

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

Національний історико-етнографічний заповідник
«Переяслав»

НАТАЛІЯ ПАВЛИК

**ЛІТЕРАТУРА ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ.
СУЧАСНІСТЬ**

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНА МОНОГРАФІЯ

Переяслав-Хмельницький
2013

УДК 82.09-908 (477.41)

П 12

Рекомендовано до друку кафедрою української і зарубіжної літератури та методики навчання (протокол № 11 від 22. 05. 2013 р.) та вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 10 від 26. 06. 2013 р.).

Рецензенти:

Ганна Токмань, доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, професор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав-Хмельницький);

Анатолій Шпиталь, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка (м. Київ);

Олена Цвид-Гром, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Білоцерківського інституту економіки та управління ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»;

Валентина Жуль, спеціаліст вищої категорії, вчитель української мови та літератури Переяслав-Хмельницької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1.

Павлик Н. Література Переяславщини. Сучасність: Літературно-критична монографія. – Переяслав-Хмельницький: «Видавництво КСВ», 2013. – 192 с.

Монографія старшого наукового співробітника Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» Наталії Павлик «Література Переяславщини. Сучасність» є літературознавчим дослідженням пласта крайової літератури. Проаналізовано художні твори переяславських літераторів періоду відродження незалежності України.

Автор висвітлює проблематику, художньо-стильові особливості творів, робить спроби розкрити психологію творчості літераторів Переяславщини кін. ХХ – поч. ХХІ століття. Більшість творів уперше підлягають критичному розгляду.

Монографія стане науковою підосновою створення музею літератури Переяславщини, викладання дисципліни «Літературне краєзнавство» на філологічному факультеті педагогічного університету, довідковою базою для методичних розробок уроків літератури рідного краю, укладання антологій, пісеноків, проведення фестивалів, конкурсів тощо.

Книгу адресовано викладачам, учителям, студентам та широкому колу поціновувачів художнього слова.

© Наталія Павлик, 2013

© Ірина Кузьмицька, художнє оформлення, 2013

© НІЕЗ «Переяслав»

ISBN 978-966-8906-50-3

ОГЛАВ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ І. МИСТЕЦЬКА АВТОНОМНІСТЬ ЛІТЕРАТУРНИХ ЯВИЩ СУЧАСНОЇ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ	
1.1. З історії становлення та розвитку літератури на Переяславщині.....	10
1.2. Історико-біографічна проза крайової літератури.....	17
1.3. Збірники, альманахи, антології як репрезентанти творчості сучасних переяславських літераторів.....	19
1.4. Переклади та переспіви з іншомовних літератур.....	21
1.5. Автономна й контекстуальна література для дітей на межі третього тисячоліття.....	23
1.6. Співана поезія краян.....	26
1.7. Дитяча література Переяславщини.....	32
1.8. Згуртованість літературного життя Переяславщини.....	33
Висновки до розділу І.....	42
РОЗДІЛ ІІ. ЛІТЕРАТУРНІ ПОСТАТІ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ НА ПОМЕЖІВ'Ї ТИСЯЧОЛІТЬ	
2.1. Віддзеркалення літературних імен Переяславщини в сучасності.....	45
2.2. Аксиологічні аспекти сучасної поезії Переяславщини.....	56
2.3. Гумор та сатира переяславських сміхословів як розважальний жанр і суспільний резонатор.....	160
Висновки до розділу ІІ.....	174
ВИСНОВКИ.....	179
ПІСЛЯМОВА.....	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	186
ДОДАТОК.....	191

ВСТУП

Історія Переяслава неможлива без дослідження її глибинного пласта – літературних пам'яток: від часів Київської Русі (твори Лазаря, Сильвестра, Володимира Мономаха) до сьогодення (відоме в Україні й за її межами різножанрове мистецтво Миколи Луговика-Сениці, Станіслава Вишенського, Володимира Шовкошитного, Володимира Коломійця та ін.).

У параметрах закординованої наукової теми «Література Переяславщини. Сучасність» історіографія питання облікована вісьмома друкованими виданнями. По хронологічній спіралі виходу у світ наукових досліджень розвивалося і розкриття теми.

1995 року Костянтин Раковський запропонував загалу підручник для учнів 5–9 класів «Література Переяславщини». Це перша методична розробка озвученої теми. Дослідник у вступному слові зазначив, що книга стала першим підручником із курсу «Література рідного краю. Література Переяславщини». Видання зорієнтоване перш за все на вчителів шкіл: розроблено програму курсу, яку виведено в таблицю, розписано теми уроків по класах із зазначенням кількості годин для вивчення. В обсяг змісту включені зразки українського фольклору: казки, прислів'я та приказки, колискові пісні, легенди, перекази та народні повір'я Переяславщини. Літературний відлік по персоналіях автор розпочав із літописця Лазаря, Володимира Мономаха. Загалом розглянуто чотирнадцять літературних імен. Видання «Література Переяславщини» – це підручник-хрестоматія: до кожного твору чи уривка розроблені запитання та завдання для учнів, стисло подано біографію письменників.

2004 року за методологічним принципом, запропонованим К. Раковським, учитель-словесник школи № 1 Валентина Миколаївна Жуль видала збірник «Матеріали до проведення уроків з літератури рідного краю «Література Переяславщини», зорієнтований на вивчення крайової літератури в 10–11 класах. Авторка запропонувала для ознайомлення творчість 11-и письменників Переяславщини. В орієнтовану програму введено імена літераторів-сучасників, творчість яких не вивчалися у 5–9 класах (за програмою К. Раковського), розробила ряд запитань та завдань до вміщених у збірнику художніх текстів.

2005 року Ганна Потапенко видрукувала курс лекцій «Літературне краєзнавство», що містить розділ «Літературна Переяс-

лавщина». Науковець розпочала вислід з історії Переяслава, розглянула творчість дев'яти літераторів, доля яких пов'язана з Переяславщиною. У дослідженні розставлені літературознавчі акценти, долучено нові імена письменників, розкрито перспективу й форми роботи з вивчення розробленого курсу лекцій. Навчальний посібник зорієнтований перш за все на студентів вищої школи і є етапним у розробці теми літературного краєзнавства.

Об'ємним і фундаментальним став навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів Ніни Гаврилук «Літературні імена Переяславщини» (2006 р., 2007 р. – видання друге, доповнене). У поле зору дослідниці потрапили твори п'ятдесяти й п'яти митців Переяславщини. Книга в основі є антологією з доповненням літературної критики: добірці творів кожного автора передують біографічна довідка про письменника, критичне судження й поцінування дослідницею його творчості.

Найновішим науковим здобутком є три книги Володимира Подриги, які побачили світ 2008 року: короткий анотований бібліографічний покажчик «Переяслав у художньому слові», літературно-краєзнавчий нарис «Образ Переяслава у художній літературі» та хрестоматія «Переяслав у художній літературі». У двох останніх книгах треба виокремити із загального масиву як самі твори переяславських митців, так і їх літературознавче прочитання, адже проблема розглянута в діалозі історії та літератури. Напрацьований В. Подригою фактаж завершує висвітлення основних аспектів теми крайового літературознавства й ставить відмітку, від якої візьме розгін дослідження в монографії «Література Переяславщини. Сучасність».

Кожне з бібліографічних джерел розширило оглядове коло літературних імен, наростило критичний матеріал про ідейно-тематичні задуми згадуваних письменників Переяславщини.

Література – це той різновид мистецтва, зацікавленість якого не оминає жодного поруху психоемоційних проявів людини. Письменник є провідником людської душі з пітьми до світла або ж, навпаки, культивує темні сили зла з певними намірами. Творча людина намагається заглянути в найпотемніші закутки душі як героя, так і свої. Результатом словесного оформлення таких споглядань стає твір. Сукупність творів різних видів і жанрів становить літературу, що дотикається до дійсності, але не видає своїх творинь за дійсність.

Пересічна людина мислить поняттями, митець – образами. «Художня Л.[ітература] (розш. – Н. П.) – гетерогенне за походженням мистецтво, яке має самодостатню естетичну цінність, що може бути по-різному трактована, інтерпретована залежно від мети і досвіду читачів, літературних критиків» [60, с. 408–409].

Критик сприймає твір по-іншому, ніж читач. Коли їси хліб, то відчуваєш смак і не задумуєшся, як він випікався, що початок його – від зернини. Таке сприйняття в читача. Критик при першому читанні твору, як і читач, вдихає аромат, а вже потім розглядає квітку чи, як патологоанатом, заглядає в середину при явній естетичній патології, десь намагається привідкрити двері в робітню душі митця. Читач усього цього не робить, йому достатньо дилеми: сподобався твір – не сподобався. Методи художнього освоєння дійсності читача не цікавлять.

Між письменником і читачем посередником виступає критик, щоб логіко-теоретичним методом пояснити особливості твору, виявити його естетичну цінність. При цьому літературознавець являє свої враження й судження, які набувають статусу загальної значимості. Критик – регулювальник поточного літературного процесу. Праця літературного критика схожа з працею археолога, який знає, що шукає, але знаходить несподіване. «Як відомо, глибокий критичний розбір художнього твору може зробити лише такий критик, який рівнем свого інтелекту не поступається перед автором або навіть перевищує його», – зазначав Іван Коваленко [41, с. 432].

Закоординована наукова тема «Література Переяславщини. Сучасність» актуальна насамперед тим, що не була предметом окремих студій. Дослідження зумовлене комплексно-корелятивним розглядом найновіших видань крайової літератури. Ремарка «сучасність» не становить відрубних хронологічних меж, так як поодинокі твори письменника окремішно розглядати не варто, адже творчу індивідуальність митця можна відслідкувати по його так званій психобіографії. Предметному й деталізованому опрацюванню підлягає художня література Переяславщини. Поза оглядом залишається великий пласт наукової літератури, осередком потужного продукування якої є Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковорди.

Відміткою детального аналізу сучасної літератури Переяславщини можна вважати зламний 1991 рік – рік відродження держав-

ності України. Відповідний історичний момент мав значний вплив як на можливість вільного друку, так і на свободу художнього слова. Поняття «література Переяславщини» визначає, що літературознавчому дослідженню підлягають твори письменників, які народилися на Переяславщині, які тривалий час жили і творили на Переяславській землі, які сьогодні проживають на Переяславщині й перебувають у творчому русі. Критичному огляду підлягають найновіші художні видання 2013 року, цим і обмежується період, визначений для вивчення крайової літератури сучасності.

Основні принципи роботи, що задіяні при науковому опрацюванні:

1. Інформативно максимально охопити заявлену наукову тему: «Література Переяславщини. Сучасність».
  2. Мінімілізувати повтор даних, виявлених у джерелознавчих студіях.
  3. Стилiстично виклад матеріалу орієнтувати в діапазоні зацікавлень передбачуваних реципієнтів.
  4. Органічно інтегрувати дані споріднених наук при дослідженні художніх творів.
  5. Про подібне говорити подібно, тобто поетичну критику ввести як корелятивний чинник текстологічної цілісності викладу.
- Мета дослідження – змоделювати ідейно-художні параметри творчості переяславського письменства на сучасному зрізі, окреслити жанрово-стильову парадигму художньо витриманих творів переяславських літераторів кін. ХХ – поч. ХХІ століття, виокремити репрезентативні тексти як духовно-мистецький потенціал крайової літератури для літературознавчої інтерполяції їх в історію літератури України.

Завдання дослідження – систематизувати сучасні літературні видання Переяславщини, вирізнити художньо повносилі твори, розкрити понятійно-термінологічні категорії дослідження, з'ясувати контекст історичних подій із сьогоденням, дослідити стильові та жанрові особливості творів, позиціонувати літературні пости Переяславщини в історії літератури України, увести в науковий обіг нові дані з означеної теми.

Об'єктом дослідження обрано ідейно-тематичні мотиви творчості переяславських літераторів, мистецьку парадигму домінуючих художньо творів, ментальні, історичні й психоемоційні ви-

токи творчості митців Переяславщини. Теоретико-методологічні засади монографії базуються на працях вітчизняних та зарубіжних теоретиків і дослідників літератури, зокрема Ю. Коваліва, М. Корпанюка, М. Наєнка, Г. Токмань, В. Базилевського, Я. Парандовського та інших. Помічними стануть ідеї, висновки й положення суміжних наук: філософії – А. Камю, М. Хайдеггер, К. Ясперс; етнографії – М. Селівачов, В. Жайворонюк.

«Повне прочитання художнього тексту неможливе в принципі: здійснюючи «прогулянку текстом» або його «міжряддям», ми робимо свій вибір – на чомусь зупиняємося, тлумачачи, щось пропускаємо» [24, с. 13].

Основний і стабілізуючий метод роботи – системний, він дає можливість комплексно охопити літературний процес Переяславщини означеного періоду. Підрядним методом стане герменевтичний, де пріоритетним є читацьке та літературознавче сприйняття досліджуваних текстів, їх тлумачення. Допоміжним засобом слугуватиме літературознавча есеїстика, що допускає залучення художнього твору дослідника (вірші-посвяти, есе тощо) для вияскравлення постаті митця, його психології творчості, філософського світобачення чи певного мистецького явища.

Авторська стилістика – повісткування, що виключає інфінітивне мовлення і бере на себе відповідальність не допустити явних еклектичних тверджень. «Від Шлейєрмаха йдуть герменевтичні традиції застосування методу діалогу під час інтерпретації і розрізнення об'єктивного й суб'єктивного змісту тексту; для дослідження, виявлення кожного з них потрібна своя, особлива методика. Інтерпретаторові необхідне не тільки розуміння мови, а й інтерпретація, яку філософ назвав «психологічною», тобто розуміння в душі суб'єкта мовлення» [24, с. 4]. Авторська мета – адаптувати новий матеріал в ареалі наукових полізаціавлень філологів, літературознавців, філософів, краєзнавців, психологів.

Практичне значення отриманих результатів має перспективи і полягає в тому, що вони стануть науковими засадами створення музею літератури Переяславщини. Даними монографії можна скористатися для подальших досліджень з історії української літератури, для підготовки довідників, навчальних посібників, укладання антологій, хрестоматій, пісенників. Матеріали дослідження можуть бути помічними в методичних розробках лекцій,

уроків-презентацій, спецкурсів, спецсеминарів та ін., аргументом можливості створення осередку НСПУ в Переяславі.

Для викладання й ознайомлення дітей із творчістю письменників-земляків передбачено спецкурс у програмах початкових класів. Концептуальна структура нової програми для загальноосвітніх навчальних закладів передбачає вивчення української літератури з 5 по 9-й клас і має рубрику «Література рідного краю», на яку виділено по 4 години в кожному класі. До «Літератури рідного краю» включено також художню творчість ровесників учнів, їхніх земляків. Відведено години для літературного краєзнавства і в 9–11-х класах. Аналогічний курс обов'язковий для вивчення на філологічному факультеті вищих навчальних закладів.

Здобуті наукові результати стануть у пригоді при організації конкурсів, фестивалів, проведенні літературних турнірів, відродженні літературного театру та студії, заснуванні крайової літературної премії, започаткуванні конкурсу кращої книги року місцевих авторів тощо. «Формується горизонт сподівань дослідника» [24, с. 11] – на основі монографії можливе написання кандидатської дисертації, розробка сценарію науково-документального фільму під умовною назвою «Літературна Переяславщина», започаткування краєзнавчої серії «Літературні портрети».

Основні положення монографії кореспондують в доповідях: на VII Міжнародній науковій конференції «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури» (Переяслав-Хмельницький, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 18–19 квітня 2012 р.); на VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Краєзнавство як феномен історичного розвитку та державотворення України» (Бориспіль, Бориспільська НВК «Гімназія» – школа I ступеня, 28 лютого 2012 р.); на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Художня література і екзистенціальна філософія» (Переяслав-Хмельницький, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 14–15 квітня 2012 р.); на III Єфремівських читаннях «Релігійне життя Переяславської землі (IX–XXI ст.)» (Переяслав-Хмельницький, музична школа, вул. Б. Хмельницького, 26, 9–10 червня 2012 р.); на Всеукраїнській науковій конференції «Культурна та інтелектуальна спадщина Київщини як складова національного надбання українського народу» (Біла Церква, 9 листопада 2012 р.).

РОЗДІЛ I

МИСТЕЦЬКА АВТОНОМНІСТЬ ЛІТЕРАТУРНИХ ЯВИЩ СУЧАСНОЇ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ

1.1. 3 історії становлення та розвитку літератури на Переяславщині

У поле зору сучасних дослідників літературні пам'ятки Переяслава потрапили в історично знакові часи для України – 90-і роки ХХ століття. Сплеск творчих і наукових зацікавлень пов'язаний із пробудженням національної самосвідомості українців, інтересу до істинної історії України. Давньоруські та козацькі літописи започаткували власне історичну науку про Переяслав й Україну загалом, а тексти стали об'єктом літературознавчих досліджень. «Визначення літературних ознак жанру маємо в поетиках та риториках від Аристотеля до Феофана Прокоповича. Але тільки М. Максимович в аналізі «Повісті минулих літ» 1830–1850-х рр. довів, що цей літопис, як і інші пам'ятки, маючи високу художню структуру, вагомий зміст та важливе ідейне спрямування, одночасно є і «назавжди залишиться багаточінною, незаперечною пам'яткою нашої історії та словесності» [44, с. 11].

Фундаментальною працею, яка засвідчує витoki й першопчатки літератури Переяславщини, є монографія доктора філологічних наук, професора Миколи Корпанюка «Слово. Хрест. Шабля (українське монастирсько-церковне, світське крайове літописання XVI–XVIII ст., компіляції козацького літописання XVIII ст. як історико-літературне явище)» (К.: Смолоскип, 2005. – 904 с.). Автор, говорячи про крайове літописання як комплексний жанр, визнає однією з його засад національні літературні традиції. Дослідник у ряді наукових праць, зокрема у статті «До історії переяславського літописання XI–XVIII ст.», що видрукована у книзі «Переяслав у віках» (К.: Світ успіху, 2007. – С. 98–103), робить вислід першопочатку національного літописання з IX століття і констатує завмирання літописного жанру в першій половині ХХ століття.

Літописи Середньовіччя були елітарними. Задokumentована хронологія подій олітературнювалася, привносячи в тексти художні засоби вираження, що закладали ознаки жанрів, засновувало стилістичні тенденції.

Зважаючи на факти, що Переяслав згадується в «Повісті минулих літ» у зв'язку з походом Олега на греків у 907 році, така згадка повторюється в оповіданні 945 року при описі походу князя Ігоря на греків, відсутність переяславської тематики в літописі Х ст., дослідники схиляються до думки – у цей період у Переяславі літописання чи літописні записи ще не велися або були невідомі для укладачів літописного першозводу в XI–XII ст.

Жанри літератури XI ст. представлені ще й полемічними творами, похвальними словами, житіями святих тощо. Переяславський єпископ Лазар написав «Сказання про Бориса та Гліба» засвідчивши мученицьку смерть братів у 1015 році: Борис загинув в Альтицькому урочищі на Переяславщині, Гліб – на Смоленщині. У творі описано боротьбу за київський престол, перенесення мощів братів у Вишгород та визнання мучеників святими. Естетизуючи історичні факти, автор розвинув художній струмінь.

Афористичність, емоційно насичений тон у «Повчанні дітям» Володимира Мономаха потверджують, що в основу твору закладена жанрова триєдність – «повчання», «щоденник» та «послання». Переяславський період творчості князя з 1094 по 1098-й рік був плідним – написана основна частина твору, а сам твір у вітчизняній літературі започаткував жанр світських повчань, накреслив автобіографічне спрямування писемного мовлення.

Літописця Нестора вважали довгий час одноосібним автором «Повісті минулих літ», оригінал якої до наших днів не дійшов. Пізніше встановлено, що над цим твором працювали літописці – Іоан, Никон, Сильвестр. Заключні статті про Переяслав у «Повісті минулих літ» ігумен Сильвестр у 1118 році закінчив переписувати в Переяславі, де був владикою і де похований у стінах Михайлівського монастиря.

Детально задokumentовані факти місцевого хроніка в 1090 році про будівничу й митрополичу діяльність єпископа Єфрема в Переяславі дають підстави вважати, що в єпископії велися літописні записи. Свідченням охудожнення історичної документалістики є введення в літопис легенди про перемогу в 993 році переяславського витязя Яна Усмошвеця (в народі – Кирило Кожум'яка) над печенізьким богатирем. Оповідь має співзвуччя з билинним епосом і розвиває надалі традиційний сюжет у давній літературі про поєдинки велетнів-супротивників. Такі своєрідні

ремінісценції увиразнюють літературні ознаки хронікально-документального жанру.

300-літня історія краю потребувала доповнення й перепису, який здійснено у двох примірниках: Лаврентіївський список зроблено 1377 року, Іпатіївський літопис – у XVI ст. Літописець Лаврентій при переписуванні «Повісті минулих літ» увів «Повчання дітям» Володимира Мономаха у склад Лаврентіївського літописного зводу.

Переяславські оповіді в літописанні XII ст. підтверджують несистематичність цього жанру, що розвивався у двох напрямках: літописні записки і літописні твори. Учений Б. Рибаків стверджує, що автором Переяславського княжого літопису є державний діяч і літописець Петро Бориславич. Документально-художні оповіді про княжі міжусобиці за престол, їхню боротьбу з половцями інтенсивно виписані в літературних пам'ятках XII ст. На тлі монументального історизму у творах цього періоду наявні ліричні розповіді, пейзажні замальовки, опис родинно-побутових подій, розкриття чуттєвості персонажів. В основу Лаврентіївського списку «Повісті минулих літ» XIV і XVI ст. покладено якраз Переяславський літопис XII ст.

Літописна творчість у Переяславі в XIII ст. прийшла в занепад, який тривав аж до XVII ст., хоча в Межигірському монастирському літописі зустрічаються сліди крайового літописання.

Козацькі літописи XVII–XVIII ст. та їх компіляції XVIII ст. містять хронологію історичних подій на переяславських землях: 1649 р. – прийом гетьманом Б. Хмельницьким російських послів; 1654 р. – переяславська угода з московським царем; 1662 р. – бої промосковськи орієнтованого переяславського купця Я. Сомка з гетьманом Ю. Хмельницьким; 1666 р. – повстання місцевих козаків та міщан проти гетьмана І. Брюховецького й підтримка повстанців військами гетьмана П. Дорошенка.

Усталилася думка, що загадкова «Кронічка козацька» і є власне Переяславський літописець 1636 року, а переяславські записки 1699–1751 років становлять основну джерельну базу «Короткого малоросійського літописця». У тогочасних літописах повістується про перемогу військ гетьмана Т. Трясила над поляками під Переяславом у 1630 році, зрадництво полковників П. Тетері та Т. Цюцюри; про повстання під проводом Я. Острияниці в

1638 році. У рукописному варіанті наявні літописні записки полкового канцеляриста Петра Ващенка, що документує події 1653–1739 років, зокрема звитяжні походи Переяславського полку.

Із збірника «Записки Матвія Титловського» (рукопис) жанрово чітко вицленовується оповідання «Страждання» про мученицьку смерть ктитора Данила Кушніра, голову якого викрали селяни і яку єпископ Гервасій Лінцевський поховав у Переяславському кафедральному соборі. Підсилює трагічну розповідь написане (очевидно, Гервасієм Лінцевським) силабічним віршем «Надгробне [слово] во вічну пам'ять».

Із «Келійного літопису» Дмитра Туптала XVIII століття зроблено кілька десятків списків, один із них – військовим канцеляристом Петром Полянським «От начала миробитія... до 1775 року», де проглядається суто літературна вправність автора в панегіричному акровірші Д. Тупталові. Окрім цього, автор веде оповідь про гайдамацький рух, повідомляє про московську військову експансію в Україну в 1760–1770 рр., про смерті переяславських єпископів Іларіона Кондратовського, Гервасія Лінцевського та ін., згадує про побудову дзвіниці Вознесенського собору в Переяславі, коментує факт знищення Запорозької Січі в 1775 році. Переяславський літопис П. Полянського є свідченням рівня культурної та літературної зрілості суспільства доби козацтва.

Літописна творчість XIX–XX ст. на Переяславщині літературознавцями не досліджена. Постало питання – сталося відмирання літопису як жанру чи, можливо, відбулося жанрове видозмінення.

У сюжетну канву літописів як інтертекстуальний чинник часто впліталися перекази, легенди, казки, прислів'я та приказки тощо. Прямої дефініції «фольклор Переяславщини» наведений нижче дискурс не становить, але прослідковує історико-культурологічну єдність усної народної творчості в національному просторі, автентетику форми поширення – кобзарський спів.

Мандрівні кобзарі співали історичні пісні та думи, де прославляли імена легендарних постатей Переяславщини: Т. Трясила, Б. Хмельницького та ін.

У XIX ст. кобзар Ладимир із с. Плужники та кобзар Тихон із с. Карлищина співали переважно на ярмарках, які відбувалися в с. Ташань, що на Переяславщині. Прізвища кобзарів невідомі,

усні народні перекази зберегли лише їхні імена. У кобзарському репертуарі були побутові та історичні пісні, думи, псалми, канти тощо. Найчастіше ці кобзарі співали думи: «Про Марусю Богуславку», «Про вдову», «Плач невільників»; історичні пісні: «Про Кармелюка», «Про Морозенка», «Про Байду», «Про Супруна».

Народна пам'ять зберегла спогади про кобзарів I чверті ХХ століття. Григорій Копан родом із-під Борисполя (до поч. 1920-х рр. за адміністративно-територіальним поділом входив до Переяславського повіту) виконував думи («Про Хведора Безродного», «Про козака Голоту»), історичні пісні («Про Данила Нечая», «Про Богдана Хмельницького», «Про Морозенка»). Кобзар Аврам Яценко із с. Харківці, що під Переяславом, грав на старосвітській бандурі, окрім історичних дум та пісень, весільні танцювальні мелодії – гопаки, польки, метелиці тощо.

Відомі імена кобзарів середини ХХ ст.: П. Ф. Палагута, М. В. Погасій, І. Т. Богуш. Їхній репертуар складався з українських народних дум та пісень, що прославляли радянську дійсність. Історичні пісні та думи співали рідко. Бувало, на прохання невеличкої групи людей виконували щось з української старовини: історичні пісні «Про Максима Залізняка», «Про Байду Вишневецького», із дум – найчастіше «Плач невільників».

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. на Переяславщині кобзарську традицію гри на старосвітській бандурі підтримав Микола Товкайло, виконуючи історичні пісні: «Про Саву Чалого», «Козак Максим Залізник», «Ой не знав козак, та не знав Супрун»; думи: «Про втечу трьох братів з Азова», «Про Олексія Поповича», «Про сестру та брата» тощо. Бандурист виконує козацькі, чумацькі, пізніші – стрілецькі пісні, псалми та канти, співає Сковороду, Шевченка.

Професійним співом і грою на сучасній академічній бандурі володіє переяславчанин Микола Сидоренко. Репертуар його складають: українські народні пісні, зокрема пісня ХІХ ст. «Дівчино моя, переяславко»; пісні на слова і музику переяславського автора В. М. Роя (концертував на академічній бандурі) «Переяславський козак» та «Пісня про Переяслав»; ряд пісень зі збірки Г. С. Сковороди «Сад божественних пісень»; більше десятка пісень на слова Т. Г. Шевченка, музику українських композиторів. М. М. Сидоренко відомий як автор (слова і музика) та виконавець пісні «Про Івана Богуну».

Кобзарське мистецтво було специфічним носієм професійно опрацьованої усної народної традиції, довгий час найпопулярнішою формою поширення народного мистецтва.

Фольклор слугує невисихаючим джерелом і для писемної літератури сучасної Переяславщини. Взаємообмін фольклору і літератури продукує неофольклорні художні зразки в поезії, музиці, театрі, танці тощо. Література Переяславщини органічно увібрала архетипи усної народної творчості, текстуально використавши мотиви, сюжети та тропи міфологічного походження.

Зібрав й упорядкував зразки народної творчості Павло Чубинський у збірнику «Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край» (1872–1879 рр.), де представлений фольклор Переяславщини: казки, зокрема «Песинський, Жабинський, Сухинський і золотокудрі сини цариці», «Про бідного парубка і царівну», «Царевич – на потилиці зізда, а на лобі місяць», «Дівчина – вошивий кожух», «Про рукавицю» та ін.; колиські пісні – «Ой піди ж ти, кицю...», «Ой ну, коте волохатий...», «Ой ну люлі...» та інші; повір'я, перекази, легенди, прикмети та повчання тощо.

Етнографічною скринькою є праця М. Максимовича (написана 1856 р.) «Дні та місяці українського селянина» (пер. з рос. – К., Обереги, 2002. – 189 с.).

У книзі, окрім опису звичаїв, обрядів, повір'їв, є великий цикл веснянок, що супроводжують дівочі ігри-танки: «Мак», «Просо сіяти», «Кривий танок» тощо. Дослідник подає народну легенду про походження Змієвих валів, що тягнуться по Переяславщині обабіч Дніпра, повір'я, за яким на Переяславській Україні не працюють у полі («На Бориса і Гліба за хліб не берися»), а йдуть на берег Ільтиці (тобто Альти) вшанувати святих великомучеників. Описано під Переяславом над річкою Каранню обряд поховання солом'яної ляльки чоловічої статі на ймення Кострубонько, що супроводжується танком у супроводі веснянок:

Помер, помер наш Кострубонько,
Помер, помер наш голубонько!
Кобило ж наша білобокая,
Не впади з моста,
Не вмочи хвоста!

В етнографічній розвідці М. Максимович подає фольклорні зразки, записані в селах Переяславщини: Ташані, Помоклях, Дівичках тощо.

Широко популярною була українська народна пісня «Дівчино моя, переяславко», запис якої зафіксовано 1945 року в с. Копачі Чорнобильського району Київської області, наявний текст пісні й у збірнику «Жартівливі та сатиричні пісні», упорядкованому Миколою Дмитренком у 1988 р.

Славнозвісна пісня «Дівчино моя, переяславко» стала основою для багатьох літературних інтерпретацій, наприклад, Іван Нехода 1954 року написав жартівливий вірш «Переяславка». В. Коломієць у поетичній кантаті «Видива на дорозі» другу пісню подає під назвою «Дівчино моя, переяславко!..», де драматично змальовує образ дівчини-полонянки, яка тужить за рідною землею та коханим. Такі ремінісценції є інтертекстуальним чинником – засновуючи образи на віднайденіх архетипах, творча уява митця художньо підживлює і сучасну літературу.

Літературознавцями глибоко і глобально вивчена творчість трьох знакових постатей, які височать над часовим простором історії.

Григорій Савич Сковорода (1722–1794) саме на Переяславщині розпочав свою літературну діяльність. Проживаючи в с. Кавраї, філософ працював домашнім учителем у поміщика Степана Томари. За життя жоден твір Г. Сковороди не був надрукований, відповідно дата і місце написання творів не зафіксовані. І тільки після смерті письменника було укладено дві збірки: «Сад божественних пісень» та «Байки харківські». Тому, виходячи з тематики творів й історичних джерел, можна стверджувати, що якраз на Переяславщині філософ створив поетичні перлини: «Пісня 1-а», «Пісня 2-а», «Пісня 10-а», «Пісня 19-а», «Пісня 25-а», «Пісня 26-а», «Вірш до дня народження Василя Томари», «Сон», «De libertate» («Про свободу»).

Тарас Григорович Шевченко (1814–1861) на Переяславщині в 1845 році написав такі епохальні твори: «Наймичка», «Кавказ», «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє», «Холодний Яр», «Псалми Давидові», «Маленькій Мар'яні», «Минають дні, минають ночі», «Три літа», «Заповіт».

Соломон Нахумович Рабінович (літ. псевдонім – Шолом-Алей-

хем (1859–1916) народився в Переяславі, життя, побут та пейзажі якого змалював у творах: «З ярмарку», «Скрипка», «Меламед-Бояз», «Три головки», «Годинник», «Ножик» та ін.

У кінці XVIII – на початку XIX ст. помітний розвій як класицистично-барокових, так і бурлескно-травестійних мотивів у творчості переяславських семінаристів: Данила Максимовича, Василя Зеленського, Леонтія Савича, Миколи Гнідича та ін. Відомий і роман Василя Наріжного «Бурсак». Микола Гоголь у творі «Вій» змалював незвичайну пригоду переяславського семінарста Хоми Брута, що дало підстави М. І. Сікорському у книзі «На землі Переяславській» (1971) зробити припущення: Микола Гоголь був у Переяславі.

Безперервність літературних традицій кінця XVIII – першої половини XX століття на Переяславщині підтримували митці, імена яких усталилися в історії літератури України: Михайло Матвійович Херасков (1733–1807); Осип Максимович Бодяньський (1808–1877) – у бібліотеці Переяславського собору виявив Пересопницьке Євангеліє, на якому тепер приймають присягу президенти України; Матвій Терентійович Симонов (літ. псевдонім – Номис (1823–1901); Людмила Олексіївна Василевська-Березіна (літ. псевдонім – Дніпрова Чайка (1861–1927); Григорій Олексійович Коваленко (1868–1937); Олександр Мусяйович Сорока (1901–1941); Наталя Лівницька-Холодна (1902–2005).

Свідченням безперервності літературного процесу на Переяславщині від 50-х років XX ст. до 1991 року, тобто періоду, який підданий деталізованому розгляду у дослідженні, слугують викладені нижче довідкові дані по персоналіях у II розділі «Літературні постаті Переяславщини на помезів'ї тисячоліть».

1.2. Історико-біографічна проза крайової літератури

«Історико-біографічна література – сукупність художньо-наукових творів, об'єднаних наявністю у них героя, котрий залишив помітний слід у суспільно-політичному, науковому, мистецькому, літературному житті» [60, с. 323]. Витоки одного з найдавніших видів літератури сягають античних часів: енкомій (IVст. до нашої ери) – громадянська надгробна по-

минальна промова, яка пішла аж із давніх «заплачок». На теренах України біографічні твори з'явилися в часи Київської Русі, так звані «княжі письмена». Першим автобіографічним твором на переяславських землях було «Повчання дітям» Володимира Мономаха.

В основі історико-біографічної літератури закладена художня правда, яка «сумірна з правдою історії, але не є її копією. Відтворені чи витворені уявою письменника предмети, людські постаті, події є узагальненими, типовими образами, але залишаються правдивими чи правдоподібними» [60, с. 732]. Історико-біографічна література поділяється на три види, залежно від співвідношення наукового і художнього складників: наукова біографія (науково-популярна), науково-художня біографія (белетризована, романізована, есеїстична) та художня біографія.

Сучасна історико-біографічна література Переяславщини підлягає зазначеному поділу, але так як наукова (науково-популярна) біографія виключає як художній вимисел, так і художній домисел, то вона випадає з теми дослідження художньої літератури.

Науково-художня біографія ґрунтується на документальному фактажі, але допускається художня стилізація, може бути присутня белетризована, романізована або есеїстична підоснова.

Такого типу література Переяславщини представлена зразками:

1. Пережите та забудьте. Д. Хмельницький. Сторінки щоденника 1941–1947 рр., 2010 р.
2. Вибір. О. Іващенко, 2009 р.
3. Відблиски нашої епохи. Спогади, роздуми, епізоди. М. Г. Пасенюк, 2003 р.
4. Німецька окупація Переяслава. Спогади очевидця. Ю. Місюра, 2010 р.
5. Незабутній мій цвіте. 50-и літтю Переяслав-Хмельницького ліцею-інтернату присвячується. Н. С. Гаврилюк, В. В. Козій, 2010 р.
6. Травневий спомин. Упорядник А. В. Ковальська, 2005 р.
7. Діти твої, Україно. Спогади молодих оунівців, політичних в'язнів Ю. Гайдука, О. Іваценка, Є. Дацюка. Редактор М. П. Карпанюк, 2007 р.
8. Положаї крізь віки. І. П. Якименко, 2011 р.
9. Голодовка: 1932–1933 роки на Переяславщині: свідчення.

Упорядники: Ю. В. Авраменко, В. М. Гнатюк, 2000 р.

10. Від «Змички» до «Вісника». Вісімдесят років життя газети. Авторський колектив журналістів газети «Вісник Переяславщини», 2005 р.

11. Циблі – моє рідне село на Переяславщині (спогади). М. Лесик, 2007 р., (перевидано 2011 р.).

12. Голодомор 1932–1933 років в Україні та на Переяславщині. Записи Віри Каплюк свідчень про Голодомор 1932–1933 років жителів сіл Натягайлівка, Пологи-Вергуни, Пологи-Яненки, Улянівка, Тарасівка Переяслав-Хмельницького району Київської області. Упорядник Ю. В. Авраменко, 2008 р.

13. Єрковці. Історія села Переяславського краю. Л. Набок (керівник авторського колективу), В. Батрак, Г. Бузян, 2005 р.

14. Ташань на землі Переяславській. М. Шевченко, В. Краснюк, 2005 р.

15. Сто неспокійних творчих літ. Г. В. Гоцкало, 2007 р.

Художня біографія має жанрові різновиди: роман, повість, оповідання, драма, поема, цикл поезій, окремі вірші. Художню біографію Переяславщини представляють: поеми М. Дубовича – «Поема про вчителів» і «Поема про матір» та повість «Голгофа і Едем» (2012); поеми В. Коломійця «Золотосинь» та «Пастух бджіл»; у віршованому – друга частина збірки матеріалів на пошану пам'яті Героя України М. І. Сікорського «Моє життя – мої музеї...» (упорядники: Т. Нагайко, О. Горбовий, 2012 р.).

1.3. Збірники, альманахи, антології як репрезентанти творчості сучасних переяславських літераторів

У поезії, як і в житті, на зміну одному поколінню приходять інші. Поезія 90-х років ХХ століття поповнилася новими іменами – стало прибутно в літературному ареалі Переяславщини. Автономно авторські збірки існували в просторі одного імені. Методом поширення чи й першого ознайомлення з творчістю письменника є антологія (грецьк. *anthologia* – квітник). 1881 року у Львові студентським видавничо-освітнім товариством «Дружній лихвар» була видана одна з перших антологій української поезії – «Антологія руська».

1992 року у видавництві «Радянський письменник» (редактори Л. В. Голота, В. І. Міщенко) вийшов збірник поезій «Хвиля», заявлений як «книга в книзі»: було представлено перші збірки сучасних поетів, найпершою із них – «Сталь сльози» Марії Кар'пюк. Таке видання має всі ознаки антології, однак це був другий випуск, що засвідчує періодичність. 1993 року на благодійних засадах київське видавництво «Хрещатик» подарувало читачам альманах молодих поетів Київщини «Вітрила». До авторського складу увійшли чотири літературні імена Переяславщини.

2002 року мистецькі закомірки Переяславщини поповнив альманах «Перлини дивосвіту», виданий з ініціативи редакції газети «Вісник Переяславщини» та переяславського осередку Співки жінок України. Книга має всі ознаки альманаху, це не періодичний збірник, упорядкований не за певною тематикою, жанром чи стилем, а за принципом – авторами є виключно жінки Переяславщини. Прообразами альманахів були календарі. У ХІХ столітті популярними стали альманахи: «Русалка Дністровая», «Ластівка», «Молодик» тощо. «Перлини Дивосвіту» – підсумок здобутків жіночої поезії Переяславщини, нових тематичних тенденцій у поезії.

2006 рік збагатив літературну науку книгою «Літературні імена Переяславщини», упорядники якої Н. В. Ігнатенко та Н. С. Гаврилюк, видавець – тернопільське видавництво «Астон». Книга заявлена як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів і має всі ознаки хрестоматії, яка прилягає до антології. Цей навчальний посібник охоплює період від часів Київської Русі (Лазар, Володимир Мономах) до сучасності й складається з підібраних художніх, публіцистичних, наукових творів або їх уривків. У 2007 році під такою ж назвою «Літературні імена Переяславщини» вийшло доповнене видання із поміткою – «1100-річчю Переяслава присвячується».

2007 року побачив світ альманах літературної студії «Дитинець» та «Літературних сторінок» газети «Педагогічні обрії» ДВНЗ «Державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» «Ворота в Небо», який приурочений до 1100-ліття першої літописної згадки про Переяслав.

Київське видавництво «Міленіум» 2007 року до 1100-річчя першої літописної згадки про Переяслав та 75-річчя Київської об-

ласті видрукувало поетичну антологію Київщини «Кришталеві роси». Упорядкування й підготовка книги здійснювалися силами бібліотекарів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяславщина представлена творами 19 поетів.

2007 року побачила світ об'ємна антологія поетів Київщини «...Ота стежина в нашій країні», присвячена 75-річчю утворення Київської області (упорядник А. І. Гай, видавничі атрибути – КОТО «Культура», м. Біла Церква, «Буква»). Антологія об'єднала творчість поетів, родово коріння яких походить з Київщини. Охоплено літературний період з 1932 по 2007 рік. Із 168 літературних імен Київщини 13 презентувала Переяславщина.

Видавництво «Центр учбової літератури» у 2012 році явило світу альманах «Космічна Україна. Переяславщина». Авторами просвітницького проекту «Космічна Україна» є Олег Базалук та Ольга Шкира. Книга містить науково-популярні статті з історії та мистецтва України з акцентуванням на досягненнях і вратах саме Переяславщини. Літературна частина видання (цикл із 15 об'ємних віршів) представлена поетичною сповіддю Марії Кар'пюк про становлення Космосу її Душі.

1.4. Переклади та переспіви з іншомовних літератур

Перекладацький вид літературної діяльності специфічний, митець має певною мірою володіти мовою, на яку перекладає твір, і відчуттям художньої синхронності. Тобто, перекладений твір повинен максимально точно передати авторський стиль, тематико-ідейний задум, ритміку оригіналу.

Серед переяславських перекладачів Олег Князенко найбільш об'ємно охопив перекладами поетичні набутки іншомовних письменників. У збірці «Переяславна» присутні: цикл «Загублені в снігах» – переклади із російської (Володимир Нарбут), цикл «Іспанські та інші мелодії» – переклади з іспанської (А. Мочадо, Г. А. Беккер, Г. Фуертес, К. Рибба, Л. Сернуда). Збірка «Кросно» містить цикл «З іспанського вінка» (Ф. Г. Лорка, Х. А. Гойтісоло). У книзі О. Князенка «Прапор Переяславського полку» п'ята частина «Віднайдені в снігах» переважно відведена перекладам з

російської мови (М. М. Херасков, Д. Максимович, І. Кованько, В. Зеленський, Л. Савич, М. Гнідич, І. Андрієвич-Андрієвський, Я. Драгоманов, М. Маркевич, С. Андрієвський, В. Нарбут, А. Ахматова (Горенко), А. Герцик, Т. Єфименко, О. Вертинський) та з іспанської мови (В. Алейсандрес, Л. Гонгора, Б. Бірне). Олег Князенко зробив адаптований до сценічної постановки переклад мініатюрної комедії Г.-Х. Андерсена «Дворянин і Ноде».

Перекладницьким хистом володіє уродженець Переяславщини Анатолій Шпиталь. Перші переклади з латиської мови ним були зроблені у збірці «Зорі над Юрмалою»: оповідання Дрейки Дагнії «Кармен та Снігуронька» і Клявіса Айвара «Ножик з пластмасовою ручкою». Поповнив перекладацькі здобутки з латиської Анатолій Шпиталь у наступних виданнях: збірник «Вітрила – 1978» (Київ, 1978 рік) – Імант Зієдоніс «Єпіфанія»; збірник «Латиське радянське оповідання» (Київ, 1982 рік) – Харій Галінш «Серед темного лісу», Візма Белшевіца «Через дурепу Пауліну»; повість Зенти Ергле «За п'ять хвилин до повноліття» (Київ, 1988 рік).

Микола Луговик-Сениця перекладає сучасних американських поетів. Володимир Коломієць спромігся на переклади із білоруської, російської, іспанської, німецької, вірменської мов на українську. Зробила перекладацьку спробу О. Євтеєва – у збірці «Дух дощової симфонії» наявний переклад вірша литовської поетеси Саломеї Наріс.

Віддав данину перекладу Володимир Шовкошитний. У книзі «Тяжкий хрест» міститься розділ «Переклади», де наявні два цикли: «За Єжи Ронфарою» (з польської) та «За Хусеєм Джаубаєвим» (з карачаївської).

Професійно володів мистецтвом перекладу вчитель іноземних мов Іван Коваленко. У збірці «Перлини» презентовано переклади з французької (А. Де Ламартін, Ф. Копе, Ш. Бодлер), з англійської (Г. Лонгфело), з німецької (Ф. Гейне), з російської (І. Бунін, Ю. Левітанський, І. Фояков, Л. Завальнюк, С. Хрикін, С. Рибалкін).

По силі виявилися переклади й О. Потапенку: у книзі «Дві Матері» наявні перекладені з російської мови твори Є. Євтушенка, С. Єсеніна, О. Кочеткова, В. Висоцького, Б. Пастернака. Своєрідні надбання, як перекладача, має Петро Красюк: у збірці «Хід конем» заявлені переклади й переспіви байок з російської мови (Микола Полотай, Павло Шадур), з білоруської мови (Воло-

димир Карбан, Едуард Волосевич, Василь Маєвський, Михайло Скрипка, Станіслав Шушкевич – гуморески на літературні теми).

Осібнo стоїть перекладацька діяльність учнів. 2011 року проходив Всеукраїнський конкурс «Найкращий перекладач – 2011». Учень 9 класу Пристромської ЗОШ I–III ступенів Сергій Тесля виборов перше місце, переклавши з німецької твір братів Грім «Залізний Ханс», а учень 9 класу Олександр Хвищук посів третє місце з перекладом оповідання Вільгельма Гауфа «Таверна у Шпессарті». Переклад Тамари Дзецько увійшов у 37 найкращих перекладів конкурсу. Катерина Степаненко – учениця 10-Б класу Переяслав-Хмельницької гімназії взяла участь у конкурсі, зробивши переклад твору «Справи житейські».

Літературна скарбниця Переяславщини поповнена й малопопулярним жанром – переспівами. Твори наближені до перекладу, в них витримано версифікаційне наслідування за мотивами оригіналу. Переспів відмінний від перекладу відсутністю еквіритмічності, тобто збереження ритмічної структури оригіналу відповідно до нормативів кожної мови. У книзі О. Князенка «Переяславна» є цикл «Весільні балади» із зазначенням – «переспіви з польських поезій Романа Орловського, рукопис середини XIX ст.». У цьому ж виданні вміщені переспіви сонетів Рафаеля. У збірці «Прапор Переяславського полку» під визначення «переспіви» підпав диптих «Два слов'янські наспіви» із поміткою – «за мотивами російського поета Юрія Кузнецова».

Зважився на філософську інтерпретацію посередництвом переспіву і Олександр Матвієнко. У книзі «Alter ego» є цикл із 4 віршів – «Із Омара Хайяма» та вірш-переспів «Пам'яті Поля Верлена». У книзі «Перша група крові» наявний твір цього жанру – «Читаючи Омара Хайяма».

1.5. Автономна й контекстуальна література для дітей на межі тисячоліття

Існує думка, що є потреба розмежувати поняття «література для дітей» і «дитяча література», які часто ототожнюють, або перше поняття підміняють другим. Дитяча література – це література, створена безпосередньо дітьми. Література для дітей –

художні, науково-популярні та публіцистичні твори, написані письменниками для молодшого читача різних вікових категорій, починаючи з дошкільнят. Таке уточнення необхідне, адже у 60–80-х роках ХХ століття термінологічно невідповідно називалося навіть державне видавництво дитячої літератури УРСР «Веселка». Сприяли розвиткові літератури для дітей в Україні часописи «Дзвіночок», «Малятко», «Однокласник» та інші.

Першопочатки літератури для дітей – у різножанрових фольклорних зразках: колискові пісні, скоромовки, загадки, казки тощо. Література для дітей ставить собі за мету – формування естетичних смаків, громадянської позиції, людської та національної гідності юних читачів. Зрілі письменники пишуть для дітей і здебільшого про дітей. Дитяча література написана самими дітьми, як правило, об'єктом свого літературного дотику обирає маму, батьківщину, природу. Варіантів не так і багато як для дитячого кругозору, така література не має цілеспрямованої мети – навчити і виховати, але дає можливість розкритися дитячій душі.

Література для дітей та юнацтва класифікується за віком дітей, яким адресований твір:

- для дошкільного віку;
- для дошкільного та молодшого шкільного віку;
- для молодшого шкільного віку;
- для молодшого та середнього шкільного віку;
- для середнього шкільного віку;
- для середнього і старшого шкільного віку;
- для старшого шкільного віку.

Першочерговість у суспільному функціонуванні належить автономно існуючій літературі для дітей, тобто окремим виданням. У радянський період класиком літератури для дітей визнано Івана Кирія, який тривалий час проживав і творив у Переяславі-Хмельницькому. Для дітей він написав книжки: «Як ми їздили в Каховку», «Ключі до щастя», «Сигналісти» (1964), «Пташкам літати в небі» (1968), «Катруся і Майка» (1973), «П'ята осінь» (1974), «Над Дніпром» (1978), «Хай не падають зорі» (1979), «Спасибі вам, люди», «Пригоди Касі-Васі Гармаша» (1980), «Вечеря для зайця» (1982), «Ровесники», «Братова медаль» (1985), «Після грози» (1987).

Вагомі набутки у творенні літератури для дітей має уродженець с. В'юнище Переяслав-Хмельницького району Іван Григорович Шпиталь. У 1981 році вийшла у видавництві «Веселка» перша книжка казок для дітей «Зустрінемося на Білому озері», потім – збірка «Лана» (1983), «Маленька господарка лісу» (1986) та повість-казка «Рік Бобра» (1988).

Володимир Коломієць обдарував дітей книгами: «Зозуліні черевички» (1971), «Дід Глід і Глоденьято» (1973), «Ярмарок див» (1983), «Весела оселя» (1986), а у 2003 році видав збірку віршів «Лесикова сопілка», яка ілюстрована фотографіями із родинного архіву. Посвята проясняє родинну біографічність видання: «Любому моєму внучкові Лесику на щасливе дитинство в рідній Україні». 2012 року В. Коломієць потішив дітлахів новою книжкою віршів «Мирослав і Любомир» (видавництво «Сучасний письменник»), присвяченою внукам-близнюкам поета, усьому їхньому дитячому товариству.

Подарунковим виданням можна вважати і книгу Ольги Будугай і Андрія Будугая «Святковий вінок» (2009), де автори зазначили: «цикл віршів для дошкільнят і молодших школярів». Миколі Луговику-Сениці належить авторство поетичних збірок для дітей «Заболів у зубра зуб» (1992), «Врятоване пташенятко» (1996), «Дирижабль» (2001).

Осібню як жанрово, так і тематично варто виділити збірку Петра Красюка «Самостійний син», яка вийшла у світ 1993 року і містить тільки гуморески для дошкільного та молодшого шкільного віку.

Контекстуально замежована література для дітей має свою специфіку. Юний читач сприймає твір як цілісність, а для критика важливо бачити тематику творів з оточення, на якому художньо-кардіографічному русі – спад чи підйом – написаний твір, щоб виявити важливі чинники психології творчості митця, проглянувши перехрестя часу й особистісних прижиттєвих подій письменника. Контекстуальна література для дітей не прямо адресована юному читачеві, що ускладнює доступ до неї, тому потребує орієнтації дітей на неї дорослими читачами, на яких загалом розраховане видання.

Подбав про підростаюче покоління і Олег Князенко, контекстуально включивши у збірку «Переяславна» (2007) з поміткою

«для наймолодших» цикли: «Моя дітвора», «Олесів зоопарк», «Дарунок від характерника», «Школярські витрішки», «Барвисте королівство». Частина збірки Миколи Дубовича «Чорнобильська зона» становлять твори для дітей.

Відродно, що в Україні у галузі літератури для дітей та юнацтва ще існує премія ім. Наталі Забілої. 2013 року лауреат Національної премії України імені Т. Г. Шевченка Володимир Рутківський заснував літературно-мистецьку премію «Джури» за нові високохудожні твори для дітей та юнацтва на історико-краєзнавчу тематику (грошова частина премії становить 20 тисяч гривень, що вдвічі більше порівняно з урядовою премією ім. Лесі Українки).

1.6. Співана поезія краю

Співана поезія – термін, що прижився у мовленні в другій половині ХХ століття. Слова і музика набувають єдності й з'являється новий жанр лірики – пісня. Такий словесно-музичний твір ставить свої вимоги: строфічна будова тексту, розмежування заспіву та приспіву, чітка ритміка, музичний супровід. Існує декілька різновидів пісень: гімн, серенада, елегія, ода, застольна, похвальна пісня, пісня про кохання. Особливого розквіту пісня набула в епоху романтизму. Як самостійний вокально-музичний твір пісні можна поділити на фольклорного походження, пісні, слова яких створені поетом, а музика – окремим композитором, й авторські пісні – слова і музика одного митця. Існує різновид пісні, яка не має музичного супроводу, а поєднує тільки слова й мелодію, чимось подібна до народного мелосу.

На Переяславщині кінець 90-х років ХХ – початок ХХІ ст. ознаменований розквітом пісенної творчості. Цьому сприяли можливості й умови звукозапису, інструментального супроводу, орнжування і сценічного виконання. Поети переяславського краю у співдружності з композиторами створили ряд хороших пісень.

Кількісно літературну наявність пісень на слова Володимира Шовкошитного можна побачити в книзі «Тяжкий хрест», де є розділ «Пісні», який налічує 28 зразків. По всій Україні й за її межами звучать пісні на слова В. Шовкошитного. Наявні три альбоми:

I. **«Занедбаний рай»** (виконавці – Ігор Єловських та Людмила Бойченко).

II. **«Фантомний біль»** (виконавці – Ігор Єловських та Людмила Бойченко).

III. **«Барди Чорнобиля»** (автор музики і виконавець Володимир Шовкошитний).

Популярними стали пісні на музику Олександра Морозова у виконанні Віталія Білоножка – «Сивієм, друже мій», «Ненавиджу таким щемким коханням». Знаними й улюбленими є для багатьох українців патріотичні пісні – «Дай Україні волю» (музика О. Осадчого, виконує народний артист України В. Білоножка) та «Гімн Союзу Чорнобиль» (музика Геннадія Гладкова, виконує Ігор Єловських).

Знані й пісні на слова О. Матвієнка, музика Ольги Пенюк:

1. «Колискова» (надрукована в пісеннику «Кольоровий дощик»). 2. «Мені зустрілась ти». 3. «Моя доня». 4. «Це – ти». 5. «Музика душі». 6. «Намалюй». 7. «Донечка-сонечко» (виконують Світлана та Валентина Крицькі). 8. «Листопад». 9. «На майдані Незалежності» (надруковано у львівській газеті «Нескорені»). 10. «Гімн переяславського краю».

Пісні на слова О. Матвієнка, музика Віктора Тузика: 1. «Ми з Вами зустрічались». 2. «Воскреслий романс».

«Пісня про Переяслав» на слова О. Матвієнка, музика М. Гриценка є величальною рідному місту.

Олександр Потапенко явив світу глибокопоетичні пісенні зразки – романси, естрадні ліричні й жартівливі пісні. У співдружності з композитором В. Тузиком створено понад сімдесят пісень. Вийшли два диски.

I. **«Романси»** (російською мовою), виконавець народний артист України Віктор Шпортко. Сюди увійшли десять пісень: 1. «Моя вечная ты». 2. «Спасибо светлым небесам». 3. «Белая голубка». 4. «Как ты прекрасна!». 5. «Я сплету для тебя...». 6. «Фонтаны». 7. «Есть женщины...». 8. «Светлая моя...». 9. «Отпускаю тебя». 10. «Ты запомни меня молодым».

II. **«Дві матері»** – диск, де представлено дев'ятнадцять мелодій: 1. «Дві матері» (виконавець Дмитро Цимбал). 2. «Цвіт полуниці» (вик. Руслан Хруль). 3. «Сини» (вик. Наталія Александрова). 4. «Крещендо душі» (вик. Дмитро Цимбал). 5. «Свято Перемоги» (вик. Роман Дорофій). 6. «Наші душі проснулися» (вик.

тріо «Криниченька» у складі Наталії Костюк, Тетяни Холодної, Інни Олійник). 7. «Батько» (вик. Руслан Хруль). 8. «Серце Шопена» (вик. Роман Дорофій). 9. «Малесенькі сонця» (вик. Інна Здітовецька). 10. «Троянди на фортепіано» (вик. Роман Дорофій). 11. «Поднебесные лебеди» (вик. тріо «Криниченька» у складі Н. Костюк, Т. Холодної, І. Олійник). 12. «Мамі» (вик. Дмитро Цимбал). 13. «Русский Париж» (вик. Роман Дорофій). 14. «Люди лебедині» (вик. Дмитро Цимбал). 15. «Мій гріх святий» (вик. Роман Дорофій). 16. «Подари ей цветы» (вик. тріо «Криниченька» у складі Н. Костюк, Т. Холодної, І. Олійник). 17. «Купальська ніч» (вик. Роман Дорофій). 18. «Чар-зілля» (вик. тріо «Криниченька» у складі Н. Костюк, Т. Холодної, І. Олійник). 19. «Спогади» (вик. Віктор Тузик).

2005 року вийшла книга-пісенник «CRESCENDO ДУШІ», в якій презентовано 54 пісні творчого тандему, де тексти написані О. Потапенком, музика – В. Тузиком. Видання містить частину творів (22 пісні), що увійшли до двох попередньо описаних дисків, інші підлягають такому переліку:

1. «Єдиною хай стане Україна».
2. «Брати Клички».
3. «Не залишайте Україну».
4. «Квітує сад».
5. «Повертайся».
6. «Нас повинчають небеса».
7. «Не відлітай».
8. «Мій перший цвіт».
9. «Незабудка».
10. «Кохуюсь».
11. «Юна вишня».
12. «Візьми мою любов».
13. «Я так її люблю».
14. «Не каюсь».
15. «Майские вишни».
16. «Вольная птица».
17. «Анастасия».
18. «Святая звезда».
19. «Твои счастливые глаза».
20. «Мне не нужна твоя любовь».
21. «Сережка ивы».
22. «Святая ложь».
23. «Околовал».
24. «Нежное «да»».
25. «Без меня».
26. «Прощание с Ихтиандром».
27. «Розы алые».
28. «Шальные кони».
29. «Вечная любовь».
30. «Родная Одесса».
31. «Аленушка».
32. «А ведь люди умеют летать».

Ці твори мають професійний рівень. Підтвердженням є те, що деякі з них стали дипломантами республіканських та обласних конкурсів у Ялті, Києві, Ворзелі, Івано-Франківську, звучать по радіо і телебаченню. Пісенний набуток О. Потапенка та В. Тузика схвалили Павло Зібров, Леонід Сандуленко, продюсери Олександр Пономарьов, Микола Басков і кожен, чиє серце полонили натхненні мелодії.

Особливо плідною на пісенній ниві є праця Ольги та Андрія Будугаїв.

Пісні на тексти Ольги Будугай, музика Миколи Ведмедері (сmt. Лозова):

1. «Бабине літечко».
2. «Гуляйпільський вальс».
3. «Дбайливі мишки».
4. «Дівчина-калина».
5. «Живімо в любові».
6. «Зимова пора».
7. «Квітни, Україно».
8. «Козацька матір».
9. «Найперший рік».
10. «Півник».
11. «Пісня про Івана Сірка».
12. «Прудкий зайчик».
13. «Святковий вінок».
14. «Соняшники батьківської ниви».
15. «Співаночка для мам».
16. «Тобі, ріднесенька» (на вірш «Пісенька для мами»).
17. «Христос воскрес».
18. «Щедрий дуб».

Пісні на тексти Ольги Будугай, музика різних композиторів:

1. «Батькам» (муз. Михайла Ковалю, Драбівський р-н).
2. «Батькам» (муз. Андрія Будугая, м. Переяслав-Хмельницький).
3. «Гуляйпільський вальс» (муз. Ігоря Лазорика, м. Гуляйполе).
4. «Гуляйполе – колиска моя» (муз. Богдана Бурбури, м. Гуляйполе) – на вірш «Гуляйпільський вальс».
5. «Жемчужина Приазовья» (муз. Віктора Кірси, м. Бердянськ).
6. «Зимові свята» (муз. Валентина Ізотова, м. Бердянськ).
7. «Нашим матерям» (муз. Віктора Кірси, м. Бердянськ).
8. «Нашим матерям» (муз. Віктора Тузика, м. Переяслав-Хмельницький).

Пісні на спільні тексти Ольги та Андрія Будугаїв, музика різних композиторів:

1. «Окраса Карпат» (муз. Миколи Ведмедері, сmt. Лозова);
2. «Окраса Карпат» (муз. Віри Мілусь, м. Бердянськ).
3. «Чайки над портом» (муз. Валентини Кірносолової, м. Бердянськ).

Пісні на спільні тексти Ольги та Андрія Будугаїв із циклу «Козацька літератка» (музика Миколи Ведмедері (сmt. Лозова) вийшли окремою збіркою під назвою «Епоха козацька» (Ведмедеря М. О. Епоха козацька: Збірник пісень для дошкільного та молодшого шкільного віку. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 48 с.). До збірки увійшло 38 пісень:

1. «Хрест».
2. «Хортиця».
3. «Курінь».
4. «Сирно».
5. «Жінки України».
6. «Сміх».
7. «Оселедець».
8. «Гопачок».
9. «Кінь».
10. «Вуса».
11. «Віз».
12. «Богун».
13. «Шабля».
14. «Отаман кошовий».
15. «Тулумбаси».
16. «Школа січова».
17. «Незалежність».
18. «Ігри військові».
19. «Значок».
20. «Чайка».
21. «Курінний».
22. «Машталір».
23. «Джура».
24. «Зимівник».
25. «Хорунжий».
26. «Лук».
27. «Україна».
28. «Юнакові-козаку».
29. «Церква Покрови».
30. «Діди січові».
31. «Ієромонах».
32. «Євангеліє».
33. «Гніт».
34. «Епоха козацька».
35. «Віра».
36. «Ангел-Архістратиг».
37. «Молитва».
38. «Прапор».

Бас-гітарист гурту «Тінь сонця» Сергій Гавара, який кілька років жив у Переяславі-Хмельницькому, викладав музику в ЗОШ № 2, зробив свою версію музики до пісні «Шлях до Світла».

Пісні на музику Андрія Будугая, тексти різних авторів: 1. «Бэда-проповедник» (слова Якова Полонского). 2. «Я иду весенним половодьем...» (слова Раисы Ахматовой). 3. «Времена года» (слова Николая Лайне). 4. «Обида» (слова Нелли Закусиной). 5. «Я ей понравиться хочю» (слова Василия Казанцева). 6. «Совесть» (слова Владимира Перкина). 7. «Лесной пожар» (слова Вадима Шефнера). 8. «На приятеля» (слова Иды Веринной, Болгария). 9. «Хубава звезда» (слова Иды Веринной, Болгария). 10. «Размисъл» (слова Иды Веринной, Болгария). 11. «Бяла лодка» (слова Иды Веринной, Болгария). 12. «Пелената» (слова Иды Веринной, Болгария). 13. «Пясъкът» (слова Иды Веринной, Болгария). 14. «Погледът» (слова Иды Веринной, Болгария). 15. «Усмихнати вълни» (слова Димчо Дебелянова, Болгария). 16. «Светъл спомен» (слова Димчо Дебелянова, Болгария). 17. «Небесни острови» (слова Росицы Копуковой, Болгария). 18. «Не си отивай» (слова Нади Сенокослиевой, Болгария). 19. «Концентрация» (слова Ани Болгар, Болгария). 20. «Ще дойде зима» (слова Ани Болгар, Болгария). 21. «Твої листи» (слова Людмили Свириденко, м. Бровари). 22. «Любов навіть взимку гаряча» (слова Оксани Поденко). 23. «Синій конверт» (слова Василя Симоненка). 24. «На виставці Миколи Реріха» (слова Володимира Базилевського, м. Київ). 25. «Всё равно я приду» (слова Эдуарда Асадова). 26. «Що для мене найдорожче» (слова Сергія Литвиненка, м. Переяслав-Хмельницький). 27. «Дзвіночки» (слова Сергія Литвиненка, м. Переяслав-Хмельницький). 28. «Зима» (слова Сергія Литвиненка, м. Переяслав-Хмельницький). 29. «Гусиний переліт» (слова Наталії Павлик, м. Переяслав-Хмельницький). 30. «Весна» (слова Михаила Исаковского). 31. «Учитель и ученик» (слова Василия Казанцева). 32. «Дням цены не зная...» (слова Маро Маркаряна). 33. «Спомен» (слова Иды Веринной, Болгария). 34. «Умер человек...» (слова Фамяля Мехти).

Збагатив пісенну культуру й Іван Коваленко – вийшли два диски пісень на його слова.

I. **«А пісня все живе»** (музичний супровід – Національний академічний оркестр народних інструментів України): 1. «Моїй Бать-

ківщині» (автор музики В. Зубок, виконує В. Боженко). 2. «Лебедина пісня» (автор музики і виконавець Т. Володай). 3. «Річка, вулиця, місток» (автор музики і виконавець Т. Володай). 4. «Гуцулка Марічка» (музика О. Селіванова, виконує Н. Горенко). 5. «Знову сніг» (музика О. Селіванова, виконує Н. Горенко). 6. «Прийди у сад» (музика Ю. Бабенко, виконує Л. Рачинська). 7. «Осінь» (музика О. Селіванова, виконує Л. Яковенко). 8. «Георгіна» (автор музики і виконавець Р. Кокодзей). 9. «Осінь пісня» (музика О. Селіванова, виконує І. Гура-Соловей). 10. «Сіра мелодія» (автор музики і виконавець В. Вишняк). 11. «Спалах» (автор музики і виконавець В. Вишняк). 12. «Коліскова» (музика О. Селіванова, виконує Р. Лоцман). 13. «Коліскова» (музика О. Селіванова, виконує Р. Лоцман).

II. **«Я тим щасливий...»** (музичний супровід – Державний естрадно-симфонічний оркестр України, головний диригент – Микола Луценко).

Виконує народний артист України Віктор Шпортко: 1. «Я в житі спав» (музика О. Саліванова). 2. «Осінь пісня» (музика О. Саліванова). 3. «Тебе нема» (музика В. Саліванової). 4. «Я тут зростав» (музика В. Саліванової).

Виконує народний артист України Олександр Василенко: 1. «Знову сніг» (музика О. Саліванова). 2. «Я тим щасливий» (музика О. Саліванова). 3. «Два шляхи» (музика О. Саліванова).

Виконує соліст ансамблю Збройних сил України Сергій Юрченко: 1. «Літній день» (музика О. Саліванова). 2. «Люблю тебе» (музика В. Саліванової). 3. «Повір» (музика О. Саліванова).

Музичний супровід – Національний академічний оркестр народних інструментів України (художній керівник і головний диригент Народний артист України Віктор Гуцал).

Виконує лауреат міжнародних конкурсів Руслана Лоцман: 1. «Коліскова» (музика О. Саліванова). 2. «Вечір» (О. Саліванова).

Виконують заслужені артисти України Павло та Петро Приймаки: 1. «Зберігайте насіння» (музика О. Саліванова). 2. «Гуцулка Марічка» (музика О. Саліванова). 3. «Дивосвіт» (музика О. Саліванова). 4. «Вміють очі говорити» (музика О. Саліванова). 5. «Червона калина» (музика О. Саліванова).

Виконує академічний хор України ім. Г. Вірьовки (художній керівник і головний диригент – Герой України, народний артист України

Анатолій Авдієвський): 1. «Ожиємо, брати» (музика О. Саліванова).

Особливою є пісенна творчість Сергія Литвиненка. На його слова композитор М. Ведмедеря написав чотири пісні для дітей: 1. «Дзвіночки». 2. «Зима». 3. «На прогулянці». 4. «Що для мене найдорожче» (включено до збірки пісень для дітей «Пісенний дивокрай»: 1 – 4 класи. – К.: Шкільний світ, 2012. – 104 с.).

Наявні твори М. Шкурпели, які покладені на музику переяславським композитором М. Губарем, найбільш знана «Пісня про Переяслав». Відома й «Пісня про Переяслав», присвячена Герою України М. І. Сікорському, на слова В. Вернигори, музика В. Тузика.

Є чимало пісень на слова Володимира Коломійця, найвідоміші з них: 1. «Зашумить Дніпро», музика О. Білаша. 2. «Березень» (вальс), музика Бориса Буєвського. 3. «Березень» (другий варіант), музика Богдана Веселовського.

Наявні дві пісні на слова Олега Князенка: «Лебеді й коники-дзвоники», музика Олени Сологуб, виконує бандуристка Тетяна Лобода та «Про Богуна» – музика і виконання бандуриста В. М. Роя.

На слова С. Петрашенка та музику Миколи Козачука створено пісні: 1. «Сивина». 2. «Цибляночка».

Відомо, що М. Луговик-Сениця та М. Невертій пишуть пісні на власні слова.

1.7. Дитяча література Переяславщини

Під визначення «дитяча література» підпадає література, створена безпосередньо дітьми. Вона поділяється на різні жанри фольклору: дражнилки, лічилки, скоромовки, ігрові пісні тощо. Безпосередньо дитячою літературою є перші спроби юних початківців, опубліковані в збірках чи періодиці. Популяризують дитячі твори відомі періодичні видання для дітей «Пізнайко», «Барвінок», «Професор Крейд» та інші. Юні автори видають перші свої збірки, наприклад, літературознавчий словник-довідник «Nota bene» фіксує, що донька переяславського поета Миколи Луговика Марійка Луговик видала збірку «Білий бегемотик».

Дитяча література має свої набутки, особливо шкільна поезія. Помітили й підтримали обдарованих дітей у школі № 2, у резуль-

таті чого вийшли збірки поезій юних талантів: «Перший подих» (2005), «Дивосвіт» (2008), «Людина та ліс» (2009), «Алеями душі не загубитись». Одним із завдань працівників районної дитячої бібліотеки є розвиток здібностей юних читачів. Підсумком майстер-класу, проведеного поетесою Ольгою Будугай, стала збірка віршів учнів міста та району «Мелодія дитячих душ» (2010). Турботами бібліотекарів вийшли книги: «В любові присягаюся тобі, моя ти рідна Батьківщино» (2012), «Сонячні промінці», де вміщено твори учнів закладів освіти Переяслав-Хмельницького району. «Першодзвін» (2007), «Від серця посланий дар» (2013) – збірки творів учасників літературної вітальні «Чисті озерця».

Урожайними є зусилля педагогів Переяслав-Хмельницької гімназії, особливо Валентини Петрівни Євсєвської. Творчість учнів цього закладу вилилась у десять книг: «Веселунам і сміхачам» (2003), «Сонячний зайчик» (2003), «Джерело» (2004), «Антижаргонний, антисуржикой новорічний вінегрет з участю казкових героїв» (2004), «Перша ластівка» (2004), «Дивоцвіт» (2004), «Лебідка-квітка» (2005), «Світ вікна» (2005), «Первоцвіт», «Пригоди 7-Б».

У школі № 1 літературним здібностям дітей приділила увагу Н. В. Тертична, яка 2006 року уклала збірку учнівських художніх творів «Перше суцвіття».

Центром, де зосередили увагу на літературному обдарованні юних талантів, став методичний кабінет Переяслав-Хмельницького міського відділу освіти. Їхніми стараннями побачили світ дитячі твори у збірках: «Перша ластівка» (2004) – укладач О. С. Степаненко, «Зерна доброти» (2012).

Добротворчі починання діток необхідно підтримувати й стимулювати так, як, наприклад, це роблять ось уже сімнадцять років на Рівненщині, започаткувавши з ініціативи письменників і бібліотекарів фестиваль дитячої поезії «Провесінь», а 2008 року – проєкт «Урок веде письменник».

1.8. Згуртованість літературного життя Переяславщини

Усе починається із зернини, щоб паросток виріс – необхідне сонце. Літературне життя Переяславщини в різні періоди згуртовували одержимі цією справою люди. Засів поетичного слова

робився в дитячих душах. Глибокі традиції має загальноосвітня школа I–III ступенів № 2. Натхненником і організатором літературної студії «Журавлик» стала Ніна Степанівна Гаврилюк. 1972 року вона на базі школи-інтернату організувала літстудію, куди ходили й учні школи № 1 та № 2. 1974 року Ніна Степанівна перейшла працювати в школу № 2, студія поповнилася ще й учнями шкіл № 4 і № 5 та юними обдарованнями з навколишніх сіл. Літстудія набула міськрайонного статусу. З 1977 року щорічно проводилися звіти, вечори дитячої творчості, вірші систематично друкувалися в міськрайонній газеті «Комуністична праця». Серед випускників літстудії відомі люди: лікарі – Н. Слацова, Ю. Абламський, І. Петренко; учителі – Н. Смірнова, Л. Довбня, Н. Перхайло, Н. Кабанець, О. Тесленко. А ще – військові, актори, тобто люди, у професії яких значну роль відіграв розвиток етичних і естетичних якостей душі посередництвом поетичного слова. Юні таланти пізнавали мистецтво віршування, долучалися до вивчення творчості письменників-земляків, відкривали таїну найкращих здобутків духовної культури українського народу. Студія плідно працювала із районною бібліотекою. У школі проводилися літературні свята, твори учнівської молоді друкувалися в місцевій пресі (рубрика «Голоси молодих»). Традиційно у школі проводилися звітні вечори літстудійців у формі усного журналу. На ці заходи запрошували учнів різних шкіл та Переяслав-Хмельницького педагогічного училища, батьків. Декламаторам акомпонували викладачі музичної школи. У 1986 році шкільна літературна студія «Журавлик» нагороджена грамотою Спілки письменників СРСР за краще виконання віршів С. Єсеніна.

У 90-х роках ХХ століття виховання молодих талантів продовжила Галина Леонтіївна Пасічник – учитель багатого досвіду та великого педагогічного обдаровання. Вона навчила дітей відчувати крила за плечима, усемогутність слова. Усні журнали, творчі зустрічі з письменниками Переяславщини, літературні екскурсії – таким був поступ учителя-сподвижника та учнів школи № 2.

Молоді педагоги підхопили естафету – і літературна студія продовжує діяти. Поетичний запал учнів підтримала вихованка університетської літстудії «Дитинець» Оксана Миколаївна Поденко, яка організувала літстудію «Муза», працюючи в школі № 2 із 2004 по 2007 рік. Світ побачили збірки дитячої творчості: «Пер-

ший подих» та «Алеями душі не загубитись». Вірші різні за тематикою: пейзажні замальовки, проникливі освідчення рідній школі, місту, слова любові до матусі, роздуми про життя та кохання.

Збірка «Дивосвіт» (2008) – це творчий звіт шестикласників школи № 2, що протягом двох років натхненно прокладали доріжку до квітучого саду поезії. Веде їх по тій стежині Валентина Вікторівна Одинець, яка перші віршовані спроби бачить як самоцвіти, перлини дитячих душ. Валентина Вікторівна знайшла своєрідний спосіб пробудження поетичних здібностей дитини: вірші юних поетів стали відгуками на казку В. Симоненка «Цар Плаксій та Лоскотон». П'ятикласники створювали власні загадки про шкільне життя, стимулювала педагог і не менш захоплює заняття – створення акровіршів. 2009 року В. В. Одинець упорядкувала поетичну збірку до Дня довкілля «Людина і ліс». На переконання Валентини Вікторівни шкільна поезія – міцний зародок майбутнього мистецтва, який потрібно жити, сприяти розвиткові та удосконаленню його, адже пришкільна літературна студія запалює в юних душах сонце, що все життя не шукатиме обрію.

Долучилася до літературного життя школи № 2 й педагог-організатор Наталія Василівна Литвин, яка 2010 року підготувала лінійку до Дня Перемоги. Сценарій цього заходу скомпанований із дитячих віршів і творів, написаних Наталею Василівною. Примітно, що цей сценарій зайняв перше місце на обласному конкурсі.

Приділяють належну увагу юним талантам у загальноосвітній школі I–III ступенів № 1: із 2000 по 2006 рік тут діяла дитяча літературна студія «Дзвіночок». Н. В. Тертична доробок студійців уклала в збірку «Перше суцвіття» (2006).

Студентська літературна студія «Дитинець» була організована з ініціативи завідувача кафедри літератури і методики навчання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, професора Ганни Леонідівни Токмань у жовтні 2003 року. Керувати студією було доручено Ользі Дмитрівні Будугай. 9 листопада 2003 року на День української писемності та мови відбулося офіційне відкриття студії. З того часу й по травень 2012 року літстудійці щомісяця збиралися на робочі засідання. Проводилися і розширені засідання у вигляді зустрічей із митцями Переяславщини – І. Шпиталем, О. Князенком та ін.

Студійці співпрацювали із членами Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка Наталею Заїкою, Миколою Корпанюком, Дмитром Тетерею. За участю літстудійців відбулося багато заходів по відзначенню знаменних дат літературно-мистецького календаря: 2004 рік – поетичне свято до ювілею О. Олеся, свято до Дня української писемності «Все в тобі з'єдналося, злилося...», зустріч із журналістом Іваном Шпиталем, розширене засідання за участю студентів трьох факультетів, присвячене Міжнародному дню рідної мови тощо.

У Музеї кобзарства спільно з Товариством шанувальників кобзарського мистецтва «Кобь» проведено творчий звіт літстудії до Дня слов'янської писемності та культури. 17 лютого 2005 року відбувся літературно-мистецький турнір у двох номінаціях («Виразне читання поезій Великого Кобзаря» і «Авторське читання»), присвячений 191-й річниці з дня народження Тараса Шевченка. 11 жовтня 2006 року в актовій залі ЗОШ № 7 студентами й викладачами інституту мови і літератури Переяслав-Хмельницького педуніверситету імені Григорія Сковороди провели мистецький журнал, присвячений 150-річчю з дня народження Івана Франка, в якому взяли участь з читанням власних творів 12 членів літстудії.

Активними членами літературної студії «Дитинець» у різні роки навчання були: Сергій Литвиненко (староста), Андрій Будугай, Юрій Колесник, Олександр Хоптинець, Микола Малинка, Світлана Косюхно, Оксана Поденко, Аліна Шкіра (Ільницька), Анна Шевченко, Анна Приходько, Катерина Кабанець, Олександр Шакула, Оксана Паламарчук, Наталія Безвершенко, Іванна Невертій, Ірина Цілик, Ольга Березинець, Вікторія Братковська, Вікторія Содоль, Оксана Шеремета, Яна Панасюк, Ольга Нестеренко, Ліна Капля, Юлія Заїка, Лілія Сушко, Аліна Заверткіна, Богдана Доброскок, Юлія Штефан, Інна Пінчук, Анна Весельська, Юлія Цимбал, Єлизавета Скрипкіна, Аліна Сіваковська, Соломія Галяс та ін. Вони не тільки писали власні твори, але й виступали з ними зі сцен педуніверситету, шкіл, РБК, будинку освіти, в ряді музеїв НІЕЗ «Переяслав». Плідною була співпраця студійців із керівником міського відділу культури Валентиною Гринець, працівником відділу Вікторією Гуріною, заступником міського голови Дмитром Мазохою.

Кілька вихованців студії «Дитинець» після завершення навчання в університеті стали керівниками шкільних літературних студій на Київщині та за її межами. Вони у своїй педагогічній діяльності враховують набутий у студентські роки досвід, тримають зв'язок з керівником через інтернет і діляться новими творами. За ініціативи директора ЗОШ № 5 Т. Г. Верби-Овсієнко у 2009 році С. Литвиненко створив і два роки керував літстудією «Дитинець – 5», члени якої активно друкувалися в газеті «Шкільна висота». Серед активних членів шкільної літстудії перебували: Богдана Гич, Катерина Денищич, Алла Кацалап, Ангеліна Кузьміч, Вікторія Купрій, Яна Мисюра, Юлія Павленко, Ірина Павлова, Оксана Савенко, Олексій Слюсар, Костянтин Степаненко, Ірина Суденко, Юрій Томчук та юний фотокореспондент Вікторія Бечко.

Студійці набуті знання реалізували як журналісти: С. Литвиненко редагував регіональні газети «Копілка», «Шкільна висота» ЗОШ № 5, Іванна Невертій нині редактор газети «Переяславська рада». Діяльність літературної студії «Дитинець» висвітлювалася в місцевій пресі та на телеканалі «Альта».

Хтось із великих сказав, що аптека для душі – це бібліотека. Дійсно, книга дає підмогу душі, стає розрадою, мовчазним другом. Осередком активізованого спілкування зі словом у Переяславі є районна бібліотека для дітей, яку очолює Любов Олексіївна Лобатенко. Кілька названих заходів свідчать про розмахи й обсяги проведеної роботи. У Всеукраїнському конкурсі «Найкращий читач року» у 2007 році взяло участь 410 учнів міста й району, у 2008 році – 300, у 2009 році – 402, у 2011 році – 208. До 195-річчя з дня народження Т. Шевченка проведена літературно-музична екібана «Тарасової душі криниця», до 150-річчя Шолом-Алейхема – літературний калейдоскоп «Мир Вам – Шолом-Алейхем», до 200-річчя М. Гоголя – книжкова виставка «О Гоголь, наш безсмертний Гоголь». Переяславські юні любителі красного письменства взяли участь у всеукраїнському конкурсі «Ми – підлітки. Краще оповідання – 2011», зокрема учениця 8 класу ЗОШ I–III ступенів школи № 3 Кожевнікова Вікторія представила фантастичне оповідання «Стихія».

4. 04. 2013 року літературна вітальня при бібліотеці для дітей прийняла тридцять двох учнів шкіл міста та району, які виступили із власними творами, що сформувавши збірку «Від серця по-

сланий дар» (2013). Захід мав назву «Поезії не змовкне джерело», де майстер-клас провів письменник О. Князенко.

Щоб прилучити дітей до читання книжок, бібліотекарі знайшли цікаві форми роботи: турніри знавців-краєзнавців, інтерактивні акції, дні бібліографії, літературні квести, колажі, дуелі, пінг-понги, зустрічі з місцевими літераторами тощо. Діяльність літературної вітальні увінчалася формуванням збірок дитячих творів. Літературні полиці, папки, виставки сприяють популяризації літературного краєзнавства Переяславщини.

З 80-х років ХХ ст. при редакції газети «Вісник Переяславщини» функціонувала літературна студія ім. Г. Сковороди. Протягом останніх 10-и років її очолював журналіст Микола Кононович Михняк. Заняття, на яких відбувався критичний розгляд доробків любителів літературного слова (переважно школярі старших класів, студенти, працююча молодь, педагоги), проводилися щомісяця. Результати таких засідань, як правило, виливались на літературні сторінки газети – публікували твори, які пройшли обговорення.

У різні роки студію відвідували або ж приходили за консультаціями В. Шовкошитний, М. Карп'юк, Л. Віктасова та інші. Дехто із них став майстром поетичного слова, має на рахунок по кілька збірок. Є серед колишніх членів літстудії при газеті «Вісник Переяславщини» і члени Національної спілки письменників України, лауреати премій різних рівнів. Наталія Сердюк та Костянтин Раковський стали заступниками директорів шкіл і активно співпрацюють із друкованими виданнями як громадські кореспонденти.

1997 року започаткував свою діяльність ще один осередок літературного життя Переяславщини: редактор газети «Діловий Переяслав» Олександр Помойницький розробив проект і провів організаційну роботу по створенню літературної вітальні, яка розмістилася в Музеї кобзарства. До 2003 року, як додаток до газети, видавався безплатний літературний альманах «Веселі картини з переяславської днини». Частими завсідниками вітальні були О. Іващенко, М. Дубович, І. Шпиталь та ін. Відвідували засідання й діти. Активні зібрання проходили до 2002 року.

З легкої руки провідного наукового співробітника НІЕЗ «Переяслав» Людмили Миколаївни Набок 1999 року при Меморіальному музеї ім. В. Г. Заболотного розпочала свою діяльність мистецька

вітальня, де значну увагу приділено якраз літературному життю краян. На першому ж засіданні 3.01.1999 року відбулася презентація збірки поезій П. Ярмоленка «Петрові батого». У наступні роки презентував свою книгу «Університет любові» й барокові та гротескні вірші О. Князенко. 2000 року до мистецького бомонду Переяслава долучився О. Матвієнко. На засіданнях мистецької вітальні обговорювали творчість Антоніни Цвіт, Павла Тичини, порушували дискусійні теми: «Взаємозв'язок снів та творчого натхнення», «Еротична поезія українських поетес: жінка – муза чи обуза?».

Літературне відгалуження мистецької вітальні гармонійно доповнювали представники інших видів мистецтва: музиканти Едуард Солдатов (скрипка), Микола Сидоренко (бандура), Микола Губар (гармонь, баян), Андрій Будугай (гітара), різьбярі по дереву Ярослав Погарський та Юрій Зібров. На одному із зібрань відбувся показ п'єси А. Чехова «Предложение» у виконанні театру-студії під керівництвом Римми Товкайло. 2006 року до лав мистецької вітальні прибули члени Спілки творчої молоді Переяслава: О. Будугай, А. Будугай, С. Литвиненко, С. Косюхно. З 1999 по 2006 рік мистецька вітальня згуртовувала творчі сили Переяслава, підтримувала духовне вогнище краян.

1998 року зусиллями Римми Товкайло був створений аматорський літературний театр. 2004 року при театрі на базі ПТУ-22 почала свою діяльність студія «Кредо», а при Переяслав-Хмельницькій гімназії – «Дивосвіт». 2006 року в стінах ПП «Швейна фабрика «Гаян» започаткувала діяльність студія для дітей та юнацтва «Барви». Переяславські театрали ставили українську і зарубіжну класику: Леся Українка «Оргія», «Бояриня»; Олександр Олесь «Юність»; Олександр Пушкін «Моцарт і Сальєрі»; А. П. Чехов «Освідчення»; М. Островський «Свої люди – сочтёмся!»; М. Старицький «Різдвяна ніч»; В. Распутін «Рудольфіо»; С. Васильченко «Куди вітер віє...»; М. Куліш «Мина Мазайло»; Г.-Х. Андерсен «Равлик і троянда», «Дворянин і Ноде»; Т. Вільямс «Скляний звіринець»; за мотивами творів Т. Шевченка «Молитва»; Л. Керолл «Аліса в країні чудес», «Екзамен» (вистава-імпровізація).

Високий духовний злет явили переяславські театрали при постановці поетичних вистав за творами Ліни Костенко «Маруся Чурай», Івана Франка «Зів'яле листя», Тараса Шевченка «Три літа». Відбулися гастрольні тури аматорської труппи у Київ (Му-

зей Івана Гончара, Музей літератури), у Росію – (м. Можайськ, фестиваль «Віра. Надія. Любов»). 2007 року колектив започаткував «капусники»: поставив театралізовані колядки та фольклорне дійство на Різдво Христове у Музеї архітектури та побуту в Переяславі-Хмельницькому, взяв участь у IV Міжнародному фестивалі «Країна мрій», ініційованому Олегом Скрипкою.

2006 року складовою літературного театру стала громадська організація «Спілка творчої молоді Переяслава», яку очолював Олег Малик. Театр узяв собі лексично цікаво оформлену назву «3 Уст Річ», щоб цим відрізнятись від назви народного центру культури «Зустріч», де певний час базувалися переяславські митці.

Літературний театр у різні періоди налічував до 50-и осіб. Імена обдарованих особистостей залишилися в історії театру: Світлана Коржик, Марина Мостова, Роксолана Абу-Акель, Володимир Мисюра, Олександр Хоптинець та ін. До 2008 року аматори театру вели активну діяльність, що було офіційно відзначено на різних адміністративних рівнях. 2004 року театру присвоєно звання «народний», у 2003, 2005 роках нагороджено дипломами обласного фестивалю молодіжних аматорських театральних колективів «Театральное кольцо Подмосковья». 2002 року художньому керівнику літературного театру Риммі Товкайло «за велику любов та шану до рідної мови, багатий акторський талант декламатора і високе покликання словом пробуджувати в українців патріотичні почуття» було присвоєно звання «Митець натхнення».

Традиції сценічного мистецтва Переяслава підхопила театральна студія «Бродвей», яка створена 2009 року при соціально-гуманітарному відділі Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди Інною Юрковською. Під її художнім керівництвом зроблені постановки: «Звичайна історія» Марії Ладо, «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького та ін.

Виконувала свою національно-культурницьку місію і міськрайонна організація «Товариство української мови ім. Тараса Григоровича Шевченка «Просвіта», яка в Переяславі-Хмельницькому створена 1989 року. Головою було обрано викладача педінституту Миколу Павловича Корпанюка. 10 первинних осередків об'єднували більше трьохсот членів. Із 2004 року осередок очолює старший науковий співробітник НІЕЗ «Переяслав» Наталія Любомирівна Заїка.

Товариство виступило організатором і співзасновником численних літературних заходів: відзначало Шевченківські роковини, ініціювало створення клубу аматорської пісні, вело регулярно сторінки в міськрайонній газеті «Комуністична праця» «А мова як море», «До джерел», запровадило лекторії культурно-освітнього спрямування: пропагувало усталення української мови на підприємствах, в установах, у навчальних закладах. Дієву підтримку товариство надало конкурсу «Переяславська осінь Кобзаря», який має перспективу стати всеукраїнським. За сприяння товариства відбулися літературні вечори, презентації книг, зустрічі з письменниками, його турботами забезпечується відзначення й нагородження талановитих митців Переяславщини. Активними членами осередку є Г. М. Остронос, М. Т. Товкайло, О. Р. Коломієць, Р. І. Товкайло та інші. Примітно, що Товариство створене на базі Переяслав-Хмельницької центральної бібліотечної системи (вул. Г. Сковороди, 60), яку з 1986 року очолює Світлана Володимирівна Харіна.

Частковий перелік масових заходів Переяслав-Хмельницької ЦБС по популяризації літератури Переяславщини промовистий:

1. Презентація книги С. Петрашенка: «Без тебе немає мене» (1999 рік, липень).
2. Зустріч з автором: книга М. Невертія «Освідчення в коханні» (1999 рік, квітень).
3. Презентація книги О. Матвієнка «Перша група крові» (1999 рік, серпень).
4. Літературно-музична година: «Поетичний світ нашого краю» (2000 рік, квітень).
5. «Вірш, який став піснею»: презентація пісні на слова М. Шкурпели, музика М. Губаря «Пісня про Переяслав» (2001 рік, вересень).
6. Виставка однієї книги: М. Махінчук «Обереги нашої пам'яті» (2003 рік, лютий).
7. Відкритий перегляд літератури: «Переяслав у пам'ятках історії та культури» (2003 рік, березень).
8. Вечір-зустріч з поетами-земляками: «Поезія – це завжди неповторність» (2003 рік, травень).
9. Зустріч за круглим столом: «Молоді поети-земляки» (2006 рік, квітень).
10. Презентація книги Н. Ігнатенко та Н. Гаврилюк «Літературні імена Переяславщини» (2007 рік, квітень).
11. Вечір поезії: «Переяслав у творах поетів України» (2007 рік, вересень).
12. Презентація «Голодне розп'яття Переяславщини за мотивами книги, упорядкованої Ю. Авраменком, «Голодомор 1932–1933 років в Україні та на Переяславщині» (2008 рік, лютий).
13. Літературна вікторина:

«Краю мій, земля Переяславська» (2009 рік, липень). 14. Поетична година: «Стоїть зацілований всіма вітрами, // Колиска любові і пісня душі» (Переяслав у поетичних творах. 2010 рік, вересень).

Осередком, де реалізують літературні проекти, є районний будинок культури. Показовим прикладом 5 травня 2013 року стала літературна толока – музично-поетичний вечір незвичного формату за участю поетів та музикантів Переяслава. Мистецьке дійство засвідчило, що у крайову літературу котиться досить потужна хвиля молодих талантів: Антон Полунін, Валерія Гібескул, Павло Бечко, Аліна Кизуб, Наталія Зінов'єва, Богдана Доброскок, Ігор Янчук, Ірина Пономарьова, Олена Євтєєва та ін. Толоки різних мистецьких напрямків щомісячно проводяться на базі РБК за модераторства Ігоря Янчука.

Прилучилися організаційно до популяризації художнього слова і працівники методичного кабінету міського відділу освіти. 2005 року О. С. Степаненко уклала збірник прозових та поетичних творів учителів-словесників м. Переяслава-Хмельницького "Плекаючи слово".

Висновки до розділу I

Література Переяславщини як жанрово, так й ідейно-тематично бере свої витoki з історико-документальних пам'яток – літописів XI–XVIII ст., фольклорних джерел, пласта власне авторських творів XVIII–XX ст. Активізуючи ментальні архетипи етнокультури, літератори Переяславщини кін. XX – поч. XXI ст. у жанрово розвинених формах культивують неотипажі суттєво видозміненими формотворчими засобами.

Мистецька автономність літературних явищ Переяславщини кінця XX – початку XXI століття проявилася в інтерферентності жанрово-стильового функціонування творів, способах інспірування їх у соціум. Метод екстраполяції дозволив створити цілісну картину літературних надбань сучасної Переяславщини. Історико-біографічна проза крайової літератури на художньому тлі виокремила постаті як сучасності, так і минувшини. Перехресними стали теми краєзнавства та України, долі земляків-переяславців у відкритому просторі історії. Документальний життєпис

особистостей краю вилився в систематизацію біографічних фактів, окреслив повноту подій і фактажу. Провідними жанрами стали мемуари, епістолярні послання, статті-спогади, щоденникові записи, есеї.

Науково-довідковий реєстр збірників, альманахів та антологій, де вміщено твори переяславських літераторів, підтвердив їхню художню спроможність підтримати авторитет крайової літератури, засвідчив жвавий рух у руслі сучасного літературного процесу України.

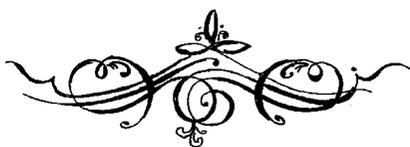
Переклади та переспіви переяславських митців з іншомовних оригіналів обумовлені прагненням залучити читачів до зразків світової літературної творчості. Українське перекладацтво переяславських майстрів пера має різний рівень освоєння згаданого ремесла, а відповідь на питання – який цей рівень – лежить у площині жанру критики перекладу. Незаперечним є твердження, що Переяславщина має фахово авторитетного (і єдиного в цьому виді діяльності) перекладача прози з латиської мови А. Шпиталя.

Автономна й контекстуальна література для дітей на межі третього тисячоліття, запропонована юним читачам переяславськими письменниками, – відповідальний вчинок, адже надає можливість живого спілкування з книгою, вдумливого сприйняття тексту з ілюстраціями чи з графічним оформленням. Комп'ютерне «читання шляхом листання» позбавляє дітей безпосереднього спілкування із книгою, як із своїм найближчим другом. Твори для дітей, написані переяславськими літераторами, частково перебрали на себе право довіри (батьківської, соціальної, естетичної) формувати читацькі навички, виховувати морально зрілу, гармонійну особистість.

Пісенна творчість краян є досить плідною і професійно високорівневою. Виконання творів на слова переяславських поетів-піснярів заслуженими і народними артистами України у супроводі симфонічного оркестру дає підстави вважати, що це вже не аматорська творчість, адже вона вийшла далеко за рамки художньої самодіяльності. Співана поезія історично «прикута» до рідного краю, пісні з берегів Трубежа та Альги тематично різноголосі: звучать величальні Переяславу, пісні-присвяти Герою України М. І. Сікорському, прекрасному жіноцтву тощо.

Дитяча література Переяславщини на 2013 рік облікована 22 збірочками юних талантів. Дитяча літературна творчість має свою специфіку: розкрилися художні задатки дитини, що привело до самоусвідомлення себе як творчої особистості; діти набули перших навиків техніки віршування, пізнали естетичне задоволення від творчої праці. Юні таланти переяславського краю торкаються традиційних тем: любов до Батьківщини, рідних, мови; кохання; шкільна дружба; змалювання словом пейзажних краєвидів тощо. Прикметно, що у програмі вивчення української літератури в школі відведено години для ознайомлення з дитячою літературою, тобто з творами своїх ровесників.

Літературне життя Переяславщини кінця ХХ – початку ХХІ ст. створило мистецьку атмосферу доби, слугувало формуванню ідейно-світоглядних переконань, розвиткові естетичних смаків та уподобань краян, єднало міжкультурний простір. Активно функціонували літературні студії, вітальні, гуртки, театр, що забезпечило жваве спілкування, ріст майстерності митців. Зіграли важливу роль у стимулюванні літературного життя краю бібліотеки, меценати та спонсори, літературна критика, засоби масової інформації тощо. Презентації книг, літературні вечори, ювілейні торжества засвідчили інтенсивність літературного життя Переяславщини, мистецький колорит доби відродження незалежності України.

РОЗДІЛ II ЛІТЕРАТУРНІ ПОСТАТІ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ НА ПОМЕЖІВ'І ТИСЯЧОЛІТЬ

2.1. Віддзеркалення літературних імен Переяславщини в сучасності

Ця тема розділу розбудована за принципом бібліографічного довідника: окреслено лише літературні силуети переяславських майстрів пера. Окрім творчої біографії, виявлено і бібліографію сучасних письменників Переяславщини. На основі зазначеного принципу дослідженню підлягає творчість тих письменників, які мають видані шифровані книги (ББК та ISBN). Поза увагою не доцільно залишати і творчість митців, що мають самовидані книги або часто друкувалися в періодичних виданнях, антологіях та вели інтенсивне творче і громадське життя. Їхня творчість – це і факт, і наявність потенціалу майбутньої крайової літератури.

Наталя Арапіна – поетеса, гуморист. Народилася 1952 року в місті Переяславі-Хмельницькому, тут же закінчила школу № 3. Вищу інженерно-економічну освіту здобула у Львівському політехнічному інституті, за фахом економіст. Друкувалася у періодиці, збірці молодих поетів Київщини «Вітрила», що вийшла у світ 1993 року. 2008 року Наталя Арапіна видала книгу «Осінь пісня», де вміщено поезії та віршовані гуморески.

Любов Бандурко – народилася 1962 року, дитячі роки провела в селі Ташань, що на Переяславщині. Закінчила філологічний факультет Казанського педагогічного інституту. Працює в Кривому Розі у школі. Пише вірші, друкується в періодиці.

Петро Більченко – народився 15 липня 1946 року в с. Горбані, що на Переяславщині, у селянській родині, одинадцять класів закінчив у с. Ташань, 1979 року – Полтавський інженерно-будівельний інститут. Пише вірші, друкується в періодиці. Зацікавленість історією вилилась 2002 року в краєзнавчу книгу «Є така булава!».

Семен Гальперін – народився 6 липня 1936 року в місті Переяславі, закінчив Переяслав-Хмельницьку середню школу № 1 ім. А. С. Макаренка, Київський технікум залізничного транспорту

та Московський хіміко-технологічний інститут ім. Д. І. Менделєєва. З 1988 року працює у сфері освіти, автор гострих проблемних праць із різних галузей науки, друкувався в журналах «Наука і релігія», «Наука и жизнь» та інших періодичних виданнях. Вірші пише російською мовою. С. Гальперін проживає в Москві.

Ніна Девіль – народилася 1960 року в селі Пологи-Яненки Переяслав-Хмельницького району. Професійну освіту здобула в медичному училищі, працює в одній з київських лікарень. Вірші пише зі шкільних років українською мовою, друкується в періодиці.

Анелія Ковальська – письменниця, педагог, відмінник народної освіти, громадський діяч. Понад три десятиліття живе і творить у Переяславі-Хмельницькому. Народилася 2 січня 1951 року в с. Березівка Житомирського району Житомирської області в робітничій сім'ї. Закінчила Київський університет ім. Т. Г. Шевченка. З 1986 року працює директором Будинку освіти. Автор поетичних добірок «Подих весни», «Кришталеві роси», циклу віршів, присвячених Герою України М. І. Сікорському. А. Ковальська у 2003 році нагороджена Почесною грамотою Національної служби посередництва і примирення, а в 2006 році – нагрудним знаком «Василь Сухомлинський». Упорядник збірки біографічних нарисів про освітян Переяслава (учасників бойових дій у війні 1941 року) «Травневий спомин» (2005), історико-ювілейного видання «Педагогічні династії м. Переяслава-Хмельницького» (2007) та співавтор-упорядник книги «Пам'ять серця. Спогади жертв нацизму» (2012).

Василь Литвин (псевдонім Василь Литвин-Луговий) – народився 22 січня 1978 року в Криму, переїхав з батьками жити у Переяслав-Хмельницький, де й здобув незакінчену вищу освіту в педуніверситеті ім. Г. Сковороди. Починав писати російською мовою, дебютував – українською: поезію й прозу надрукував у газетах «Вісник Переяславщини» та «Переяславська Рада». 2012 року побачила світ книга поезій В. Литвина-Лугового «Провісник».

Олена Мікула – народилася 25. 04. 1975 року в місті Переяславі-Хмельницькому. 1998 року закінчила Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди, згодом здобула й вищу економічну освіту. Працювала журналістом, педагогом, податковим інспектором. Віршувати почала в дитинстві. Переможниця третього Всеукраїнського фестивалю «Поетична зима-2007»,

організованого всеукраїнською спілкою «Літературний форум». Друкувалася в антології «Кришталеві роси» (2007) та періодиці.

Віктор Стріха – народився в 1948 році у селі Хоцьки Переяслав-Хмельницького району, там же закінчив школу. Далі здобував освіту в Київському геологорозвідувальному технікумі, потім в університеті. Професійні навички реалізовує в «Укргазпромі», душевні пориви – у поезії. 1995 року В. Стріха випустив збірку-метелика «Намиста зоряні разки...».

Дмитро Шимченко – народився 1925 року в с. Григорівка, що на Переяславщині. 1943 року пішов на фронт, брав участь у штурмі Берліна, нагороджений орденом «Червоної зірки» та орденом «Слави III ступеня». Здобув сільськогосподарську освіту, захистив кандидатську дисертацію. 1997 року видав маленьку збірку «Букриніана» – цикл віршів про війну. Помер Д. К. Шимченко у 2004 році.

МИКОЛА ГУБА

поет

Губа Микола Михайлович народився 1943 року в с. Помоклі, що на Переяславщині. Закінчив Чернівецький медичний інститут, працює мануальним терапевтом на Миргородському курорті. Автор численних наукових праць і поетичних збірок: «Зелена гілка України», «Проблеми довголіття», «Крізь терни», «Я Україною живу», «До правди обличчям» та інших. За плідну працю на літературній ниві 2003 року прийнятий у члени Міжнародної асоціації письменників, а 2006 року – до Української асоціації письменників.

АНАТОЛІЙ ЖИТНИК

детективіст, гуморист, публіцист

Житник Анатолій Архипович народився 20 грудня 1945 року в селі Ташань Переяслав-Хмельницького району Київської області у родині службовців. Закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка та Вищу партійну школу при ЦК Компартії України. За фахом юрист. Від 1963 року виступав у пресі з віршами, гуморесками, фейлетонами. Працював у журналах «Хлібороб України», «Сільські горизонти», «Перець», газеті «Вечірній Київ». Був членом КПРС. 1981 року вийшла перша книга Анатолія Житника «Зайвий свідок», де

йдеться про працівників карного розшуку, які в складних умовах розслідують заплутану справу про вбивство.

1986 року автор випускає збірку сатири та гумору «Зустріч із ескулапом», 1989 року – книгу повістей та оповідань «Стрибок у прірву». У 1991 році побачила світ художньо-документальна книга «Версія», у якій письменник, змінивши деякі імена і власні назви, показує долю людей, що пройшли крізь жорстокість сталінських репресій, крізь жорна нівелювання застоєм. А. Житник привідкрив завісу і показав, як розвиваються паростки демократії: читач дізнається, яких тортур зазнали невинні люди в тридцятих-п'ятдесятих роках, як безпідставно розправлялися із чесними в шістдесятих-сімдесятих, як зростала карна злочинність, корумпувалися елементи з хижацькими інстинктами. Помер А. Житник 14 грудня 1996 року.

ОЛЕГ ІВАЩЕНКО

поет, прозаїк

Іващенко Олег Дмитрович народився в учительській родині 30 листопада 1929 року в с. Пристроми, що на Переяславщині. Навчався у Переяслав-Хмельницькій середній школі № 1. У 1948 році в Києві з'явилася молодіжна організація націоналістичного спрямування «Українські революціонери», яку було викрито, і всіх заарештованих відправлено до Сибіру. Серед ватажків переяславських старшокласників перебував й О. Іващенко, якого також було засуджено. Покарання відбував з 1948 по 1957 рік. Письменник закінчив геологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Був членом Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, писав патріотичні та ліричні вірші, друкувався в періодиці. Помер О. Д. Іващенко 25 лютого 2007 року. Посмертно у 2009 році стараннями літературознавця О. Р. Коломійця, рідних і друзів було видано книгу поезій та публіцистики Олега Іващенко «Вибір».

ІВАН КИРІЙ

прозаїк, поет, публіцист

Кирій Іван Іванович народився 12 червня 1924 року в селі Паськівщина Згурівського району Київської області. Закінчив

факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. У 60-х роках ХХ ст. працював інструктором по роботі із сільськими кореспондентами, редактором районної газети в м. Переяславі-Хмельницькому, а з 1971 по 1985 рік – першим редактором видавництва «Молодь» (м. Київ). Автор 27 прозових книжок для дітей та дорослих, у тому числі автобіографічної повісті про голодомор 1933 року «Голодна весна». Видав збірку віршованих гуморесок «Сто усмішок» (1992) та збірку лірики «Розцвітає бузок» (1997). І. Кирій нагороджений грамотою Верховної Ради України. Член НСПУ з 1964 року. Помер Іван Іванович Кирій у 1998 році.

ВІТАЛІЙ КРАСНЮК

сатирик, прозаїк-краєзнавець

Краснюк Віталій Миколайович народився 2 червня 1969 року в місті Переяславі-Хмельницькому, переїхав жити в с. Ташань, потім у с. Пологи-Вергуни. Фах філолога здобув у Переяслав-Хмельницькому педінституті. Працював у газетах «Київський вісник», «Турбота», «Кримінальний огляд», «Голос України». Разом з поетом-сатириком Владиславом Бойком заснував і видавав сатиричну газету «Від вуха – до вуха». Реалізовує свій талант як ведучий програми «Від суботи – до суботи» у Національній радіокомпанії України та Київському академічному театрі українського фольклору «Берегиня». Автор гумористичної збірки «Королівське весілля» та компакт-диску «Усміхаймося». 2005 року в співавторстві з М. Шевченком видав книгу з історичного краєзнавства «Ташань на землі Переяславській». На виході – збірка гумору та сатири «Усе в трубу».

МИХАЙЛО ЛЕСИК

прозаїк-краєзнавець

Лесик Михайло Прохорович народився 15 листопада 1928 року в с. Циблі на Переяславщині в родині селян-хліборобів. У 1945 році закінчив сім класів школи і поступив до Переяслав-Хмельницького педагогічного технікуму, який закінчив 1948 року. В 1948–1949 роках був директором та учителем початкових класів Черкаської початкової школи Луківського району Волинсь-

кої області. Після служби в армії працював учителем історії та фізвиховання. 1963 року заочно закінчив Київський університет ім. Т. Г. Шевченка, обіймав посаду директора Циблівської середньої школи. 1989 пішов на пенсію. М. Лесик у 2007 році видав книгу спогадів «Циблі – моє рідне село на Переяславщині» (перевидано 2011 року).

СЕРГІЙ ЛИТВИНЕНКО

поет

Литвиненко Сергій Володимирович народився 9 квітня 1983 року в селищі Проців Бориспільського району Київської області в сім'ї робітників. 2000 року закінчив Ревнівську ЗОШ I–III ступенів і поступив на філологічний факультет Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди. У 2006–2009 роках навчався в аспірантурі цього ж закладу. Тема дисертаційного дослідження: «Художньо-культурологічний діалог у поетичному та літературно-критичному доробку Володимира Базилевського». Писати вірші почав ще у шкільні роки, а 1995 року став переможцем літературно-мистецького конкурсу ім. Павла Чубинського в місті Бориспіль. Займається публіцистикою, з 2005 по 2007 рік працював у редакції університетської газети «Педагогічні обрії». У 2009–2011 роках очолював учнівську літстудію «Дитинець-5» при Переяслав-Хмельницькій ЗОШ I–III ступенів № 5. 2010 року С. Литвиненко у співаторстві з Ольгою Будугай та Андрієм Будугаєм видав збірку віршів та малої прози «Слова – світи».

Прикметно, що за бажанням родини Григорія Митрофановича Верби – видатного переяславського громадянина, ученого-сковородознавця, музиканта і педагога 2010 року вірш С. Литвиненка «Вербовий шлях» було викарбувано на могильному пам'ятнику померлого: «Віджила, відшуміла верба – // Сивим листям уже не тріпоче. // Гілки скрип в серці чуєм хіба, // Що нагадує слово пророче. // Відспівав, відписав, відучив // І зберіг духу рівну поставу. // Передав християнський порив, // Що посяний був сином Сави. // Провели на Святвечір його... // Мандрівник наш пішов у ті далі, // Де напише багато чого // Ця душа на Господній Скрижалі».

МИХАЙЛО ПАСЕНЮК

публіцист

Пасенюк Михайло Григорович народився 21 листопада 1931 року в с. Малий Яблунець Ємільчинського району Житомирської області. Освіту здобув в Острозькому педагогічному училищі, потім закінчив факультет журналістики Вищої партійної школи в Москві. Працював учителем початкових класів, директором школи, до 1993 року редактором переяславської міськрайонної газети «Комуністична праця» (з 1990 року – «Вісник Переяславщини»). Помер Михайло Пасенюк 3 липня 2002 року. Свої спогади, роздуми журналіст виклав у книжці «Відблиски нашої епохи» (2003), яку видали друзі після його смерті.

СЕРГІЙ ПЕТРАШЕНКО

поет, прозаїк, гуморист

Петрашенко Сергій Сидорович народився 6 вересня 1925 року в селі Харківці, що на Переяславщині. Учасник бойових дій, інвалід Великої Вітчизняної війни. Закінчив Переяслав-Хмельницьке педучилище та Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, кандидат економічних наук. З кінця 80-х років проживав у Підмосков'ї. Працював у навчальних закладах Полтави викладачем, доцентом, завідувачем кафедри політичної економії. Друкувався у збірниках і періодиці України, Росії, Канади, Австралії та інших країн.

Автор 34 літературно-художніх видань: роману «Не поле перейти» (1997), «Повість про снігурівських Ромео і Джульєтту» (1998); збірок гумору, поезій та оповідань – «Атестоване теля» (1994), «Який Сава, така й слава» (1995), «Життєве кредо», «Зоряне містечко» (1996), «Людські характери» (1997), «Без тебе немає мене» (1998), «Червоні гвоздики» (1999), «Осінні мотиви», «З вірою і любов'ю» (2000), «На зламі тисячоліть» (2001), «Номенклатурний баран», «Білі лілії» (2002), «Віват, життя!» (2003), «На крилах пам'яті» (2004), «Трояндове весілля» (2005), «Моє багатство» (2006), «Всерйоз і жартома», «Сміюсь, аби не плакати» (2007), «Допоки живу», «І сумненьке й веселеньке» (2008), «Від душі», «І батогом, і пряником», «Поетичні твори» (2009), «Контрасти», «Чарівний сон», «Хто сміється останнім» (2010), «І ласкою, і праскою», «І нашим, і

вашим», «Полтавські галушки», «Надвечір'я» (2011), «З надією», «Слово» (2012). С. С. Петрашенко лауреат республіканського конкурсу «Світ уцілів, бо сміявся» газети «Веселі вісті». Помер С. С. Петрашенко 18 грудня 2012 року.

КОСТЯНТИН РАКОВСЬКИЙ

поет, сценарист

Раковський Костянтин Всеволодович народився 12 червня 1971 року в місті Переяславі-Хмельницькому, тут же закінчив школу № 2 і філологічний факультет Переяслав-Хмельницького філіалу Київського ДПІ ім. М. Драгоманова. Працював учителем української мови та літератури, переможець обласного конкурсу «Вчитель року». Із 2003 року – заступник директора з виховної роботи Переяслав-Хмельницької ЗОШ № 7. Видав підручник для учнів 5–9 класів «Література Переяславщини» (1995), підготував збірник власних сценаріїв шкільних свят, пише вірші, казки. Багато років успішної праці віддав шкільному театру.

ОЛЬГА РОЗОВИК

прозаїк

Розовик Ольга Дмитрівна народилася 18 липня 1925 року в с. Вовчків на Переяславщині в сім'ї колгоспників. Навчалася в середній школі у рідному селі. З юних літ була прикута до ліжка. Автор збірки оповідань «Сільська вчителька» (1957) та публікацій у періодиці. Член НСПУ з 1957 року. Померла О. Д. Розовик у 2002 році.

ДАНИЛО ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

прозаїк-мемуарист

Хмельницький Данило Миколайович народився 20 грудня 1924 року в с. Стівп'яги, що на Переяславщині. Закінчив місцеву семирічку, перед війною навчався в переяславській середній школі № 2. Весною 1943 року був забраний на примусові роботи до Німеччини, 1945 року звільнений американськими військами. До 1947 року проходив військову службу в радянських військах на території Німеччини, після повернення додому працював інженером-будівельником в управлінні сільського господарства Пе-

реяслав-Хмельницького району. Помер Д. Хмельницький 30 грудня 2006 року. Посмертно у 2010 році клопотаннями сина Анатолія Хмельницького, Тараса Нагайка та групи науковців і меценатів було здійснено видання книги Д. Хмельницького «Пережити та не забути. Сторінки щоденника 1941–1947 рр.».

АНАТОЛІЙ ШПИТАЛЬ

перекладач, літературознавець

Шпиталь Анатолій Григорович народився 14 травня 1950 року в селі В'юнище, що на Переяславщині. Після закінчення філологічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка працював учителем у селі Лецьки. 1981 року закінчив аспірантуру Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук УРСР. Кандидат філологічних наук. Працює старшим науковим співробітником Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

А. Шпиталь вивчав типологічні зв'язки української літератури з літературами Прибалтики, сучасний світовий літературний процес. Нині є одним із провідних дослідників української романистики: основні роботи про творчість П. Загребельного, Ю. Мушкетика, І. Білика, Д. Міщенко та інших. Перу літературознавця належать переклади з латиської, з російської, з латинської, із французької мов, праці про творчість авторів української діаспори, які писали на історичну тематику.

У 12-томній «Історії української літератури», яка готується до видання, перу літературознавця належать розділи у двох останніх томах, де проаналізована історична проза з 1941 року по 2012 рік. А. Шпиталь автор досліджень: «Проблема вибору в сучасній літературі» (1987), «Історична проза Павла Загребельного» (1988), є співавтором книг – «Під знаком Нобеля. Лауреати Нобелівської премії з літератури» (2006), «Під знаком Нобеля. Лауреати Нобелівської премії миру» (2009). Усього в літературознавчому доробку А. Шпиталю близько 250 публікацій.

ІВАН ШПИТАЛЬ

прозаїк, гуморист, публіцист

Шпиталь Іван Григорович народився 23 серпня 1931 року в с. В'юнище, що на Переяславщині. У 1957 році закінчив фа-

культет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Працював у редакції газет «Прапор перемоги», «Закарпатська правда», «Вечірній Київ». Десять років був науковим редактором щорічника «Наука і культура». Автор книжок сатири і гумору «Заєць-репортер» (1975), «Мемуари фейлетоніста» (1980); казок для дітей «Зустрінемося на Білому озері» (1981), «Лана» (1983), «Маленька господарка лісу» (1986), «Рік Бобра» (1988); памфлетів, фейлетонів, гуморесок у пресі. Член НСПУ з 1983 року.

Із поетичного доробку митця в періодиці надруковані вірші: «Великдень Духа» (про М. І. Сікорського), «Дума про Чорнобиль», «Вставай, Україно!», два твори про В'юнище та ін.

«Народна газета» опублікувала фейлетон І. Шпиталю «Гарбуза Москві, цар-гарбуза!» (№ 18 (26), грудень 1991 р.) та статтю «Під оптичним прицілом – Українська Державна Свобода» (№ 36 (516) та № 37 (517), вересень – жовтень 2001 р.).

Елементи сарказму проступають у публікаціях «Вечірнього Києва»: «Чи вдасться Федеральному Ведмедеві «положити в ясак» Рудого Панька з його пасікою?, або ж Хто «рівняє стежки» господину Топтигину в Український Малинник. У чиї обійми повземо?» (13 червня 1998 р.); «Кавказ стікає кров'ю... А нам заціпило!» (6 жовтня 1999 р.); «Торжество московської демократії: Кавказ на хресті» (3 листопада 1999 р.); «Як трупоїд московський терзав і терзає Прометея Кавказького» (грудень 1999 р.); «Зраджений Шевченко, згвалтована Україна» (26 червня, 3 та 6 липня 1999 р.).

Газета «Самостійна Україна» видрукувала публіцистичні серіали Івана Григоровича: «Царство Московське: кривавий гуляй-плац для «коричневого патріотизма с красними глазами» (№ 33 (430) – № 38 (435), вересень – жовтень 2001 р.) та «Московське чорнориззя: змови, інтриги, освячення кривавих побоїщ» (№ 42 (439) – № 48 (445), листопад – грудень 2001 р.).

Широкі подачі здійснила газета «Українське Слово», де І. Шпиталь щосереді упродовж 2005–2006 років здійснив 48 сторінкових виступів: «Українці і росіяни: хто кому яка рідня», «Україна і Росія: національні ідеї та ідеали», «Переяславська осінь Кобзаря», «Сковородинівські читання» тощо.

Вагомий розділ творчості митця (близько п'ятидесяти публікацій) становить Переяславсько-В'юнищанська Шевченкіана. Із цього циклу статті І. Г. Шпиталю під псевдонімом Іван В'юнищанський: «Із

Малоросії в Україну нас вивело В'юнище» та «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля» (газета «Час / Time», 5 та 12 січня 1996 р.).

Газета «Літературна Україна» подала статті переяславського публіциста про затоплені села Переяславщини (В'юнище, Козинці, Андруші): «Чи підніmemo з моря безпам'ятства Тарасову Атлантиду?» та «Застукали сердешну волю та й цькуємо...» (січень – лютий 1995 р.). У цьому ж виданні уміщено актуальну статтю «Богданів гріх переяславський в оцінці Тараса Шевченка» (№ 11 (5047), 18 березня та № 13 (5049), 1 квітня 2004 р.).

Резонансною була стаття І. Шпиталю в журналі «Київ» «Про Україну, незалежну від Шевченка» (№ 2–3, 2012 р.).

Іван Григорович написав розлогі передмови до книг: В. Костюка «Лиха п'ятниця» (2004 р.), А. Григоренка «Під вітрилами мрійництва» (2013 р.), збірників статей «Олексій Романовський: віхи життя» (2008 р.) та «Творчі світанки Віктора Коцура» (2009 р.).

Загалом перу І. Г. Шпиталю належить більше 2000 публікацій.

ІВАН ЯКИМЕНКО

прозаїк-краєзнавець

Якименко Іван Петрович народився 8 вересня 1951 року в багатодітній родині в с. Положаї Переяслав-Хмельницького району Київської області. У 1968 році закінчив Ташанську середню школу, цього ж року став студентом електроенергетичного факультету Київського політехнічного інституту. В 1970–1972 роках служив у Радянській Армії в Угорщині. По закінченні інституту займав посаду інспектора енергонагляду, головного механіка фабрики художніх виробів ім. Б. Хмельницького, механіка виробничого комплексу № 2 ВО «Київприлад». Працював на ряді керівних і викладацьких посад: 1983–1994 роки – викладач спецпредметів, заступник директора з навчально-виробничої частини, майстер виробничого навчання ПТУ-22; 2006–2010 роки – голова Переяслав-Хмельницької міської ради.

Нагороджений грамотою Кабінету Міністрів України (2007), подякою Президента України (2009), почесним знаком Міністерства освіти України «Відмінник освіти України» (1992), медаллю «За сумлінну працю» Міністерства праці та соціальної політики України (2007), орденом Святого Миколая Чудотворця (2006), орденом Святого Рівно-

апостольного князя Володимира Великого III-го ступеня (2006). У 2011 році І. Якименко видав краєзнавче дослідження «Положаї крізь віки».

ПЕТРО ЯРМОЛЕНКО

поет

Ярмоленко Петро Якович народився 15 серпня 1931 року в селі Мала Каратуль, що на Переяславщині. Освіту здобув у Переяслав-Хмельницькому педагогічному училищі та Київському державному педінституті ім. О. М. Горького. Працював учителем історії та директором школи в Криму. 1962 року закінчив аспірантуру при НДІ психології АН УРСР, захистив кандидатську дисертацію. Займав посаду доцента в Житомирському та Херсонському педінститутах, а з 1988 року викладав у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті ім. Г. Сковороди. Петро Ярмоленко – автор трьох збірок поезій: «Долина дитинства» (1997), «Петрові батоги» (1998), «Переяславський патерик» (1999). Був членом літературного об'єднання «Радосинь» при НСПУ. Помер П. Я. Ярмоленко 29 листопада 2009 року.

2.2. Аксиологічні аспекти сучасної поезії Переяславщини

Поет і Муза... Їхні стосунки втаємничені, лиш здогад може щось прояснити. І не важливо – поет жіночої чи чоловічої статі: Муза – сутність безтілесна, Поет в одухотворенні – також Дух. Коли до Поета приходять Муза сама, то потім (пізнавши таїну) Поет шукає іншу жінку – Славу, яка то наближаючись, то віддаляючись спонукає, манить. Зрадивши Музі, можна досягти Слави, але сумнівної репутації. До Поета, вірного своїй Музі, як правило, Слава приходять у материнському образі з квітами, але вже до могили. Муза завше віддає, живить, надихає душу. Їй ніколи й нічого не потрібно від Поета. Слава ж прагне володіти, Поет стає її бранцем, і якщо повністю підкоряється її волі, то втрачає благодать, даровану Музою – однією з дев'яти богинь мистецтва. «Безсмертна муза, що живе в народі» [21, с. 99]. У книзі «Алхімія слова» Ян Парандовський пише, що Гесіод розповідає, як музи навчали його пісень біля підніжжя Гелікону, де він пас батьківські вівці, і зазначає – «Боги отверзають

уста своїм обранцям» [62, с. 14]. Біблійне одкровення, що Дух досліджує все, навіть глибини Божі, вкладає перо в руку поета із правом словотворити природно, як природно виграють водограї на сонці.

Слово-думка розсипається на слово мовлене і на слово писане. Поезія є душею літератури, слово виступає підкорювачем, в'язучою пуповиною митця з дійсністю. Одна людина живе в душі іншої або як квітка, або ж як хижий звір, тому важливо, яку свою творчу сутність «переселить» митець у душу читача. При сприйнятті образних висловлювань відтворюється не семантичне значення слів, а медитативні чи сугестивні «субтитри» умовностей.

Поезія – це вислуховування в душі її душі, своєрідна аускультация. Поет орудує пером, як ложкою, щоб утамувати творчий голод, але на поета завжди чатує небезпека зійти на евфуїзм, тобто штучну пишномовність. Щоб цього не сталося, муза не повинна привселюдно втрачати цнотливість...

Напрочуд гармонійно виписаний образ натхненниці митців на картині переяславської художниці, мистецтвознавця Ірини Кузьмицької «Муза» (зображення на обкладинці – прим. Н. П.): умиротворення, витонченість рис обличчя, голова схилена до арфи – як знак прихильності до мистецтва. Проглядається схожість із Богоматір'ю.

Картина випромінює флюїди духовності, світла, пригортає зір плавними барвами, вабить легкими колористичними тонами. «Муза» – це майстерність художниці (полотно) й ангельська легкість чуттєвості (образ): со-творення, со-причастя, со-звуччя... Дивно, така гармонія – як поволока таємничості, і все ж проглядається естетичне віддзеркалення душі митця. Картина – естамп духовного обличчя Музи: світлоносна палітра, лірична настроєвість, квітка розцвіченої душі. Іван Коваленко словотворить зримому втіленню неземної краси.

МУЗА

Це трапилось тоді, коли я йшов в туман,
У морок сірий, може, у п'їтьму,
Зустрів богиню я прекрасну і німу –
Суворий погляд і знадливи стан.
Спочатку думав я, що це лише обман, –
Як можна стріть її, хвилюючи, одну?

Своїх чуттів отих я й зараз не збагну,
Хоч не згасає пам'яті екран.
Вона сказала: «Повертай назад!»
І я послухав, і вернувся в сад
Саджати квіти і плекать плоди.
Та відчуваю я богині ніжну тіль,
І звуки арфи будять височінь,
І я шукаю скрізь легкі її сліди [41, с. 291].

У земному вимірі поети – не ельфи, що літають, вони поки не намучать душу, не намуляють її болем, нічого суттєвого не напишуть. Гравітація думки завжди повертає їх на грішну землю. «Цькують поетів протягом життя, // Ікони їхні пишуть після смерті» [79, с. 7]. Хто добуває духовний хліб, орючи неосвоєні перелogi, той знає якою важкою буває душевна втома. Геніальність чи наближення до неї передбачають каторжну роботу душі (Т. Шевченко, І. Франко, В. Стус, Ліна Костенко). Коли на поета сходить Дух творчості – проміниться його душа, слово стає за підмайстра, оприлюднюючи як сяйво, так і чорноту життя. Є митці, в яких душа, як сонце, випромінює світло і тепло, а є поети-злоріки, в яких язик, як жало, випорскує слова-отруту. Буває, коли одні творять, інші – витворяють: хто збирає пергу, а хто попіл розтрушує. Одна людина по собі залишає на землі слід, інша – послід. Плюсне існування наповнює життя, яке стає фактурою для літератури. За Мариною Цвєтаєвою, творчість – «Врождєнная рана високих душ» [74, с. 122]. Творчий порив завжди еоловий, тобто обумовлений діяльністю вітру, що зветься – вічний неспокій...

Художній промисел думки – уява, яка, руйнуючи стереотипи реальності, здатна створювати неосвіти. Поезія конкретику «обестілеснює», вивільняє свідомість від заземлення й підіймає душу в неосфери духу. Поезія – це душа митця, забальзамована словом, мозаїка почуттів у калейдоскопі життя. Коли поезія заходить у людську душу, то не повинно чутись навіть, як вона відкриває двері. Але, попри все, поет повинен бути трохи й орнітологом, щоб знати, куди літає птаха його душі. «Поезія – вона всевишня // у симбіозі з забуттям» [14, с. 45]. Поетова душа – бранка емоційних вітрів, які несуть її просторами життя, але прихисток вона знаходить тільки в безсмерті.

ІВАН КОВАЛЕНКО
поет-дисидент

«Я повернуся в дім і допалю свічу...»

Поезія і життя... Світу явлено книги Івана Коваленка «Недокошений луг» (1995), «Джерело» (1999), «Перлини» (2006), «Учитель» (2009), «Порив до небес» (2012). Прожити життя, а поміж усім – дати. І злежаним, тугим підґрунтям доля.

Коваленко Іван Юхимович народився 13 січня 1919 року (за документами 30 грудня 1918 р.) у селі Лецьки, що на Переяславщині. Життя поставило карби на його імені: поет, дисидент, учитель. Доля Івана Коваленка – то вершина мужності, вірності, добротворення. Поет був незламний духом, витривалий у життєвих випробуваннях. Боріння Івана Коваленка потвердили істину: поети розмножуються вегетативно – духом. Свою хресну дорогу митець вибрав сам. Стержнем у характері Івана Коваленка була непокірність – розкутий дух понад часом і простором.

Випробування почалися із самого дитинства. Батька, Коваленка Юхима Гнатовича, розорили за радянської влади: зруйнували хату, знищили садибу. Мати, рятуючись від злигоднів, пішла світом шукати порятунку. Івану довелося вступити в комуну «Маяк батраків», де повинен був працювати із 7 до 16 років: літом працював, зимою вчився. Голодомор 1932–1933 років, бездомність, бідування... Безпритульний хлопець прибився до школи № 1, що у Переяславі, де його й ще трьох дітей приютив добросердечний учитель української мови та літератури Никанор Васильович Рубан. При школі була астрономічна обсерваторія, юний поет навічно задивився на зорі й небо, полюбив висоту: висоту духу, висоту слова, висоту вчинку...

Хоч і виключали тричі зі школи за правдолюбство, Іван був кращим із учнів і в 1936 році здобув середню освіту. Захворівши на туберкульоз, він іде за порадою лікаря працювати на будівництво, щоб більше бути на свіжому повітрі. 1938 року вступає до Київського державного університету на романо-германський факультет. Тут Іван Коваленко знайомиться з Іриною Пустосміх. Наступного року молоді люди одружилися і прожили у вірності та любові 62 роки.

Були в біографії Івана Коваленка три доленосні зустрічі з людьми, які укріпили його світоглядно й морально. Це – Ірина

Пустосміх, Михайло Кутинський та Василь Романюк. Батько Ірини Пустосміх – Павло Пилипович – був репресований у 1930 році, у 1937 році розстріляний.

Мати – Ольга Миколаївна – працювала в чернігівському оціночно-статистичному бюро при губернській земській управі, яке очолював Михайло Коцюбинський. Із Коцюбинськими дружили сім'ями. У земстві свого часу працювали В. Самійленко, Б. Грінченко, М. Вороний, А. Казка, короткий час П. Тичина. Іван Коваленко всотав історичні традиції української творчої інтелігенції.

Пізніше І. Коваленко дружив із сином Миколи Вербицького, співавтора нашого славня – гімну України «Ще не вмерла Україна», спілкувався з дружиною Миколи Вороного Вірою, Марією Вербицькою, яка повернулася із заслання. Темою розмов були долі арештованих у справі Спілки визволення України, письменника Аркадія Казки. Сім'я Пустосміх мала велику бібліотеку – різні словники, енциклопедію Брокгауза і Ефрона, твори М. Грушевського, російських та світових класиків тощо. Ольгу Миколаївну Пустосміх було заарештовано на початку війни з Німеччиною, звільнено з причини бездоказовості злочину. Саме ці обставини дали поштовх до формування Івана Коваленка як українського патріота-дисидента. Ірина Павлівна в інтерв'ю зазначила: «Коли ми познайомилися з Іваном, то він був непевних настроїв... Що таких уже антирадянських, я все-таки не можу сказати. А я була саме таких, антисоветських... Я ненавиділа цю владу. І Іван Юхимович від мене набрався цього духу» [23, с. 3].

Біографічні віхи височать у житті Івана Коваленка сумними датами й життєвими випробуваннями. Навчання перервала Велика вітчизняна війна в 1941 році. Подружжя Коваленків потрапляє в оточення і повертається в окупований Чернігів, майже всі ранні твори молодого поета загинули під час війни. Непогамовний Іван Коваленко малював ікони, а дружина міняла їх по селах на харчі, щоб якось вижити. По війні Івана Юхимовича призначають директором школи № 4, але повертаються партійні кадри, і він іде працювати простим учителем. 1947 року подружжя Коваленків переїжджає в Боярку й екстерном здобуває вищу освіту в університеті ім. Т. Шевченка. Направляють обох до аспірантури, але завадило перебування на окупованій території.

За прямолінійність, за незалежність суджень, за відмову всту-

пати до комуністичної партії 1955 року Івана Коваленка звільняють з роботи. Тількичерез п'ять років надано дозвіл працювати вчителем іноземних мов у школах № 2, № 3, № 4 міста Боярки й дитячому санаторії Міністерства оборони. Волелюбива натура вчителя потужно проявилася якраз у слові – неагресивному опорі злу й насильству над людською душею. Слово як фіксатор часу і людської сутності потверджує істину: монолог вольової особистості супроти негациї триває доти, доки суспільство здатне приймати його як свій імунозахист.

Саме за вірші був гонимий поет Іван Коваленко. 1961 року до 100-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка на загальношкільному вечорі учитель прочитав свій вірш «У поета тільки слово». З того часу за сміливцем комітет державної безпеки (КДБ) установив нагляд. 1966 року вчитель організовує літературну зустріч учнів вечірньої школи (зібралось до двохсот осіб) з опальними поетами – Євгеном Сверстюком, Василем Стусом та Надією Світличною.

Поету інкримінували як злочин і вірш «Червона калина», про який ідеться в ухвалі Верховного суду: «В 1967 році Коваленко дав свій вірш Кутинському, який надіслав його на адресу редакції «Нове життя», що видається в Чехословаччині українською мовою, де цей вірш було надруковано в номері від 25 березня 1967 року» [73, с. 428]. Червона калина спрадавна є символом України: «Нас давно, як калину, отак поламали, // Як калину червону в пучки пов'язали, // А ми пута розірвем і будемо жити, // І калину червону ми будем садити» [40, с. 6].

Радянські сатрапи по-своєму тлумачили твори поета. Вірш «Недокошений луг», де йдеться про ліричного героя, що не вийшов на зорі із косарями і його загінка не викошена, тобто не виконане життєве призначення, також попав у звинувачувальний вирок. Образ косаря був поширений на той час, на цю тему відоме полотно Віктора Зарецького. За згаданий вірш кадебісти Івана Юхимовича терзали найбільше. Долучили до справи про націоналістичне спрямування віршів Івана Коваленка й експертну оцінку співробітниці Інституту літератури Олени Шпильової.

Промовистими доказами були ще декілька публікацій у пражівській газеті «Нове життя», зокрема статті «Київська Гончарівка» про дратівливий для влади музей Івана Гончара та стаття

«Михайлівський золотoverхий», де автор висловив упевненість, що собор відродиться. Через самвидав вірші Івана Коваленка потрапляють у Канаду, там без відома автора видано невелику збірку його творів. Про це поет дізнається під час слідства.

У вересні 1968 року Іван Коваленко в присутності вчителів назвав уведення радянських військ у Чехословаччину «фашистською акцією». Донос не забарився. 1972 рік був погромним – нищили цвіт нації: поетів, лікарів, учителів... Одного дня до Боярської міськради службисти КДБ викликали чотирьох учителів вечірньої школи й запропонували написати донос на колегу, що чотири роки тому публічно осудив політику СРСР. 13 січня 1972 року, саме в день народження, Івана Коваленка було заарештовано. Довго згадували поету слова, які він сказав дружині, що була в райвно і нагодилась якраз під час обшуку: «Ось спадкоємці Берії орудують! Дивись!» [23, с. 5].

Із десятків кадебістів протягом восьми годин проводили ретельний обшук. Самвидав вилучили швидко, адже були «наводки». Свідченням, яким духом дихав Іван Коваленко, є виїмка: 50 одиниць самвидаву, серед них праці В. Чорновола, В. Мороза, І. Дзюби, С. Караванського та інших. Довго й ретельно шукали вірші – найстрашнішу зброю, вчинили такий собі секвестр (заборона або обмеження, накладене органами державної влади на користування приватним майном) [59, с. 259].

Співробітники спецслужб забрали хворого на грип поета й не залишили жодного папірця з римованими рядками. Лише клаптик паперу знайшла (прибираючи після обшуку) дружина, де було написано: «Поет і правда – речі нероздільні, як нероздільні правда і краса!» [41, с. 3]. Твори, написані олівцем (а таких була більшість), довго не могли зберігатись і їх знищували: під час прогулянок у слідчому ізоляторі Іван Коваленко бачив, як кружляли клаптики паленого паперу. Зворушує факт: опитали сто сорок учнів – і жоден із них не посвідчив проти свого вчителя.

Після восьми місяців попереднього ув'язнення відбувся закритий суд, що тривав чотири дні. Пропонували написати покаяного листа, де обов'язково мало бути свідчення проти інших. Іван Коваленко вини своєї не визнав, публічно не розкався. Суд відбувся. Примітно, що першим у тій хвилі репресій був засуджуй Василь Стус, другим – Іван Коваленко. Неупереджений ад-

вокат Іван Єжов, який вів справу військових злочинців у Прибалтиці й не знав «українського питання», домігся порівняно легкого вироку – замість шести років ув'язнення і трьох заслання (стільки просив прокурор) дали п'ять років таборів. Завдяки адвокату до нас дійшли деякі з тюремних віршів поета.

Подальша доля дисидента – випробування не тільки на моральну стійкість, а й фізичне виживання в екстремальних умовах. Етап через п'ять тюрем. Відбував покарання вільнодумець в одному з найстрашніших уральських таборів – № 389/35 (другий з них – № 389/36 за теперішніх часів облаштували під музей типового концтабору для політв'язнів). У тюремному ув'язненні випала нагода поспілкуватися з однодумцями – Іваном Світличним, Ігорем Калинцем, Тарасом Мельничуком, Семеном Глузманом, Валерієм Марченком та іншими. Товаришував і з російськими правозахисниками, і з воїнами УПА, які перебували у таборі вже по 20–30 років, і з євреями, які на волі захопили літак, щоб утекти з СРСР.

Парадокс, але в неволі Іван Коваленко творчо розвивається: його вірші кладуть на музику й співають, завчають, щоб у пам'яті винести на волю. Тут він отримує визнання як поет. Розрадою для в'язнів-побратимів стають веселі й дотепні сатиричні рубаї, які, на жаль, не збереглися. Цікава по замислу сатира не збереглась, але сама назва промовиста – «лібрето» до опери «Запорожець за Уралом». Ті, хто сидів у таборі з Іваном Коваленком, пізніше з вдячністю казатимуть: «Ваші вірші допомогли нам вижити». Табірні наглядачі написане поетом конфісковували і нищили. Збереглося дуже мало, переважно ліричні вірші, які дійшли у листах до дружини, бо їх пропускала цензура.

У 70-х роках «підмітали» відомих особистостей, а Іван Коваленко – простий учитель, маловідомий поет. Але та обставина, що він писав по-народному й становила небезпеку, бо його слова проникали в серця мас, ширились і згуртовували люд навколо правди. Митець виставляв свої пріоритети і у творчості. У листах до М. Кутинського Іван Коваленко зазначав: «Звернення до шевченківської простоти – це моя реакція на страшний потяг до модерну в нашій літературі. Завдяки цьому література зовсім відривається від масового читача... А хто ж буде думати про «затурканих колгоспників?» [41, с. 456]. Просвітництво легким, доступним словом – ось правильний шлях на думку письменника.

В інтерв'ю Василю Овсієнку Іван Коваленко сказав: «Дисидентом я народився» [73, с. 431]. Індивідуальність поета позначена безкомпромісністю, прямою, відсутністю страху. У вірші поет розкрив своє кредо: «Та я не раб на життєвій галері. // І не погонич іншим, я – розкутий» [41, с. 297].

Духовний гарт Іван Коваленко отримав завдяки й Михайлу Кутинському, який відбув 25 років тюрми за «націоналістичну діяльність», був автором «Некрополя» – багатотомного енциклопедичного довідника про видатних українців та місця їх поховання. Саме М. Кутинський постачав самвидав І. Коваленку, персонально видрукував першу самвидавівську збірку «Червона калина», усіляко спонукав поета до творчості.

Доленосною стала зустріч Івана Коваленка в харківській тюрмі з Василем Романюком – майбутнім Патріархом України-Руси Володимиром. Поет згадує, що священник був обізнаний у питаннях філософії, знався на буддизмі, ісламі тощо. Він своєрідно просвіщав тюремників – писав російською мовою проповіді, які за посадою повинні читати тюремні стражі. Іван Коваленко сказав про Василя Романюка: «Він дуже скріпив мій дух на всі табірні літа» [41, с. 443].

У тюремних казематах політв'язень не присмирнів: на «виховних лекціях» ставив лекторам запитання, що загнали їх у глухий кут, зводили нанівець увесь виховний захід. Поведінка арештанта і в таборі була незалежною. Дружні стосунки склалися з вояками УПА, яких він шанував як національних героїв. Уже на волі часто спілкувався з людьми цієї когорти: Мирославом Симчичем – легендарним діячем УПА, який провів у неволі 32 роки, Іваном Кандибою, Андрієм Коробанем. Уходив поет і в коло так званих високих інтелектуалів, які, обклавшись книжками, трохи сторонились бійців з криївок. Іван Коваленко зблизив їх, допоміг порозумітись і подружитись. У таборі своєрідно вчителював: Івана Світличного вчив французької мови, Миколу Коца – німецької, євреїв – англійської, бо вони готувалися до еміграції. Не цурався спілкування й з росіянами (що не всім українцям подобалося), вступив у полеміку з Огурцовим, Балахоновим щодо національної політики Росії.

Репресивний механізм запущено і щодо сім'ї Івана Коваленка. Дружині також загрожував термін, але все обійшлося зняттям із роботи. На зборах учителів Боярської школи № 1 кадебі-

сти вимагали, щоб Ірина Павлівна зреклася чоловіка, а колеги мали засудити її діяльність. 25 років пропрацювала вона вчителькою, мала високий авторитет: керувала районною секцією вчителів, була двічі нагороджена «вчительським орденом» – «Відмінник народної освіти». Педагоги настільки тепло й з повагою говорили про Ірину Павлівну, що представникові КДБ довелося нагадувати вчителям – вони ж приїхали не до ордену представляти її, а знімати з роботи.

Зabloкували й кар'єру сина Олеся, талановитого перекладача-поліглата, який певний час працював перекладачем за кордоном і якому відкривалася перспектива працювати в Міністерстві закордонних справ. Довелося на хліб заробляти у звичайному бюро перекладів, а талант реалізовувати, перекладаючи українську класику – твори Панаса Мирного, Михайла Коцюбинського, Марка Вовчка, Івана Франка та інших.

Дочці Марії також перекрыли дорогу: в школі не дали заслуженої золотої медалі, після закінчення інституту намагалися «запхнути» в провінцію під Чорнобиль, хоча, як спеціаліст із київською пропискою, вона мала право працювати в столиці.

Берегінею, найсильнішою підтримкою була для поета дружина. Вона кожного дня писала чоловікові в табір листи, які допомогли витримати й знуцання наглядців, і тяжку працю, й суворий клімат. Ірина Павлівна пізніше скаже: «І важко тут уже розрізнити біографії наші окремо, бо все життя ми прожили вдвох, усе переживали разом, однаково думали, одні книжки читали, одні інтереси мали» [23, с. 2].

Повернувся Іван Коваленко з табору в 1977 році інвалідом II групи, зовсім хворим. Турбота сім'ї, друзів та учнів, а згодом здобуття Україною незалежності додали поетові сил. 1991 року Івана Коваленка реабілітовано, чесне ім'я почали підіймати із забуття. Коштом колишньої учениці Ольги Рожманової 1995 року видано першу книгу поезій «Недокошений луг», вірші зазвучали по українському радіо, відбулися телерепортажі на I-му національному каналі телебачення, з'являються статті про поета та його вірші в журналах «Україна», «Українська культура», «Нові дні» (видається в Канаді), у газетах «Наша віра», «Вечірній Київ», «Закон та порядок» тощо.

Постать Івана Коваленка значима для України: борець і поет в єдності, учитель словом і власним життєвим прикладом. Він

був неординарною особистістю, інтелектуалом, людиною доброго й великого серця. Із спогадів рідних, колег, друзів відомо, що Іван Коваленко грав на бандурі, на всіх струнних інструментах, добре малював, організував театр, водив дітей у походи, залучав до творчості. Виховував у дітей людяність, учив любити серцем, розуміти правду як найвищу цінність. Учителю, який не зігнувся, не зрадив, не відступився від своїх переконань, став моральним авторитетом, взірцем борця й сподвижника національних пріоритетів. Його любили діти, поважали колеги, розуміли й підтримували друзі... А влада – боялась. Боялась палючого, правдивого слова, яке поет спрямовував у душі людські. Борець вибрав зброю: «Вірш, як меч, у мене у руках» [41, с. 254]. І. Світличний писав: «Переді мною як літературним редактором пройшли тисячі віршів різних поетів, але жодного разу я не зустрічав таких, як ваші. Вони містять у собі якусь таїну, в них є щось нове. Вони припадають до душі, хвилюють і запам'ятовуються. З усіх, кого я знаю, ви найближче підійшли до читача. Ви справжній народний поет» [41, с. 4].

Коли сподвижницьке життя однієї людини стає історичною посвідкою, тоді ім'я її набуває легендарного звучання. Іван Коваленко не нажив слави мученика, не сприяв розголосу про свою жертвовність в ім'я незалежності України. Він ніколи не був ні піонером, ні комсомольцем, ні комуністом. І у відносно демократичні часи не належав до жодних партій, рухів чи політичних угруповань. Навіть до Національної спілки письменників України не вступив, хоч туди його рекомендував лауреат Шевченківської премії Віктор Міняйло. За рекомендацію подякував, але ходу їй не дав. Івана Коваленка в духовне ополчення дисидентів покликала українська совість, і ніякій казенній «реєстрації» його душа не піддалася.

Поета реабілітували 6 грудня 1991 року, довідку за № 13-р видано на підставі «Закона Украинской ССР «О реабилитации жертв политических репрессий на Украине» от 17 апреля 1991 года» [73, с. 438]. Як поет та дисидент Іван Коваленко за життя не діждався справжнього визнання. Дружині він не раз говорив: «Спочатку мене визнають «знизу» – в народі». В історію української літератури Іван Коваленко увійде як бунтівливий поет ХХ ст., лірик і пісняр. Пам'ятатимуть його і як борця, що входив у десятку найстійкіших дисидентів України 60–70-х років ХХ ст.

Уже на волі М. Симчич писав у листі до Івана Коваленка: «Шановний наш Іване Юхимовичу! Пишу наш, а не мій, тому що Ви входите до когорти тих, які належать не одиницям, а всьому українському народові» [73, с. 438]. Іван Макарович Гончар у листі до поета поцінував його так: «Ви – Людина, яка пережила Брежнєвсько-Сусловські каземати та душевні тортури і лишилися самим собою, – є справжнім Національним Героєм» [73, с. 439].

Творчу спадщину Івана Коваленка не можна повністю облікувати: багато творів загинуло під час війни, при арешті, у таборі. Видано чотири книги – і жодна них державним коштом.

За ініціативи громадської організації «Центр розвитку громад» Боярська міська рада започаткувала щорічний Молодіжний мистецький фестиваль імені Івана Коваленка. Розпочато літературознавче вивчення творчості поета: 2003 року в Херсонському державному університеті Оксана Мироненко захистила магістерську дисертацію «Образно-тропєичні засоби у творах Івана Коваленка».

Усе із написаного Іваном Коваленком, що збереглося в часи лихоліття, упорядкувала дочка поета Марія Кириленко, зазначивши: «Включаючи до збірки деякі незавершені, недоопрацьовані вірші поета, я грїлася думкою, що «хтось далекий, невідомий, інший», вивчаючи колись життя та творчість Івана Коваленка, матиме якнайбільше інформації не лише про Коваленка-поета, але й про Коваленка-людину» [41, с. 13].

І все-таки ті часи були розкішшю, коли слово досягало своєї мети. Тебе чули, хоч і карали немилосердно. А нині хоч галасуй, хоч голосуй, хоч голоси – ніякої тобі реакції. Рефлекс є тільки на гроші – хапальний інстинкт виробився до автоматизму. Та і в літературі, як і в житті, хтось на слуху, а хтось мовчки плуга пре в загінці й оре духовні перелогі. Ім'я Івана Коваленка маловідоме широкому загалу, хоч він поет буйного творчого цвітіння, тож і плоди має ваговиті, визрілі. На жаль, збереглася лише дещиця від написаного ним. Духовне й моральне визрівання відбувалося в надскладних обставинах, у безперервній боротьбі. Звідси право голосу – сильного, впевненого, наснаженого. Іван Коваленко – характерник, сам про себе говорив: «Я показував своє «дисидентське» нутро» [23, с. 4].

У творчості не визнавав авторитаризму, дружина згадувала: «Був зовсім відокремлений від літературних кіл. Він жив сам по собі... У

нього такий характер, що з ним важко було впоратись» [23, с. 4]. І у творчості Іван Коваленко – колючий, незручний, пропорційно протилежний «калорійній» літературі. Під перехресним вогнем поетового слова «пригиналися» й компартійні бонзи, й аморальні та ниці сноби, й «демократизовані» до безумства сьогоднішні новоукраїнці.

Іван Коваленко – мислитель, а не просто рефлексуючий митець на реалії доби. Він мав свій погляд на природу творчості, її завдання: «Якщо всі сучасні поети заглиблюються в егоцентричне длубання у своїй душі, то загал залишиться без пророків і проводирів. Поети, яким дано бачити і розуміти глибше за інших, є завжди совістю своєї епохи, і у своїй творчості вони повинні відбивати всі болі і жалі сучасного суспільства. Якщо вони цього не роблять, то вся їх творчість марна і нікому не потрібна» [41, с. 430].

Із цього висловлювання видно, що Іван Коваленко як громадянин відкидав безідейність, формальні, нігілістичні поетизування й глибоко був переконаний, що «все загальнолюдське найвиразніше і найглибше передається через національне» [41, с. 431]. Простий учитель з невеличкого містечка вступає в полеміку з відомим на той час у СРСР російським поетом Є. Євтушенком, пише статтю «Роман-спокута» про твір О. Гончара «Собор», літературну розвідку про книгу Р. Андріяшика «Люди зі страху».

Примітно, що письменник знав п'ять мов, але у творчості не видно не те що чийогось впливу, а й орієнтації на іншомовну літературу. Він по-філософськи підходив до цього питання і вважав, що чим «садити на своїй землі чужі дерева», краще «використовувати науку в інших лише як добриво для свого рідного дерева» [41, с. 456].

Іван Коваленко стояв на узвишші правди, і тому його зору відкривались історичні обрії. Будитель словом, окультурювач душі, Іван Коваленко був гіперчутливий до фальші, мав совість за найвищий самоконтроль. Внутрішні терзання, діалоги із самим собою привели до твердих переконань, засвідчили грандіозну роботу душі. Він усвідомив: щоб протистояти злу, треба бути сильним. Іван Коваленко вибрав вид сили – слово, нарощував його у своїй душі. На нього писали доноси, судові ухвали, а він писав вірші. І чим більший був гніт, тим сильніше вивергався талант.

Така механіка нарощування мистецьких сил призвела до написання бунтівливих творів у 60–70-і роки ХХ століття, які

неначе прозирають і сьогоднішню дійсність: «Іуди живуть поміж нами, // І їм ще нема переводу, // За чорні діла срібняками // Одержують винагороди... // З роками міняють личину, // Їм збільшують плату за зраду. // Іуди високого чину // Іудині мають посади» [41, с. 197].

Іван Коваленко не розливав солоденької словесної патоки, а озивався голосом правди, тому його вірші ставали ідеологічно небезпечними. Наприклад, у вірші «Дзвін мого серця» радикально поставлені питання передбачають зачасний страх тих, хто повинен відповідати: «В Бухенвальді є дзвін, // В Хіросімі – вогонь, // А в Сибіру – нічого, // Крім серця мого... // І гуде Воркута, // І гримить Колима: // «Чом тут дзвону нема? // І вогню чом нема?» // Там мільйони мерців // Кличуть нас з-під землі. // Чути гомін сумний // У морозній імлі» [41, с. 199].

Відторгала душа поета вірші на заквасці фальші, схильних до таких мавпувань він називав «фальшивопоетчиками». Іван Коваленко великого значення надавав своїй місії на землі – бути поетом: «Поглянь у себе! Вглиб душі своєї, // Пізнай себе як вічний прояв духу, // Шукай в собі великі світлі сили, // Що злі стихії можуть підкорить» [41, с. 141].

Митець убачав свій стоїцизм не в тому, щоб скласти достойно вготовані людині три тяжкі іспити – слава, влада, багатство, а в тому, щоб скласти четвертий іспит – «зовсім не бажати нічого з цих спокусливих принад», «а владу правити лиш над одним собою» [41, с. 142]. Проглядається прагнення письменника зорганізувати себе, дійти самодосяжності, але без сентименту й романтизації. Невіднайденість, поновлення творчих шукань спонукають до визначення нових епіцентрів думання, але з оглядкою не попасти в казенний образно-типажний стрій.

Іван Коваленко не задіює ніякої ідеологічної оптики, його твори стають контрлітературним опором пануванню соцреалізму в мистецтві. Поет серцем відчиняв небесну вись. Про естетику болю говорить його сповідальність – найбільше переймався тим, щоб зберегти душу чистою: «Розіб'ється об рими мій човен-душа» [41, с. 262]. У вірші «Сповідь» емоційні збурення переходять у сповідальні потоки, енергія духу вивільняється у слова щирості – турбувало й марнолюбство, й поваб слави, та найбільше поетове покаяння: «Я неправедно жив, // Бо я мало любив Україну» [41, с. 163].

Іван Коваленко сповідував плотський аскетизм, але щедрим був на любов, високосність душі, цінував мистецтво як спосіб облагородження почуттів. У «Пісні про незнищеність поезії» прозріливо прорік: «Струмить поезія крізь душі й покоління, // Крізь безлічі віків – у вічність» [41, с. 166]. А ще порівнював поезію з гаптованою хустиною: «Візерунок – це вірш, // Полотно – це душа, // Колір ниток – любов, // В нім – вся щирість вірша» [41, с. 165].

Зі спогадів самого письменника, він писав так звані «люті» вірші, тобто сатиру, адже поціновувачів-професіоналів було вдосталь: у таборі з ним сиділо ціле відділення Спілки письменників – вісім поетів. Ліричного героя як такого поет на «передову» не виставляв, говорив здебільшого від свого імені. Личину знеособлення Іван Коваленко до себе не приміряв – лицедійство безкомпромісного поборника правди глядачів у тюремних застінках не знайшло б. Магма словотворення з кратера душі текла і текла, без річища, вогненахлинаюче.

Поет переходив у писемно-звукову субстанцію без жодних перевтілень, не програмує обдумуванням. Словесного хаосу немає – душевні вивільнення підшукують потрібні лексеми й висновують тексти традиційним силабо-тонічним віршуванням. У психічних порухах важливо було взяти синхронний мовленнєвий темп – уловлене мислю «легалізувати» графічно. Кожне почуття холоне, і поет у мить найяскравішого палахкотіння словесно-образною думкою його «фотографував», орфографічно реєстрував у вірш.

Є в поета вірші, де слова сипучі, легкі, а є вірші-гравюри, де образ чіткий, думка, як блискавка, влучає один раз і точно. Іван Коваленко вподобав форму сонета, зрідка писав верлібри, але завжди уникав строфічних розгалужень, метафоричних «затемнень». Митець не піддався навкололітературним блуканням, визначився впевнено й однозначно: «Поезія, вийшовши в давнину з найвільнішого верлібру – натхненної, напівсвідомої імпровізації словесними образами – виявляє в останній час виразну тенденцію знову повертатися до свого первісного стану. Вона поступово скидає з себе середньовічні шати закріпачених форм та законів і знову з'являється перед нами, як прекрасна жінка, первородну красу якої не можуть підмінити одягнені на неї найпрекрасніші вбрання» [41, с. 459].

Щоб упокорити громадянську активність, Івану Коваленку хотіли надіти ідейний «намордник» – залучити до лав КПРС. Поет не піддався радянській стандартизації й вибрав важку дорогу боротьби. Така в поета вдача, така планида. Талант його живився самовідновленням, самонаповненням енергетикою естетичного радикалізму – словом ламати стереотипи, словом же й оновлювати духовні виднокони: «Ти сам пророк, і сам апостол, // І сам собі володар дум» [41, с. 256], «В своїй душі шукай підмоги» [41, с. 157].

Творчий і життєвий рух Івана Коваленка завжди був проти течії, проти інерції, проти стагнації. І, заланцюжений, він ніколи не був у натовпі, споглядав життя з висоти польоту власної душі. Людині, окрім тілесного народження, треба народитись і духовно. Народина Івана Коваленка як поета були затяжні й болісні, але сонце його любові не схололо в уральських снігах. Як не згасла й віра: «Та на землі не весь загину, // Бо найдуть люди і воздвигнуть // Мій вірш скорботний – вічний хрест» [41, с. 262].

Воїтель словом – Іван Коваленко постав і як витончений лірик, наче янголи облетіли сад його поезії. Окрасою, естетичними самоцвітами є метафорично-образні знахідки поета, які, навіть виокремлені з контексту, вчаровують читача: «Пада промінь сонцесяйний // На хлібів золотоплес» [41, с. 27]; «Мрію, може, ненароком, // Яснозору і легку, // Стрину в полі златооку, // Заусмішену таку. // Обцілована вітрами, // Обволошена в вінок» [41, с. 27]; «З гілок разочками намиста // Стікають крапельки роси» [41, с. 31]; «Пахнуть трави деревійно» [41, с. 102]; «Службу Божу править ліс» [41, с. 102]; «І джмелино, і бджолино // Урочисто хор співа» [41, с. 102]; «Древньохрамно, чисто в лісі» [41, с. 102]; «А день, допивши сонця келих, // Уклався спати під млином» [41, с. 263]; «Листок, як ранений метелик, // Зліта, тріпочучи крилом» [41, с. 263].

Не чужі письменнику були й пошуки засобів художнього вислову, що привели до лексичних новоутворень. Авторські неологізми можна побачити, наприклад, у вірші «Гроза» – *громорегіт, вітросвист, зливопад, буревітер, громовій, блискогром, громоблиск*. Мислитель зробив у своєму житті фінальний висновок, що душа людська за всесвіт глибша.

Іван Юхимович Коваленко помер 18 липня 2001 року, похований у місті Боярка. Смерть припинила земне існування, але твор-

че втілення поета продовжує свою місію. Слова, адресовані колись поетом Івану Гончару, сьогодні звучать як заповідь прийдешнім поколінням: «Прийміть же всіх, що йдуть на прощу, // Щоб скверну з душ посліпліх змить, // І річ зверніть до них пророчу, // Тризубом їх благословіть!» [41, с. 231].

Іван Коваленко повернувся в дім – в Україну, допалив свічу свого земного життя й зійшов «тихою зорею» в пам'яті духовно рідних йому співвітчизників. Зорі вікують у високості, і хоч мають гострі кути, але світять у темряві й радують красою.

До Івана Коваленка і словом, і душею за підмогою звертаюся віршем

Повстанець Духа

Поет один вступає
В бій святий, великий, правий!
І. Коваленко

Не заплачками припаду до могили,
Що, як серце опухле, над твердю земною.
Дайте слову моєму месної сили:
Блискавицею – в серце, над світом – грозою!
Ви йшли на згин, щоб воскресить у слові Дух.
Затялась – говоритиму, і тільки вслух!
Чесний вірш Вам удався, як хліб вдається,
Що, як сонце, зійшов на терновій любові.
Відломила в дорогу окраєць серця.
«Будь спасенна» – шепнули вуста калинові.
Ви йшли на згин, щоб воскресить у слові Дух.
Затялась – говоритиму, і тільки вслух!

СТАНІСЛАВ ВИШЕНЬКИЙ
поет, прозаїк

Вільний радикал творчості Станіслава Вишенського

У літературному соціумі співіснує література нон-фікшин (з англ. – без вимислу), тобто «література факту», паралітература (таке собі читиво для невибагливої публіки) і високохудожня елітарна літе-

ратура. Історичне літературознавство вибудувало свою ієрархію, що зветься «класична література», не зробивши повний «відсів» у сучасній українській літературі, адже це спроможний зробити тільки час, віддаливши естетичний зір на відстань істини.

В Україні літературне покоління 60-х років ХХ століття мало автономно існуючого сучасника – поета Станіслава Вишенського. Письменник народився 24 серпня 1944 року в м. Переяслав-Хмельницькому, тут же закінчив середню школу № 1 ім. А. С. Макаренка, потім філологічний факультет Київського педагогічного інституту ім. О. М. Горького. Працював редактором у видавництві «Веселка», головним редактором журналу «Книжковий клуб плюс». Член НСПУ з 1990 року.

Тільки у 43 роки С. Вишенський видав першу збірку віршів «Світотвір» (1987). У самвидаві вийшла збірка «Симфори» (1975 р.), за яку поет зазнав переслідувань з боку репресивних органів комуністичного режиму. У різних видавництвах послідовно побачили світ книги: «Альта» (1989), «Колекція снігів» (1991), «Альпініст на міражі» (1993), «Синус покутя» (1999). ХХІ століття С. Вишенський започаткував збірками поезій «Перевтомлені скафандром» (2001), «Змова дзеркал» (2005), прози «Метастази» (2003). Підсумувала творчі набутки поета книга вибраного, яка вийшла 2007 року і містить вірші, напівбіографічну прозу та світоглядні есеї. На 671 сторінці книги вмістилася майже вся творчість поета, але там немає жодного рядка-пустодзвону, жодного слова без грандіозного, естетично виповненого заряду.

С. Вишенський – уламок літературного цілого, що звалось «Київська школа», яка була споріднена з модерністами кінця ХІХ – початку ХХ століття (М. Вороний, Г. Чупринка, Леся Українка, М. Семенко) та Нью-Йоркською групою (Б. Рубчак, Емма Андіївська, Б. Бойчук, Р. Бабовал та ін.). В основу модерної естетики С. Вишенського закладена екзистенціальна філософія як доктрина, яка утворила художній конденсат, що вивершив ім'я поета в просторі літератури тільки на початку ХХІ століття, поставив в авангарді європейського культурницького руху. Так сталося з тієї причини, що літературознавчі методології відставали від потужного образно-метафоричного мислення письменника, його новотворів.

Екзистенціалізм у літературі досяг найбільшого розвитку в 50–60-і роки ХХ століття, коли в українській літературі панував вульгарно-соціологічний метод соцреалізму, окреслювались у головних рисах творчі потуги adeptів «Київської школи», більшість яких прийняла соціально-політичну орієнтацію доби, виконуючи на той час радикальну місію формування національного самоусвідомлення, що із часом послабила їхню естетичну впливовість і знівельовалася, набувши вигляду українського конформізму.

Екзистенціалізм як світоглядна структура виразно проявився в його зачинателя – данського філософа Серена К'єркегора, набув розвитку як філософська течія в працях М. Хайдеггера і К. Ясперса у Німеччині, М. Бердяєва у Росії, М. Мерло-Понті й Г. Марселя у Франції. На пізніших етапах свого розвитку екзистенціалізм став переважно течією літературною у творчості західних письменників середини й другої половини ХХ століття. Найбільше цей перехід інспірували французи Жан-Поль Сартр і Альбер Камю.

Про світовий рівень поезії С. Вишенського заговорили. Справа честі держави донести цю аксіому комітету по Нобелівських преміях, ініціювавши переклади його творів магістральними мовами світу. В. Коверзнев, І. Маленький, А. Підпалій, В. Рубан на обширах України засвітили літературне ім'я С. Вишенського, відкривши перспективу глибокого вивчення багатомірного всесвіту поезії «альпініста на міражі». «Дослідники давніші і сучасно-модерні... свої зусилля спрямовують на розгадування причин творчості, тобто, намагаються дізнатися, як і з чого твориться художній твір. Це даремна трата часу і зусиль. Таємниця творчості (оскільки пов'язана з натхненням творенням підтекстів) нерозгадувана в принципі. Як не пізнаними залишаються всі секрети визначальних речей у світобудові. І переконаний, що вся суть не в речах, а в підтексті тих речей» [57, с. 14], – так категорично й відрубно сказав професор М. Наєнко.

Щоб знайти підхід до творчих підмурівків і вершин феноменальних, духовних конструкцій, необхідно створити власну концепцію авторства С. Вишенського, узявши «підручним» (за Хайдеггером) певну відому методологію. У даному дослідженні послуговуватимемося методом «тику». Слово «тикати» – дія (тобто спроба дослідження), у дії є завжди опір (творчість С. Вишенського). Власне відбудеться «рейд» тим самим маршрутом, що й

процес первинного творення тексту. Дотики і торкання – вирішальні засоби вивчення світу, стають схожі на ткацтво, тож знакове слово «текст» – це спочатку саме «ткання». В. Генаціно сказав: «Без попереднього напрацювання фантазій неможливо отримати запис (текст)» [22, с. 189]. Творчі сугестії С. Вишенського не підлягають логічному, конструктивному впорядкуванню, а втаємниченість текстів найрадикальнішого модерніста – то хіромантия душі, маєстат, що вабить внутрішній зір читача. Навіть спроба вивести творчість С. Вишенського в логіко-поняттєву канву – це те ж саме, що розгадати вислів «коло квадратної форми».

Англійський професор Девід Лодж ставив питання – чи може критик дешифрувати ментальність автора, чи те, що пише критик, це також література, творчість, а не науковий аналіз. Д. Лодж займає позицію: критика – це частина літературної творчості, яка допомагає розкрити феномен свідомості, що створила текстуальне полотно [25, с. 173]. Тільки така метода прийнятна для даного висліду творчих імперативів С. Вишенського. У статті прозглядатиметься певне співавторство, адже повне емоційне відчуження не можливе в принципі, бо дослідник мимовільно стає реципієнтом. «Поетовы затменья // Не предугаданы календарём» [74, с. 162].

Почався С. Вишенський як поет гуманістичного світовідчуття, у герметичні капсули метафор якого попали ліричні «недоречності», а подекуди назовні просочилися праукраїнські мотиви у віршах «Альта», «Архип Тесленко», «Дитинство», у циклах «Писанки», «Русь». Порівняно з усією наступною творчістю, у першій збірці С. Вишенський просто «цнотливий» у метафоричних висловлюваннях, не відчужений страхом асимілюватись у реаліях буття, яке ще не встигло відсікти пуповину національної самоусвідомленості. Наступні рядки є свідченням поетового розчулення і ще не бунтуючої залежності від улистої романтичної крові в судини його мистецького кровообігу (від тієї крові він потім звільнятиметься заради осягнення надприродних сил слова в собі): «я вперше йду з торбиною й косою» [13, с. 68]; «то божество в рідненькому вінку» [13, с. 68]; «Але як багато буднів перед зеленою неділею» [13, с. 60]; «! золото пера в моїй руці горить, що вдень тобі обручкою здавалось» [13, с. 51]. Далі явлений рядок засвідчує, що С. Вишенський був першокласником (але першокласним!) у метафоротворенні: «Дим тютюновий – кручений панич» [13, с. 22].

Для С. Вишенського буттєва екзистенція є лише хронометром руху у світотворі, поетові бачаться «форми грон молодих галактик» [14, с. 8]. Перш ніж відділитися в аморфну субстанцію симфоричного письма, С. Вишенський соціально тривожним голосом озивався на початку своєї творчості: «щоб не зілля нам болі гоїло, // а виходили з хащ пїтьми // близнюки – хлібороби й воїни // і розмова у них – про мир» [14, с. 8]. У пізніших творчих набутках С. Вишенський вивільняється від казкових міфологем (Котигорошко, яйце-райце, Івасик-Телесик), але їх наявність у ранньому образотворенні якраз і заклало початок метафізичного світогляду, створило перспективу суто авторського симфоричного письма.

«У двадцятому сторіччі так легко змінити місце зростання столітника» [14, с. 4]. У вірші «Дитинство» бачимо суто натуралістичний малюнок, достовірний фактаж: «Ми бавилися на перелазі, // у наших руках – шматки хліба, // посипаного цукром» [14, с. 41]. Митець сам собі виносить вердикт: «Доля – душу робити віршами» [14, с. 38] і резюмує – «Не відаю, яким я вернуся» [14, с. 16].

Надалі С. Вишенський у розвої творчих пошуків перестає послуговуватись емпіричними знаннями про світ і активізує ірраціональне бачення дійсності. Інтуїтивізм позиційно стає першим у діяльності творчої фантазії поета, абсолютизуючи неосязність всесвіту. Особистісна відчуженість, «самовилучення» з будь-яких систем інтегрування (політичних, релігійних, соціальних тощо) залишили С. Вишенського наодинці з буттям. В екзистенціалізмі саме його, поетова особистість стає єдинодостовірною реальністю. Митець дає волю своєму творчому потенціалу: спроба проникнення в символ – то ризик, а значить сізіфова праця йому до снаги.

Вільний радикал – часточка, що відділяється від клітини, і, як її антипод, бореться з клітиною, щоб знищити. С. Вишенський запровадив цей термін для інтерпретації природи творчості взагалі і своєї зокрема. «З-поміж нас двох – хтось один все-таки вільний радикал: або Творець, або його відображення» [13, с. 484]. У прозових творах (хроніки, есеї) С. Вишенський вибудував фарватер для розуміння своєї творчості, адже колись мимовільно зазначив: боїться, що його творчість стане ще одним паралельним існуванням, куди не буде доступу нікому. Це своєрідна спроба повернути

в прокрустове ложе логіки осмислення поезії, що попала в пастку інтуїтивізму («матеріал... не оброблений прагматизмом») [71, с. 286]. Опір волюнтаризмові логіки, що часто скрадала емоційні розливи, мимовільно привів С. Вишенського до метафоричної плеоназмії («Плеоназм, у ч., спец. У стилістиці – словосполучення близьких за значенням слів, з яких одне або кілька логічно зайві» [59, с. 692]). Але таке твердження правомірне за умови, що мається на увазі зближення не етимологічних значень слів, а асоціативно віднайдених автором. Читацьке мислення не має в інтелектуальній базі стільки асоціативних ресурсів, скільки їх даровано творчому феномену С. Вишенського.

С. Вишенського називають українським Бродським, поетом ХХІ століття. І це при тому, що поет не «організовує» собі критику в періодиці, не «світиться» на літературних тусовках. Поет володіє кодуванням словом енергетично сильної поетики в поєднанні з інтелектуальним натиском, що створює біном особистості автора. Напряма, у якому окреслена творчість С. Вишенського, зветься герметизмом, що передбачає екстравертну версифікацію і має філософсько-медитативне спрямування. І кому вдається проникнути в герметичні склепіння поезії С. Вишенського, того чекає острах не досягнути її чи, навпаки, – відчуття «жах перед прозорінням».

Естетична доктрина С. Вишенського таїть у собі небезпеку поглинути мистецько слабшу особистість. Коли класичний вірш, виповнений ліричним героєм, що, як правило, дає самовиразитись автору, то у творах С. Вишенського цього ліричного героя важко вихопити з метафоричного цейтноту. А коли те станеться, то відбувається зіткнення вже заангажованого читацького світогляду й мінливого, іноді в кількох ликах героя, точніше, його психоемоційної субстанції. Відомо, що Іван Вишенський своїми посланнями пустельника-аскета утверджував віру. Станіславу Вишенському випав скит естета, вічного пілігрима Слова. Його поезія – слововири, емоційні вихори, але при цьому мають «прохолодну» метафоричну графіку.

Є в природі мистецтва таке явище: людина бачить чиїсь картини й одночасно чує в собі музику, а тоді являє її загалу. Так один вид мистецтва генерує інший. Відбулося подібне і у творчості С. Вишенського. Цікавим видається зізнання самого митця

в есе «Досконалість натхнення», що він спробував зробити у слові мистецьку інтерпретацію візій художника-експресіоніста Мунка. Коли С. Вишенський декларував сентенцію, що філософія передре поезії, то не робив відкриття, лише підтверджував: щось виникає таки із чогось (колообіг – світотвір). І світотвір – не обов'язково сотворення світу, а художній твір, що має свій світ. «...Слова-тотемі переходять у спадщину від одного поета до наступного і я їх не сприймаю як плагіат, адже йдеться про наступність у повторюванні сигналу» [13, с. 439]. Таке визнання правонаступності уможлиблює в цьому дослідженні послуговатися своїм віршем, написаним 1997 року, на підтвердження дієвості методу образно-метафоричного літературознавства. Явище інсайту стало певною метою досягнення мистецького феномена С. Вишенського, причому тканина вірша виснувана симфорами зразка С. Вишенського, узято його темпоритм і асоціативну динаміку.

С. Вишенському

Здвигнеться магма праоснови
відлюдник зник в аорті схим
це перетворення в сейсмограф мови
тебе зріднить у темпі з ним
іскрить жало в астралі слова
поводирі корчів розщеплять дим
над серцем спалена покрива
схилився монах у білому над ним

«...Світло творчості... запилюється» [13, с. 476]. С. Вишенський зазначив, що естетична доктрина вміщає «мої міркування, що їх мені не боронить висловлювати моя екзистенція» [13, с. 479]. За С. Вишенським, єство покликаного (митця) творять три космічні сили: час (віра), простір (надія) і голод (любов). Натхнення також голод, який можна вгамувати, створивши метафори, і тоді у словосполучах твориться новий спосіб існування – існування майбутнього. Почасті натхнення в самоспогляданнях С. Вишенського асоціюється з підсвідомістю, яка під постійним наркозом. «Натхнення – се та божевільня, де, на щастя, немає лікарів» [13, с. 464].

У розумінні природи мистецтва С. Вишенський послуговується самоекзарцизмом («демонтаж демона») – «...ніби очищаєш...

нечисту силу» [13, с. 460], розмірковує про спорідненість високого мистецтва і релігії й знаходить дотичні: вознесіння та провидіння. Тільки смерть творця дає істинне поцінування його творінь – «світло погаслої зірки є більш істинним, аніж зірки суцільної», «щасливий той митець, котрий помирає раніше свого натхнення» [13, с. 478].

Провідні екзистенційні прояви в психоемоційній структурі особистості: самотність, сприйняття світу як хаосу, абсурдність життя, що всеодно закінчиться смертю. Парадоксально, але творчість С. Вишенського – це пошук гармонії при самоспогляданні, примирення в собі антагоністів – свідомості і підсвідомості, витвір саява в слові. Непередбачуваності образних вершин митцеві допомогло сягнути свавілля слова, абсолютизація духовних начал у людині: «поезією може стати лише твій реальний досвід – чи то конкретний, чи то містичний...» [13, с. 459].

Деякі сучасні українські письменники свідомо вводять євразійські теми або розкривають історичний факт певної країни з розрахунком, що їхні твори будуть перекладені тими мовами, які функціонують у згаданих ареалах. С. Вишенський ризикнув розпросторитись у світових обшарах літератури виключно силовим методом метафор, увівши естетичний силогізм під терміном «симфори». Наприкінці ХХ століття європейська і світова модерна поезія взяла напрямом у бік симфорування, С. Вишенський започаткував і усталив цей метод приблизно на три десятиліття раніше.

Отже, є небезпека поглинання творчості С. Вишенського глобалізовано розростаючою поезією, у підоснові якої суто вишенський метод симфорування. Симфори – дифузний стан метафори, дифузія – процес взаємопроникнення при безпосередньому стиқанні. У С. Вишенського симфори – певна естетизація деструктивних одна до одної лексем, ескізи натхнених чуттєвих поривів, що перетворюються в естампи слів. Симфори створюють ефект ретардації, тобто зменшення темпу динамічності у сприйнятті твору. Напрямок у поезії С. Вишенського вибирає естетичний інстинкт самого творця, адже: «Культ митця, як і культ Бога, не підвладний логіці» [13, с. 433]. Вірш С. Вишенського: інтеграл, де текст – ціла величина, а сума його нескінченно малих частинок – симфори.

Творчий процес за С. Вишенським передбачає ситуацію: «альпініст на міражі» (альпініст – деміург, міраж – творчість) або ж «полювання на мисливця» – вічна недосяжність, нескінченність

творчого начала, у земному, в усвідомленому бутті – безвихідь як форма існування. Лишається констатувати: у ХХ столітті українська література поряд з Ліною Костенко явила поета світового рівня – С. Вишенського, родове коріння якого в переяславській землі. Творчість цього письменника має міриади асоціацій, тому не видається можливим говорити про якусь викінченість у її пізнанні, більше того, наскрізна текстуальна позачасовість є провідником у майбутнє. «Замкнутий світообраз продовжує існувати і надалі, якщо майбутнє бачиться як щось нове, не як повторення» [81, с. 165].

Етнографічні лексеми у творчості Станіслава Вишенського як асоціативні сегменти текстових пластів

У житті немає тем, яких би не досягнула література. Поезія – найвиразніше лексико-фонічне оформлення емоцій, думок або їхнього сплаву в нових мислеформах. Станіслав Вишенський – поет ускладненої метафорики, його герметизм – це закритість від логіко-прямолинійного трактування: «я – яко часточка Голосу – відаю, що будувати логічно-витончену річ – суцця марнота...» [12, с. 5]. Тільки «тренований естет» у змозі досягнути асоціативні переходи в побудові текстових пластів, при цьому читач має стати співавтором, уловлюючи потоки резонуючих метафор чи їх предтеч – симфор.

Етнолексеми у творчості С. Вишенського створюють мовний колорит, орнаментують розгорнуті полотна текстів у позірному сприйнятті. Значно авторитарніший прояв вони мають у психоемоційній архітектоніці віршів. Етнолексеми є одним із засобів структурування художніх фігур й опосередковано слугують такій науці, як етнопсихологія. Якщо перпендикулярно опускається логікою у висновки, то спричинила появу етнографічних лексем «незабутня ностальгія української землі» [14, с. 4], що термінологічно звучить як «генетична пам'ять». З огляду на насиченість об'єкта дослідження етнографічними термінами в рамках вислідів творчості С. Вишенського будемо послуговуватися синонімічним рядом щодо поняття «етнографічна лексема» (етнолексема) – асоціативний сегмент, етнографічний термін, етнографізм, етнопоетизм. Частка етно вживається у значенні етнографічний.

Парадигматичне відношення слів, де є одна чи кілька етнолексем, дають естетичні новоутворення, містять емоційно-змістові зрощення. Образні вислови С. Вишенського набувають інваріантності, асоціативної множинності, мистецького апломбу. Багатовекторність образних конструкцій творів поета з умонтованими етнолексемами слугують створенню семантичного поля – іноді в межах певної метафори, а іноді й у просторі цілого твору. Метафори С. Вишенського – це синтагми (відрізки тексту, що виділяються в межах речення як певна синтаксична та ідейно-сміслова єдність), які, попри алогізм, зрощуються у твір асоціативним правом.

Архітектоніка вірша інтертекстуальна: текст – інтеграл, його складові – слова, поміж яких зустрічаються етнолексеми як асоціативні сегменти, що сполучають текстові пласти з прихованим симфоруванням – генетично вродженою особливістю поетики С. Вишенського.

Для пересічного читача, навіть вихованого в українському дусі, поезія С. Вишенського заскладна для сприйняття, адже автор прийняв постулат О. Уальда, що у творчості митцеві дозволено все. І метод освоєння такої поезії автор указує сам – треба «мислити не сюжетами, а чистою метафорою: підрядною, супідрядною, «блукаючою», коли зв'язки між окремими метафорами не безпосередні, а, так би мовити, магнітні, на взірець зв'язків між планетами та їхньою ідеєю – зіркою» [13, с. 638]. Насиченість текстів С. Вишенського етнографізмами не штучна. Вони «є коморою архетипів» [13, с. 610]. Читач лише робить спробу проникнути в символіку етнограм чи етнометафор, відчувши в собі живий рух традиційного українського духу.

П'ята збірка поезій С. Вишенського зветься «Синус покутя», перші два рядки однойменного вірша якої звучать так: «коси сину вус – кут зголи до вуст» [15, с. 9]. Інтонаційно вчувається приказка чи якась народна примовка. Всі слова тут – етнолексеми. Це зразок чистої етнометафори. Коли в метафоричному вузлі поміж інших слів є одна чи кілька етнолексем – це етнограма.

Сама назва книги «Синус покутя» таїть у собі глибоко закорінені поняття й традиції українського народу, але вони втаємничені авторським образотворенням. Митець задіює на психологічному рівні асоціативні відчуття національного одновірця, тобто українця, який

обов'язково знає, що покуть – це в селянській хаті куток, розміщений по діагоналі від печі, та місце біля нього [59, с. 772]. Але метафора «синус покутя» має в собі першим начебто не поєднуване ні логікою, ні тематикою абстрактне слово «синус».

Авторський розрахунок був точним у спорадичному поєднанні ознак: покуть має вигляд кутової ніші, близька ознака є в понятті «синус» – заглиблення. Базовою стала етнолексема «покуть» і спонукала до асоціативної далекогозоркості: це й пріоритетне існування всього українського в духовній сутності людини, і тривання в історії, і виборювання в ній чільного місця. Свій ряд продовжить, домислить, довідчує кожен насамперед український читач, у філософському акцентуванні – це може бути планетарний замисел поета (покуть – життя, в якому всьому є своє місце, синус – перспектива екзистенції).

Треба зазначити, що майже всі згадані С. Вишенським етнотерміни поширені на Середній Наддніпрянщині, а закономірність уживання їх у поетичних висловах можна пояснити тим, що поет родом із Переяслава. Уся творчість переяславського митця рясніє етнографічними термінами.

Доречним буде перелічити «найсоковитіші», часто вживані у віршах етнолексеми, міцно закорінені в народній етимології. Поданий перелік – лише дециця задіяних поетом етнографізмів: *домовик, млин, криниця, перелаз, комин, комора, віконниці, ополонка, писанка, смушева шапка, прищепа, клумак, божниця, драбина, свічник, толока, вервечка, лампада, різдво, гав'яр, цямрина, чистий четвер, помол, колиска, клуня, лава, упир, волхви, рушник, чередники, кузня, покровя, хітон, підсвічник, линва, щільник, коромисло, коломазь, Чумацький шлях, повитуха, трипілля, коваль, ікона, відунка, зілля, породілля, голосільниці, нагайка, мірошник, підбіл, калина, щела, ополонка, обніжок, дучка, обора, торбинка, кутя, спокута, шептуни, дичка, кувадло, ворожбит, війсья, сорочка, мливо, запілля, цямрина, віко, цоб, цабе, ярмо, великдень, закутень, кобзарі, сито, цвіркун, кадило, стріха, дьоготь, кадильніці, свати, кийок, узор, міх, замовляння, ляда, покритка, прядиво, ярмарок, виливок, паска, власяниця, всеношна, лизні, качур, поводитир* тощо.

Зрозуміло, що етнолексеми із цього ряду виконували функцію сегмента в художньому тексті, майже повністю позбувшись свого прямого лексичного значення, залишивши для образотворчої ек-

сплуатації лиш якісь ознаки. Наприклад, багато разів уживане слово «вінок». «Вінок (синоніми – вінець, вінчальний вінок), (діал. – плетениця, козубенька) – квіти, листя, гілки і т. ін. сплетені в коло, якими звичайно прикрашають голову» [72, с. 517–518].

Зразки метафоротворення з гніздовою, тобто центральною етнолексемою «вінок» увиразнюють психоемоційні вібрації митця саме як носія українського менталітету, показують сегментарну функцію етнолексем у структуруванні тексту. В кожному зразку закладено варіативність потрактування, яке відтвориться на такому естетичному рівні, на який спроможний інтелект читача.

Спробуємо, сфокусувавши увагу на слові «вінок», подати найпростіше, увиразнене першими асоціативними відчуттями пояснення таких зразків:

1. «Світотвір із секунд-міліметрів // і ясний кругообіг вінка // ще тривають» [14, с. 37] (Це – безперервний колообіг життя, постійне перетікання, оновлення). 2. «Над обрієм окресленому сході // зринає золото без проби й холодку: // то божество в рідненькому вінку // явилось перевтомленій природі» [14, с. 70] (Вгадується сонце). 3. «У вінку із голів і рук» [14, с. 52] (Можливо, танок колом, де голови – то квіти, а руки – то листочки).

Унаочненню може слугувати вінок «весільні квіти», який зберігається у фондах Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» під інвентарним номером Т-1623 (КВ-3208). Атрибутивні дані його такі: «Весільні квіти, зроблені з трьох рядів гарусних помпонів (червоного і малинового кольору) та квіток і листочків з стружок (зеленого, рожевого, голубого та білого кольору), з білих, зелених та червоних скляних намистин та восковинок. Вінок сплетений проволокою. Кінець ХІХ ст.» [54, с. 11]. Знайдено вінок у с. Жовнино Чорнобаївського р-ну Черкаської обл., тобто в ареалі Середньої Наддніпрянщини.

Вінки такого зразка побутували й на Переяславщині, що засвідчують респонденти, а наукову достовірність інформації підтверджують етнографи Л. Годліна та Л. Гладун у статті «Використання народного вбрання у весільній обрядовості Середнього Подніпров'я кін. ХІХ – І пол. ХХ ст.». Велика ймовірність, що в дитинстві С. Вишенський бачив такі вінки в побуті чи обрядодійствах, адже слово «вінок» у його творах зустрічається більше десяти разів. Зорове сприйняття, емоційні враження залишилися

у тайниках підсвідомості, щоб потім жити уяву митця в досить таки ускладненій образній версифікації. «Поезія є перебігом пригадування» [15, с. 122].

У мистецькому арсеналі С. Вишенського наявні образні вислови, де етнолексеми задіяні майже в прямому їх значенні або за допомогою яких виписані з натури традиційно-побутові картини українського побуту чи обрядодійства: «Зійде сонце, щоб я латка по латці // викроював дернину // та обкладав могилу материну» [12, с. 36]; «Кут для куті з узваром – // там, де ікони жар» [14, с. 38]; «Під рушником – портрет, // а там голубка й голуб» [14, с. 7]; «Саме розпускаються матіоли, // й корови несуть додому // клуночки з молоком» [14, с. 55]; «У цій домівці, // де долівка // білиться разом зі стінами» [14, с. 60]; «Розмежовані проділом коси» [14, с. 61]; «Отут, на причілку хати, // стояли вулики» [11, с. 92]; «Корови витягують шиї // і мукають, // а від села летять гострокрилі ластівки, // а від села // йде чиясь дівчина // з гострими ріжками // білої хустки» [14, с. 35]; «Я погнав пасти гусей, // а вони знялися та полетіли у вирій» [14, с. 33].

«Вогнище уяви – то опертя в метафорі» [15, с. 122]. У наступних зразках похідними є етнолексеми, які в образотворенні набувають полісемічних якостей, стилізуючи сугестивне авторське мовлення, викристалізуються в символи, знаки, сигнали: «Я був дикуном // у вбранні, пошитому з вітрила» [11, с. 24]; «У сволоці витає короїд, // а на долівці марять дітлахи» [11, с. 27]; «Ті верховини, // де барвінок – // повзучий хрест» [11, с. 31]; «І випурхне вкраїнська ніч – // із матіолою розквітне» [11, с. 86]; «Дорога // латана-перелатана подорожником» [11, с. 96]; «Ця зелень – пальтечко дитини; // не гудзики обірвано, а ягоди, // і не в латках, а около хатини» [14, с. 67]; «О, відчинися, вербо яра, // за заповітом відчинись: // три виміри – надійні ярма // і спадщина від чарівниць» [14, с. 64]; «Із зозулі діток виглядай // бо минають // діти клунь і калини» [15, с. 14]; «Водолице ворожить на личко лампади» [15, с. 24]; «В павутинці бабиного літа: // човник з матір'ю // опускають на рушниках» [15, с. 40]; «Чорний кіт заспіває котка // розлучаючи цура з пеком» [15, с. 104]; «У вишивці – розжарена спіраль» [15, с. 111]; «Плеться на стіл скатертина» [12, с. 21]; «Зайшов теплий Олексій // у червоні хрестики» [12, с. 56]; «Нитка // в намистині, що родить разком» [12, с. 64]; «...Облетіла квітка має //

перетворитися на макітру – усипальницю // центрів гончарного кола» [12, с. 23]; «Є роль Купала – вища від вогню – // і стовпова над полум'ям дорога: // оголосивши пращурам війну, // я пам'ятатиму – і ненависть від Бога» [12, с. 22].

Висновує метафоричні тексти С. Вишенський, попередньо симфорувавши семантику етнолексем дифузним методом. Ці суто вишенські наяви таять у собі спроби «притишити» первісне звучання слова, вилучивши з нього найпотрібнішу ознаку для асоціативного єднання з парним словом чи образом. Наприклад, десятки разів уживане слово «полотно» в художньому тексті «перероджується». Пряме значення: «Полотно – ...конопляна, льняна, бавовняна, а також штучна або шовкова тканина особливого переплетення... Традиційний символ рівної дороги; ...полотно служило оберегом від нечистої сили» [29, с. 467].

Автор етнолексему «полотно» не ставить центровою, а надає їй роль асоціативного резонатора: «Грунт полотен із землетрусами» [11, с. 10]; «На полотнах – // акварель із олією плоті» [15, с. 12]; «День приходять натурниць красти, // ставши білістю полотна» [14, с. 21]; «Річка Альта зійде з полотна» [14, с. 21]. Наведені зразки – це «вирвані» з тексту сегментарні конструкції, які піддаються хоча б якомусь логіко-понятійному осмисленню, адже в повному контексті з етнопоетизмів можуть еманувати якісь ознаки, і десь аж в останньому ланцюжку асоціацій резонувати. Але і в межах кількох «закільцьованих» поетичних висловів спробуємо дати тлумачення слова «полотно» в його набутій ролі: 1. «З дощу і вітру тчеться полотно» [14, с. 42] (Вочевидь мається на увазі техніка перехресного ткання, дощ – вертикально, вітер – горизонтально). 2. «І кожен ранок в полотні» [14, с. 45] (Тобто ранок стає білим). 3. «І ледь просохла свіжість полотна» [11, с. 29] (Йдеться про вимочене у воді полотно, що сохне на сонці).

С. Вишенський задіює й звукову імітацію. Наприклад, перший рядок вірша «Ланка» звучить «агу агусіньки агусі», а останній – «агу агусеньки агов», що дає підставу розуміти так: агу – то заклик дитинства, агов – то вже поклик минулих років.

Письменник у текстах художньо позиціонує етнографічні терміни для позначення географічно-народних назв закутнів на Переяславщині: 1. «О повернення онуків на Спадщину, // де зімкну-

лось цямриння криниць, // де діти і корови // відгуляли і відревли» [11, с. 91] (Спадщина – це куток у Переяславі). 2. «Кутові дітлахи на Вовчій ямі // купаються» [14, с. 43] (Вовча яма – місце для купання на річці Трубіж). 3. «Альта-річка. Була й пересохла» [14, с. 21], «Трубіж облягається спати» [14, с. 43] (Саме в Переяславі р. Альта впадає у р. Трубіж).

«Мова... зберегла для нас багато воістину неперевершених зразків етносимволіки слова й виразу» [29, с. 3]. Ілюстративним підтвердженням стане простий перелік назв віршів С. Вишенського, які є мовними знаками етнокультури, що асимілювалися у художніх образах: «Синус покутя», «Колискова маятникові», «Кутя», «Колиска», «Комора втечі», «Поминки», «Стриноження», «Над рястом», «Яйце – з вирієм», «Посољство вирію», «Упир», «Стібок неба стібок землі», «Спас», «Знахурка», «Уже недалечко червоне яечко», «Пуп», «Посербиця», «Техніка вишивання», «Храм оголених», «Червоне і чорне», «Хрещатий Яр», «Кристал хреста», «Замість молитви», «Вичаровування чарівника», «Розрита могила», «Веснянка», «Напівзруйнований монастир», «Соки Ра» тощо.

Якщо говорити образно в тон заданій темі, етнографізму у творчій майстерні С. Вишенського – це прошви, що єднують замисли, припаровують у художньому плетиві слів інтуїтивно відчуте, вихоплене моментом інсайту, тобто творчого осяяння. Поет уживлює етнолексеми в тексти, активуючи народно-поетичний, міфологічний, казковий духовно обсервований світогляд українців. Цей психоемоційний метод, що лежить в основі творчості С. Вишенського, уподібнюється багато в чому до процесу ткання. Та, власне, тексти – то і є своєрідна тканина.

Розглянемо, як відбувається понятійно-асоціативне зрощення майже архаїчних мовних лексем і продукованої нашим сучасником індивідуальної модерної манери вислову на такому прикладі: «Полянський краєвид: на мальвах рештки жару // Вже стали попелом, занурені в росу; // Мантачка чеше (помагає жайвір) // Волосся срібне, вплетене в косу. // Я зву полян, похованих в легенду. // Блакить повір'я – воскресіння крил: // прасіль, пракрик, пракредо, // Сліди від перснів на перстах мірил» [14, с. 29].

Метафоричний сегмент «мантачка чеше (помагає жайвір)» дає і настроєву, і понятійну картину: звукові переливи, коли мантачать косу, і віддалені наспіви жайворонка зливаються в суголос-

ся. Далі асоціативні потоки вливаються в наступну етнограму – «волосся срібне, вплетене в косу». У першій етнограмі задано тон – «мантачка чеше» (думається, що гострять косу як знаряддя праці), і раптом у наступній етнограмі слово «волосся» виводить на зовсім інший образно-понятійний смисл. Починається протиборство понять – срібне (тобто сиве) волосся в косі (заплетене певним способом). Що це – старість? Але ж косу на вид заплітали тільки дівчата... Інтрига, загадка і – можливість надається самому читачеві визначитись.

Бачимо, як поет може включити понятійно-чуттєву динаміку читача, і треба зазначити, що тільки генетично духовний українець зможе вловити асоціативні позивні, запрограмовані етнолексемами. Це витончений спосіб естетичного виховання української душі, що базується на ефекті двадцять п'ятого кадру в духовному перегляді ментальних цінностей. Цікаво, що сприйняття реципієнта залежить ще й від того, з якою реактивністю працює його інтелект та асоціативне мислення.

Два вище подані зразки умовно поділені на етнограми, і читач блискавично «замежує» першу, наступна етнограма створює вже ефект ретардації, тобто уповільнення. Стається мислительне зіткнення – роздум. Із цього видно, що етнолексеми виконують абсолютно різні функції в етнографії як науці, і в поезії як художньому образотворенні. Ясно проглядається, що заангажовані, антилогічні, але водночас намагнічені асоціативно етнолексеми так, що притягують якраз українську душу, увиразнюють світоглядні й етнокультурні чинники нації. Тут С. Вишенський глобальний і якраз не завдяки знеособленню ліричного героя, а завдяки розпорошенню уречевленими етнолексемами у мислительно-понятійній екзистенції слова.

Номінативно в межах етнометафори чи етнограми етнолексеми є збудниками асоціативних розгалужень, глобально – одухотвореним символом української сутності. Таке модерне новоявлення – особливий, авторський тип міфотворення, спосіб філософування за допомогою поетико-вібраційних можливостей слова. Поет «рубав у муках творчих // із мороку стіну» [14, с. 12]. Метафори С. Вишенського – це субстрати (філософська канонізація даного терміна) еманованих асоціацій із семантики слів-складників.

Ту істину, що С. Вишенський – український поет, наївно засвідчують етнографічні терміни, їхнє завдання – вияскравити національні ознаки в смислових вузлах метафор. «Час тривати слов'янським іграм – // синім з карими грати: // не без обрїю колір індиго, // просто льон-довгунець довгуватий» [13, с. 41]. Таку алюзію здатен досягнути тільки сучасник митця, який має генетичну пам'ять праукраїнця, адже лексичний сплав «льон-довгунець» вживлений у сучасну мовну парадигму «колір індиго». Часте застосування С. Вишенським етнопоетизмів витворило по-українськи чіткі емблематичні образи, що відмежовує їх від еківоків, тобто натяків, вивертів.

Інтуїтивізм у творчості С. Вишенського спровокував свавілля слова, етнографізми попали в ланцюг метафор не з обдумувань, а із спонтанних блукань відчуттями. Поезія переяславського креса – це витяжка з душі, словоформи – своєрідні екстрати, що нагуляють чуттєвість.

Перш ніж відділитись в аморфну субстанцію симфоричного письма, С. Вишенський видав збірку «Світотвір», яка порівняно з наступною творчістю «прозора» в етнографічному плані, «заземлена» в українську етносимволіку (Котигорошко, Ох, Курочка Ряба, Яга, Жар-птиця, яйце-райце, Івасик-Телесик тощо). Але якраз наявність казкових міфологем у ранньому образотворенні і заклало початок метафоричного світогляду, створило перспективу суто авторського симфоричного письма. Фольклорна стилізація С. Вишенського дворівнева: спершу медитація на рівні симфорування, потім розкодування на рівні метафоротворення.

Р. Кухарук стверджує: «...Поезія С. Вишенського – феномен світової літератури» [13, с. 665]. У 2007 році І. Маленький зазначив, що «з доволі розмаїтими відгалуженнями поетики С. Вишенського українському літературознавству доведеться впритул розбиратися у найближчі десятиліття» [13, с. 4]. А. Підпалій резюмує: «Новизна Станіслава Вишенського просто приголомшуюча, що є...своєрідною пан-космогонією українського сюрреалізму» [13, с. 659]. Творчий унікум С. Вишенського потужніший, чим можливості сьогоденної літературної критики: необхідними будуть нові ключові відкриття в царині не тільки психології творчості, а й у філософії.

На початку століття поряд з Ліною Костенко Україна має творчо надзвичайно потужного митця. О. Деркачова слушно стверджує:

«В особі С. Вишенського ми прогавили першого українського Нобелівського лауреата» [13, с. 5]. Причину, чому так сталося, вказує К. Коверзнев: «...українська література в особі С. Вишенського має видатного поета, європейська і світова невідомість якого залежить цілком від невміння національно-культурних організацій, державних установ, видавців і т. д. рекламувати наш інтелектуальний продукт» [15, с. 124]. Таке твердження виводить на думку, що необхідно зробити переклади творів С. Вишенського магістральними мовами світу, при цьому настільки кваліфіковано, щоб оживити забальзамований в етнолексемах український дух, уловивши приховану асоціативну експансію української душевності. Треба зазначити, що тексти С. Вишенського не містять іншомовних слів, і це при тому, що поет робить замах по-філософськи сягнути трансцендентних вимірів.

ВОЛОДИМИР КОЛОМІЄЦЬ

поет, прозаїк

Видива на літературній дорозі Володимира Коломійця

Коломієць Володимир Родіонович народився 2 листопада 1935 року в с. Вовків на Переяславщині в сім'ї вчителів. 1958 року закінчив філологічний факультет Київського університету. Був секретарем правління Київської організації СПУ, головним редактором журналу «Дніпро», завідуючим редакцією поезії видавництва «Український письменник». Автор збірок: «До серця людського» (1959), «Рунь» (1962), «Планета на житній стеблині» (1964), «Колиска жайвора» (1966), «Поезії» (1967), «Поміж чуттями і дивами» (1969), «Партитура», «По сей бік райдуги» (1972), «Переяслав» (1974), «День творення» (1975), «Роздум» (1976), «На відстані серця» (1978), «Від обрїю до обрїю» (1981), «Світень» (1982), «Подих моєї землі» (1984), «Вибране» (1985), «Сузір'я миру» (1987), «Яре віно» (1988), «Семигори» (1990), «Русло» (1991), «Золотосинь» (1992), «Правнуки Дажбожі» (1999), «Поки ще світить Сонце» (2005), «Роса і попіл» (2006), «Видива на дорозі» (2007); збірок віршів для дітей: «Зозуліні черевички» (1971), «Дід Глід і Глоденятко» (1973), «Ярмарок див» (1983), «Весела оселя» (1986), «Лесикова сопілка» (2003), «Мирослав і Любомир» (2012).

Лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка. В. Коломієць упорядкував і видав два томи тритомної антології української поезії всіх часів «Небо України». Член НСПУ з 1962 року.

Послужний список видань В. Коломійця говорить про соціалізацію творчості переяславського володаря невисихаючого пера. Не прихованим залишається факт, що поет писав «вірнопіддані» вірші, давав гудки у «паровозі» (прорадянські вірші), що витягував поезії, які дрейфували на хвилях естетичного вільнодумства. Іван Драч 1985 року помітив добірне, пашисте слово нашого земляка, відзначив вільний подих душі митця, скосивши погляд від компартійного «трубадурства» як методу загальноприйнятого конформізму. В. Коломієць усю свою вивільнену від нашарувань офіційної ідеології душевність конспірував в езопівську мову, солідно збагативши літературу не стільки чисельністю книг, скільки мітологією своєї душі: ідеологічне шамкотіння заглушила симфонія ліричного слова.

1993 року за поетичну збірку «Золотосинь» Володимир Коломієць удостоєний звання лауреата Шевченківської премії. Книга була своєчасна не стільки тематико-ідейним виголосом, скільки публічним показом психологічного «преображення» митця як уособлення українця, що предковічно шука свого горного місця: з болючими ідейними «переломами», із защемленим національним нервом – «столезогостре в нас життя» [43, с. 25].

«Дишеться легше, // а пишеться важче: // в очі правді треба дивитися» [43, с. 45] – сказано в час (1992 рік), коли зійшла зоря надії на відродження незалежності України. Але збірка цінна не тим, що можна було вже говорити вголос скрізь і про все, а тим, що показано еволюцію світогляду ліричного героя, розкаяння якого стало самопокаранням за осторогу, нерішучість вступити в боротьбу з тоталітарним режимом. «Я звинувачую... Бо й сам у цій агонії, на жаль, із вами, в колі вашим був» [43, с. 38]. Порок і святість споконвіку ведуть тяжбу за душу. Розгратувати душу – не тин розгородити. В. Коломієць «обкоровує» дійсність, із повсталі правди бачимо надщерблену совість. «В ентропії всеядності // хіба це життя? // Гниття. Убожество моральне. Знекозачили думи. // Відселяли землю // Розукраїнили душу» [43, с. 26].

Центровою в збірці є поема «Золотосинь», сюжет якої зав'язаний на події двадцятип'ятирічної давності: 1968 року, коли радянські танки увійшли в Чехословаччину, героєві поеми Павлію

його приятель Славко пропонує відкрито стати на захист справедливості. Павлій не відважується, сподіваючись бути корисним у межах діяльності, дозволеної владою. У час ідеологічного просвітку на початку 90-х років, побачивши Славка на мітингу, Павлій не наважується підійти, почувавши провину за колишню нерішучість. Звідси починається внутрішній монолог ліричного героя. (Треба зазначити, що поема присвячена В. Чорноволу, що наводить на думку про реальність подій).

Поет послуговується таким прийомом, як інтроспекція. Самоспостереження не зупиняє небезпечність думок, які розпинають героя на хресті власної провини. І ось тут треба призупинити сюжет, моральний кодекс поета спрацьовує на художнє узагальнення: ліричний герой – це сучасник, який сам собі стає співрозмовником, щоб дійти внутрішньої згоди з антагоністичним «Я». Сатисфакція відбулася. Попутно розкривається і психологія творчості письменника, його розвідкові пошуки істини – «промить росяю очі» [43, с. 26]. Мабуть, прийшло усвідомлення, що найбільший гріх – це нерозкаяна душа. Скруха серця ліричного героя подвійно скромадила: зчистила з душі накип провини й змусила старанно «натискати» на перо.

В. Коломієць Україну, як правду, любить безсмертно. У поета совість завжди калатає на сполох, в українського поета – на гвалт, бо зір історії – це погляд з темені на світло: «Кобзарська зірниця // упала в руїни. // На цвітові – кривця // синів України» [43, с. 14]. Такі вірші – «розписи» батогами болю на серці, самоочищення душі. Поезія В. Коломійця – то градація правдомовності до звитяги поглянути самому собі в очі.

«Люблю – як сокіл небо, // як голос – луну. // Україно! Без тебе – умру...» [43, с. 199]. Поет любов'ю розморожує душу, розкрилює її в майбуття. Як кристал солі утворюється із сльози, так поезія – з потоків вільного слова. В. Коломієць, мов Сізіф камінь, котить віру на Говерлу українського духу. Митець веде моральну кориду із самим собою. На розломі двох епох двоїться душа поета: як сучасник, він приймає всі виклики доби, шукаючи опірні сили в здоровій естетиці життя пращурів.

Слово, «випалене» в горнилі душі, час перевірить на міцність. Головне, що у творчості В. Коломійця чується його неповторна артикуляція, митець пішов «хресним ходом» на бездуховність із

прагненням підняти упадок національних сил. «Запущена» в народ поезія В. Коломійця робить у душах читачів таємне опитування: ти – українець?, ти з ким?, хоч письменник безперечно відає про Вольтерову сентенцію: зміни самого себе, і тоді зрозумієш, які мізерні твої можливості змінити інших. Мислительною перезвоєю можна вважати думку, яку в давнину висловив Конфуцій: є три шляхи пізнання – мислення, наслідування і найбільш важкий – шлях особистого досвіду. Таким досвідом для поета є душеразп'яття, що за життя ніколи не знає ісихії, тобто духовної тишини. Птах співчуває в'язню...

Мінявся лик доби – і деякі літератори робили пластичну операцію творчого обличчя, щоб приховати міміку лукавства. В. Коломієць чесно відтворив свої локальні душевні злами, світоглядно, а скоріше морально «відновив» себе, вийшовши з натовпу, творчо віднайшовши свою самість. Його активна творчість сьогодні у двобої із цинізмом найвищої проби, коли танець живота виконують на могилах і це вважається гламурним брендом. «Часом грім... буває – // аж через століття!» [43, с. 122], вірші В. Коломійця – попереджувальна блискавиця, бо «ніхто не зможе дати // Свободи, як не візьмеш сам» [43, с. 123].

Поезії емоційний аскетизм не притаманний, тому в збірці «Золотосинь» В. Коломієць являє пристрасть закоханого серця: «У таїні твоїх очей – // віолончель, віолончель» [43, с. 188]; у метафоричній мигавці бачаться пейзажі – «Небо – синя заповоч...» [43, с. 170]; видніється далечинь праотчої землі – «Київ – все ближче, ближче... // Русь українська – з правічем» [43, с. 175]. Каліграфія ліричного письма витончена, сурогатом епатажу й позерства поет не користується.

Як вітер не напить дороге, так поет дає волю слову, створюючи неологізми: *срібнобросто, сребрія, кряква, вигласи, дощосіча, золотосинь, дубовіття* тощо. Така лексика – як перга, що зібрана на суцвітті віршів.

Безкрилим у небо не злетіти. За Федором Тютчевим, нам не дано передбачити, у кому наше слово відізветься. Творчі коренеплоди В. Коломійця – в етимології народної душі, а збірка «Золотосинь» була своєчасною відповіддю на суспільні питання початку 90-х років ХХ століття. Іноді закостеніле ім'я класика літератури в часовому розгоні стандартизується. Постать В. Коломійця в сучас-

ному літературному процесі на видноті, як прийдешні покоління оцінюють його творчість – невідомо, але очевидно одне – вплив письменника масштабний, значимий для культури України.

ВОЛОДИМИР ШОВКОШИТНИЙ

поет, прозаїк

Кермування поетичних потоків у вихорі історії

Шовкошитний Володимир Федорович народився 16 липня 1956 року в с. Світанок Переяслав-Хмельницького району на Київщині. Закінчив Київський політехнічний інститут і Вищі літературні курси в Москві. Працював геологом, робітником та інженером на Чорнобильській АЕС. Доктор філософії в галузі політології, професор кафедри політології Міжнародної кадрової академії. Обирався депутатом Верховної Ради України I скликання, голова Координаційної ради Міжнародної організації «Союз Чорнобиль», директор видавництва «Український пріоритет». Співавтор сценаріїв трьох повнометражних документальних фільмів – «Поріг» (1988), «Пресвітлої дороги свічка чорна» (1990), «Трагедія і надія» (1996). Автор збірок поезій: «Ехо апреля» (1987), «Жорстоке свято» (1991), «Фантомний біль» (1994), «Занедбаний рай» (1996), «Торкнутися небес» (2010); прози й поезії «Я – українець» (2002), «Тяжкий хрест» (1996); романів «Мерехтіння зникань» (2006), «Хресна путь» (2006), «Кров – свята» (2012). В. Шовкошитний – лауреат премії ім. М. Лукаша. Член НСПУ з 1989 року.

У збірці «Торкнутися небес» В. Шовкошитним піднято три глобальні теми: Україна, Душа, Бог. Властивість поетового слова – нерозмінність, векторна направленість – будити опір зловісній силі бездуховності, витягувати з трясовини національного безпам'ятства. В. Шовкошитний – поет національного самозбереження, адже знеукраїнена свідомість, як дерево без коріння, тому поет виставляє маяки надії зневіреним, гуртує словом душі, не приховуючи заклик до борні. Слово звернене до України: «Повстань, як було з Холодного Яру, // З холодних віків небуття! // Розвій серед степу чужинців отару, // Верни до святого Життя!» [79, с. 77].

Поезія В. Шовкошитного амвонна (у давнину амвон називали казальницею), тобто проголошена із святого місця – душі, їй віриш, бо відчувається справжність, наповненість вірою, яку по

жилах розносить «кров – свята» – генетична пам'ять українців. Перш за все – чистка цієї крові: оборона від мародерства душі. Поет добровільно пішов на символічне розп'яття в оточенні аморальних розбійників, став оповісником, що не тільки привселюдно проголошує правду, а й бореться за її здійснення. Тексти поезій нагусли імпресією, національна автопортретність В. Шовкошитного підсилює й упевнює у вірності даному слово, бо воно – дань Божа. Єдність творчості й долі, вивіреної по ній, підтверджує відсутність імітату, підміни дії звичайним слововжитком. В. Шовкошитному є на кого рівнятися: Т. Шевченко, В. Стус, Л. Костенко – найміцніші кремені словесно-позиційного й чинного, дієвого поступу. Таке сузір'я світить не тільки творчим словом, а й кожному українцеві, який шукає провідну зорю.

В. Шовкошитний – у сходженні, слово його полинно-сонячне, з вихору любові й непримиренності до нечистої сили в усіх її маскарадних утіленнях. Він не поденник у літературі, скаламучених текстів на догоду гламурним смакам не пише, тим і вибраний на перспективу майбутнього – виборювати в зневіри й байдужості посліплі душі. Експансивне поширення маскультури пожирає все витончене, тому є потреба в «буферній» літературі на зятості месіанства, схимництва, вірнопідданства бойовому духу українства.

Поет локалізує думку «В кожному слові вірша» [14, с. 79], камуфляжем модерну не користується. Відкриваючи шлюзи емоцій, лірик не дає стрімкому потоку «збити з ніг» стержневу думку, яка, попри свою стоїчність, не позбавлена пластики мислення. Афористична грація в текстах є надбанням авторської орації, але присутня в міру, що передбачено близьким до логіки стилем мовлення. Володимир Шовкошитний виразно освітлює словом дійсність, але не в проявах, а в константі: «Серед катівень гаму, смогу й чаду // Найпершою померла благодать. // Душа – безсмертна, то й шука пораду, // Та на землі немає де шукать» [79, с. 139]. Мистецтво володіє душею людини, усе інше – напрацьоване на рефлексах та інстинктах фізіологічне існування. Поет робить потуги демонтажу моралі споживацтва, розвінчує «хохлацид» (за висловом Остапа Кривдика), намагається імунізувати українську душу від бездуховності й абсолютизації детермінізму.

Сучасні айт-мейстріми взяли літературні напрямки – кубізм, шозизм, трансавангард тощо. Така вольниця стала можливою (і, беззаперечно, потрібною для виявлення можливостей слова) завдяки вибореному праву взагалі говорити від свого імені. Цього досягнуто поетами-словоборцями, чітко зорієнтованими на ідею історичної правди, вивільнення слова з під гніту будь-якої ідеології. В. Шовкошитний – один із когорти таких духовних сподвижників, що в постійній тривозі як за долю України, так і за душі-покручі співвітчизників, що блукають в імлі сьогодення. Поневолення душі страхом руйнує особистість, але, хто пішов у похід за правду, той нажив легіон ворогів. Саме українському поету, як ніякому іншому, доводиться приборкувати амбівалентність і вибирати позицію атентанта або пацифіста. Бути апологетом українства сьогодні для письменника – необхідність: існувала ж у XIX столітті в США аболіціоністська література, яка підтримувала суспільно-політичний рух за визволення негрів від рабства.

Поет сконденсовує імпульси в образи, не залучаючи ідеологем, що дозволили б швидко проникнути в натреновану публіцистикою пам'ять. Його вірш – це розгинання спини пригнобленим духовно, поклик до вертикального існування. В. Шовкошитний не займається архіологією історії, вишукуванням героїчних постатей чи подій, а розгортає матрицю душі, в якій народу генокод – «кров – свята».

Життя вкладається в систему подій і дат і видається статичним минулим, а В. Шовкошитний – «правічній землі золотослов» [с. 79, 174] – ворушить його, зриваючи сургучеву печать таємничості з постійним устремлінням погляду на всеукраїнські обрії. І примітно, що поет, резонуючи словом на тектонічні зсуви почуттів, дотримується культури письма: у текстах немає жодного сленгового слова, іншомовних засмічень, фразеологічних абракадабр. Перебіг думок у просторі одного твору створює інтонаційний фон, веде до подолання протиріч внутрішніх і послаблює тиск усього суєтного в «цім зниканні мерехтінь» [79, с. 126].

В. Шовкошитний душевну тугу, ностальгію тримає на вісі віри, щоб розвінчати мистецьким способом неоімперські замашки «Русского міра», доморощений масовізм національно безликого люду. Звідси вірші, назва яких – і карб, і присуд: «Каїнові діти», «Запроданцям», «Фарисеям» тощо. Поету вдається робити зрізи на сто-

вбурі минулого і по колах бачити витки історії, але не вдаючись до ревізіонерства, відкритого фактажу. Митець запримітив антиукраїнську експансію, що вихолощує дух свободи, але для опору не активізує етнографізм як панацею від національної асиміляції. Він знає, що мало вдягти українця у вишиванку, треба міняти модус мислення, духоенергію. Зугарний поет спроможний і коріння гниле викорчувати, і саджанці посадити в саду української душі.

В Україні давно так ведеться: хто вмоча перо в «чорнильницю» душі, а хто – у кров. Словотоки поезій В. Шовкошитного «викровили» з його душі, переживши і чернечі ночі, й спалахи на сонці. По прочитанню збірки «Торкнутися небес» постає поміжлуння – для осмислення й відчуття самого себе. Патріотика В. Шовкошитного полинна, патріархальну героїку він піддає мистецькому освоєнню, але втримується від публіцистичної риторики.

Історія засвідчила, що зближення поета й політикуму часто призводило до «вибивання зубів» першому другим, кляпунання рота благами й привілеями. З В. Шовкошитним сталося так, що його перебування в офшорній зоні замаскованого беззаконня – Верховній Раді дало поживу для осмислення українського буття і людини в ньому, підглянути, де підрубують корінь саджанцю нашої державності. Його поетична Україна й звідти: «Вам не зловить душі поета // На ласий зманливий шматок» [79, с. 15]; «Я вибір свій зробив: я -муж і воїн – // З ворожих рук я крихти не злижу» [79, с. 89].

У вірші «Перемога поразки» поет сам постає на силі й кидає рятівне коло кожному, хто потребує підтримки: «Тільки той переможе // в кожному новім бою, // Хто подужати зможе // сам поразку свою» [79, с. 106].

Бруталізація життя, вихолощення душі як такої в сьогоденних звихненнях тотальної матеріалізації, очевидно й стали спонукою до написання В. Шовкошитним ряду творів із застереженням не піддаватися такому поневаженню. Поет, як призвідець новомислення й новопочування, «приплюснутій» реальністю людині рече: не можна припаровувати низьке й високе, чисте й огидне.

В. Шовкошитний тему Душі й Бога переливає одна в одну, бо вони нероздільні у вічності. Мовна ритміка міняється: голос стає ламким і тремтливим, появляються пестливі нотки, від слова йде ніжний повів, ковані ідейні переконання відступають осторонь

перед саявом божественного в душі. Але, взоруючи на казенність релігії, поет іде на переклик з поезією О. Потапенка, який говорив про повні церкви, та душі – порожні: «Не зваблюймо Господа лиском // Фарбованих золотом бань» [79, с. 79].

Є колаборація свідомості, а є тонке проникнення в душу через вібрацію слова – поезія і молитва проходять одним каналом. Авторське оприявлення орбітальності своєї душі, її тертя із жорстким буттям видимі в коротких образних словосвідченнях: «іржі не подолати душу» [79, с. 13]; «віддам свою душу світам», «зболіла від тіла душа» [79, с. 14]; «збудував душі темницю» [79, с. 19]; «знайди в своїй душі для злету крила» [79, с. 25]; «лиш душу висвятить причастя» [79, с. 25]; «відчуваю неспроста // Цю ентропію душ» [79, с. 28]; «Шукаю в людях душу невмирущу // Хоч власну душу нищу, як поет» [79, с. 32]; «Таке запізніле кохання // Вселила у душу весна» [79, с. 44]; «Ти всеньку душу випекла до краю» [79, с. 68]. В. Шовкошитний оспівує кохання як найвищий злет душі: «у кожному вірші // Невмируще, незнане кохання» [79, с. 72]. Вчуваються хорали на честь любові, підсилення почуття енергією світла: у свічаді поетової душі відображено всесвіт.

В. Шовкошитний – поет доби, яка глушить високу літературу байдужістю, знеособлює людину, знекровлює її духовно й морально. Як поет і громадянин, В. Шовкошитний став на прох з темною силою десакралізованого сьогодення, нехай і на попелищі, але прагне збудувати дім. Письменник мусить увірувати в написане ним, адже це самодисциплінує, дає чесне ім'я.

ОЛЕГ КНЯЗЕНКО
поет, прозаїк

Ліричні цикли Олега Князенка

Послідовно побачили світ книги поезій Олега Князенка: «Кросно» (1989), «Вогонь Леля» (2001), «Прапор Переяславського Полку» (2005), «Трубежеві оркестри» (2006), «Переяславна» (2007), «Любограй» (2010), «Календарій для Незабудки» (том I, 1012). Коломєць Олег Родіонович (псевдонім – Олег Князенко) народився 6 вересня 1950 року в с. Велика Каратуль Переяслав-Хмельницького району, закінчив філологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Працював учителем, стар-

шим науковим співробітником Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Член НСПУ з 1990 року. Почесний громадянин міста Переяслава-Хмельницького.

Поет і буття... Значимість творчої праці оцінити важко. Володимир Забаштанський колись сказав, що поети і поезія нікому нині не потрібні, але поети і їх твори будуть свідчити потім. Потім... Коли стануть минулим? Що ж, у цьому є свій резон. Але багато важить для митця і те, як «прозвучить» він у своєму часі. Біда ще в тому, що тонко організована особистість не має напористості, норуву, щоб «пробити» щось своє, а набуток у художньо-стильовому обрисі ваговитий. Умотивовуємо цю сентенцію цитатами з передмов до книг без подальших коментарів:

Олександр Колибенко: «Трубежеві оркестри» – це не знані загаломі «буряні марші і пісні», які рвуться із душі поета, що намагається розбудити своїх земляків від духовної сплячки. Автор цих творів мовби вивищується над самим собою. Якщо в реальності він може десь вагатися чи бути надто довірливим, то у творчості О. Князенко підіймається над буденною суєтою і житейськими компромісами, стаючи мовби сурмачем цього духовного (а не просто духового чи інструментального) оркестру – тобто Трубежевого Оркестру» [38, с. 8].

Микола Корпанюк: «Переяславна» – книга виховна, просвітницька і водночас романтична, шляхетна. І цим вона відрізняється передусім від інших надто «дорослих» збірок (як виданих, так і поки що не виданих) нашого поета. Але, в той же час, «Переяславна» – це органічно зріла книга, глибоко продумана у своїй основі та композиції. «Переяславна» – це образ духовної та матеріальної батьківщини поета – Переяславської землі. А в широкому значенні – образ України» [37, с. 13].

У передмові до книги «Кросно» Леонід Горлач сказав напрочуд влучно про Олега Князенка: «Він не витає в емпіреях, не нанизує особисті жалі та замрії на шампури сюжетів – він прагне, залишаючись у плині традиційного українського вірша, зіпертого на фольклорні джерела, оновити його тематично, відмовившись як від горезвісних загальників, так і від приголомшуючих нагромаджень образних конструкцій» [35, с. 5]. Особливими почуттями перейнята поема-феєрія «Переяславський сон», де Олег Князенко випишує образ Тараса Шев-

ченка, немовби поєднуючи духовні витoki двох поетів-українців. Олесь Гончар по виходу книги «Кросно» так привітав О. Князенка: «Ще раз переконався, як багато поетичного на славній Переяславщині. Оберегайте! Вітаю Вас» [37, с. 5].

«Наповняймо любов'ю – // і ночі, і дні!» [34, с. 8] – такий лейтмотив інтимної лірики Олега Князенка у книзі «Вогонь Леля». У збірці поет обрав собі княгиню – Музу. Така поезія має сили на повнокрилий злет. Перед нами лірик, який «переплавлює» у нервовому трепеті свої відчуття як минулого, так і сучасного. І коли О. Князенко знаніший, відоміший як поет громадянського звучання, історіософічного мислення, то як поет-лірик – майже незаний. Більше того, теми історичного плану наче затінили дещо претензійну тему любові-еросу, витонченого глибинного кохання. Поверхового суду над поетом бути не може. Буде потрактування – і бажано не особою автора, а його поетичним хистом уловити невловиме. О. Князенко не зупинився на відомих загалу темах. Він може бути й іншим, інтимні поезії занадто сміливі своєю душевною оголеністю, але не банальні. А ще – пресвітлі внутрішнім світінням, елегантні у слововияві.

Інтимна лірика Олега Князенка – то проба душі, і проба найвищої якості. Тільки в надійній і світлій душі можуть зродитись такі слова: «Бо цуратись любові – великий є гріх!» [34, с. 56]. Уся збірка переповнена мінливими настроями: від розчарувань, що ятять душу крізь незахищеність, і до осяянь любові-еросу, щасливих, але скороминущих миттєвостей. Художня енергія зводу інтимних поезій чиста, випромінює доброту і всепрощення. А образи цього поета неймовірні: тут і жінки-німфетки, і старосвітські елегантні пані, і просто сучасні реальні жінки, яким адресовані вірші.

Дивує і втішає в поезіях Олега Князенка те, що життєва кіптява не очорнила саяво любові. Збірка «Вогонь Леля» є величним одкровенням на сьогодні. Зубожілі душі, насильство, бездуховність, цинізм – скрізь, як ті чужі прапори, знаменують наше сьогодні. І серед усього цього лірика Олега Князенка немовби зблискує діамантом. Хочеться вірити, що його поезія, можливо, врятує не одну душу від ницості та нелюбові. Класично витончена лірика поета життєдайно може впливати на читачів, адже чарує красивою метафорою, благородним поклоном жіночій красі.

В емоційних сплесках слів – гармонія, таємничість, непідробна щира сповідь. Поезія О. Князенка – то святкова пора душі, бо, за М. Цветаєвою, людину трима на землі необхідність іншому, потрібність (надоба) у виявах любові.

Золотий вихор молодощів

(Сказання про юнацьку збірку поезій

Олега Князенка «Любограй»)

Стоїть – такий увесь гаряче-рвйний.

І лиш зіниці кличуть Наречену, –

крізь звуки ураганно-елегійні –

святку ненависть – і любов свячену!..

О. Князенко

У цих рядках, присвячених колись юним Олегом Князенком пам'яті славетного співця Лемківщини Богдана-Ігоря Антонича, бачиться мовби ще один поетичний портрет юнака з його давно втраченої (і, здається, такої запізнилої!), але все ж віднайденної й відновленої книги кохання – «Любограй». Збірка насичена творами, народженими від почуттів поета-юнака до тих муз, які йому зустрілись у 16, а потім у 20 літ. Він із живої плоти й крові ступив у свою ефемерну творчу субстанцію і розлився чистим, світлим, молодим словом, мовби сповідаючись природі у своєму тихому та водночас і печальному передчутті власної Долі. Сюди ж вплітаються й мотиви національно позначеного й небайдужого героя, закоханого в минувшину княжої та козацької України – у свою справжню духовну вітчизну. Все це болісно скрапувало з пера в юнацькому максималістському пошукові, властивому пізнім постшістдесятникам, даруючи твори тим, хто зберіг у собі світлий образ Шевченкової та Франкової України.

«Любограй» наповнено поетичними первородами душі, світанково-юними заспівами. Сама назва книжки – це передчуття як радісного, так і журливого. Усе те, що було даровано долею юнакові вперше (і навіть те, що не було своєчасно дароване, а лише уявлене), поет власним серцем оспівує в поезіях про кохання. В Олега Князенка струменить із ранніх поспівів такий трепет і теплота, мов первісний дотик до мажорно-живого світу іншої душі.

Поет ліричними рядками наче лікує власну душу й намагається зцілити душі інших, тому трагічного мінору в юних співах митця читач майже не відчуває. Швидше тут чується радісне пробудження чуттєвості – щасливо вловлена найвища мить насолоди коханням. Лірика «Любограю» розпросторюється не так у літературний масив, як у живі променисті душі, що перебувають на злеті, що тільки починають відчувати небайдуже слово. Мало бачимо й літературного шарму, властивого багатьом молодим лірикам. Звідусіль яскраво відчувається первісний поклик любові: «Ти обіймаєш вихор золотий... // А він – тебе завзято обіймає. // Він споконвічний, // І в той час же – молодий! // Казковий вихор ніжно-золотий – // з блакитного // щемкого // Любограю!..» [36, с. 97].

Олег Князенко ще за юності, шукаючи власну художню манеру вислову, відкидав зайве словесне начиння, тому і явив нам твори відверті й водночас тонально витримані переважно в рамках силабо-тонічного віршування. Якихось особливих стратегічних літературних цілей ті юнацькі зошити, що потім склали збірку «Любограй», не мали, бо хлопець і не ставив перед собою мети в ті часи робити з них окремої збірки. Просто поетове серце зафіксувало на орбіті закоханості шалені хлоп'ячі пристрасті.

Може бути й так, що, читаючи парубоцьку поезію О. Князенка, чиїсь небайдужі серця будуть заінтриговані й задоволені тими знахідками, а поетова душа прихистить якусь іншу душу навіть через десятиліття. Як Сосюра, чи Цветаєва, чи Ліна Костенко... Бо таке переливання енергій триває доти, доки в людей є спрага одне одного. Так відбувається споріднення душ.

Пронизуючи наскрізним поглядом усю книжку, можна сказати: молодість минула не дарма. Молодецькі мотиви не знівеливали наступної зрілої творчості письменника. Повернення юнацької поезії Олега Князенка легкокрило й світлоносно адаптувалось у часі. Юнака музи вибрали в неповторну мить натхнення й спонукали засвітитись, зазвучати, поставши над суєтою та буденністю.

Чулий, добрий, інтелегентний, і в той же час у дечому суперечливий та запальний юнак, покликаний голосом любові, витворив образ любові й уособив її в юній дівчині-жінці. Наймення її залишиться десь поміж рядками, немов між давніх подарунків, але глибинні почуття поет зберіг у розтічності закоханого слова.

Читачеві потрібно лише не проминути оту живу іскорку, яку викресано закоханим словом.

Книга «Любограй» – мовби струмінь джерельної води для спраглих сердець, сповнених романтичних чекань. У чомусь поет може видатись асоціативно-недосяжним, а десь – у «понизов'ї» чуттєвості – доволі простим, традиційним у літературному розумінні. Але він багатий образотворчою емоційністю і своєрідний якраз переливами молодечої поезії.

«Любограй» – ніби поема, яка складається з окремих ліричних уривків і має свій доволі умовний сюжет. Тут охоплено відрізок часу (1967–1974 роки), вірші – маленькі предтечі вже пізнього, віртуального постромантизму наших часів...

Золоте слово щирості явив нам поет – і цим усе сказано. Однак слід зауважити, що видима легкість пера О. Князенка не передбачила легкості його долі. Стилiстично й духовно його поезія ближча до слововияву старожилів українського письменства, починаючи від Шевченка, Куліша, Костомарова, Стороженка, а потім – Франка, Олеся, Хоткевича, Антонича, Чупринки, Сосюри... Близька в плані старосвітського мовлення та романтично-баладної піднесеності, а ще в духові тієї вимовності: «Спинивсь на кручі // Батько наш великий // У простір – двері // розчинив навстіж // І слухає: // коли ж ці без'язики // віднайнуть в Славі // свій // свячений // ніж!..» [36, с. 49]. Так писав юнак у шістнадцять років під враженням "Кобзаря" та побаченого в київському й канiвському шевченківських музеях навесні 1967 року.

Однак не лише громадянські мотиви чуються в ранній поезії О. Князенка, природно відтінюють жіноцько-дівочі образи такі чоловічі мотиви й назви, як «Купайло», «Чари Мольфара» (і трохи пізніше – «Волосожар»). Поєднання жіночого й чоловічого бачимо вже в ранній юнацькій поезії, бо творив поет у полоні якогось чуттєво-інтуїтивного передчуття.

«Чорнобровий гомін» – яскравий, невеличкий твір, складений із кількох модерних образних часток, хоча в чомусь по-школярському несподіваних. Це були своєрідні й цікаві історико-філософські поетичні ремінісценції, алюзії, пошуки духовності в просторі рідного слова: «...Рида Дніпро в отім тяжкім двобої – // І б'є по горлу темно-хижий спів // ... Там гибіють на купі гною // Дванадцять сивих журавлів!..» [36, с. 52]. Або: «Прокльоном закарбована

емблема. // Вінком терновим вибито тавро. // Хрещатий ніж йому дала богема, // Щоб воскресив натхнення джерело!» [36, с. 53].

Юнак прислухався до творчості свого брата Володимира Коломійця й до вельми неординарного молодого поета-земляка – Станіслава Вишенського, якому присвятив тоді білого вірша «Плацдарм для наступу»: «Чия душа чекає танцю вересня? // Чом забаривсь так довго у поході? // Чия весна зове плацдармом – заспів, // що творить молодецький блиск очей?» [36, с. 78].

Поетичні домашні вечори у старшого товариша, тоді ще студента-педагога, підштовхували старшокласника писати й шукати теж «щось несподівано неждане», як-от, наприклад, «Козак Мамай та Чужа Молодиця». Не лише після прочитання знаменитого роману О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу», але й після переосмислення тих чи інших поетичних образів або вражень від реальних подій.

Певний час поет вагався – чи включати до такої тонко-еротичної книжки, як «Любограй», трагічні мотиви й теми з нашої минувшини, але помисливши над тим, як наші далекі берегині-прабабусі чекали своїх дружинників та козаків із далеких походів, він вирішив таки ввести їх до збірки. Інакше відчуття України як вітчизни, матері й коханої буде не наповненим, поверховим.

Пуританськи налаштованим читачам розкривати «Любограй» не варто, оскільки ця книжка, хоч і юнацька, але доволі смілива як своїми текстами, так і оформленням. Це не значить, що вона безсоромна: О. Князенко як поет не переходить грані між еротикою й порнографією. Еротика «Любограю» якраз протистоїть порнобагнові, ненормативу та вульгарності почуттів. Здорова еротична поезія показує, як можна любити чистими, не заплямованими ні зрадою, ні цинізмом, ні насильством, ні розбещеністю почуттями.

Цикл «Купайло» нагадує купальські наспіви, а також купальські мотиви у творчості Пантелеймона Куліша. Якщо зважити на те, що такі твори, як «Купальська переднасолода», «Чорторії», «Дівчина-рілля», «Наповнення», «Любощі», «Тройзілля», писалися в сімнадцять років, то видно, що юнак був добре обізнаний і з українською та європейською романтичною поезією XIX століття, і з сучасною йому українською поезією. До того ж він мав розвинену чутливість та багату уяву, такі рядки хочеться

цитувати: «Зорям моляться тополі // Під нічним щитом // Блиснув вітер карозорій // синім копитом...» [36, с. 92].

«Чари Мольфара, або Університет Любові» – це наслідок хвилюючого переходу від шкільної лави до студентської аудиторії, лірика осені 1968 року. Триптих «Чари Мольфара» перегукується не лише з геніальними «Тінями забутих предків» Михайла Коцюбинського та з однойменним фільмом Сергія Параджанова, але і з творами Гната Хоткевича «Кам'яна душа», «Довбуш». Пристрасне замилювання минувшиною О. Князенка десь таїть небезпеку зійти до пасеїзму як різновиду консерватизму, який не те щоб ворожий до сучасності, але все ж заперечує її естетичну домінанту.

У другому розділі книжки «Синьозорія» поетичне письмо О. Князенка густішає, метафорично виражені думки щільнішають. Поет «дорослішає», і це ще дужче помітно на тлі романтичного піднесення, що витримано в плані лексичного вияву. Кохання стає більш земним, а не лише передчуттєвим та мрійним. У наступному циклі «Засніжена лірика» – білосніжна зимова чистота мовби зливається з чистотою почуття до коханої. Любов до рідного краю поєднується з коханням до жаданої дівчини. Три поезії в циклі присвячено славетній французькій співачці Мірей Матьє, бо вона поетові завше нагадує кохану.

Цикл «Кольорові екстази» побудовано не лише на душевних переживаннях та піднесеннях, але й на творчому захопленні еротичною польською поезією. Тому О. Князенко в студентські роки зробив ряд перекладів та переспівів із поетичного рукопису маловідомого й забутого польськомовного поета першої половини ХХ сторіччя Олівера Комаровського, відчутно доповнивши даний цикл своїми власними творами й образними знахідками. Тому не дивно, що юнак так глибоко, тонко й зріло малює чари не лише піднебесного, але й земного кохання, буяння природних соків життя, торжество молодих жадань. Цикл «Кольорові екстази» поглиблює здоровий еротизм попередніх циклів, але знову ж таки – не переходить розумної грані навіть тоді, коли здається, що любов – то світле безумство. Самі назви творів промовисті: «Солодка магія», «Твоя усмішка збуджує мене...», «Моя еротоманка», «Місяць-шаленець», «Ортеєва жага», «Це світле трепетне безумство», «Проростання» та

інші. Сонячні вітражі слів, переливи-перехлюпи емоцій, колисанка мрій – усе це живе у храмі закоханого поетового серця.

Третій – найбільш драматичний та «дорослий» розділ книжки «Перехрестя, або Налоскочування пристрастей» є почуттєво найглибшим у збірці. З любовної незлагоди, відірваності, непевності, з реальних життєвих обставин з'являється журба поета, смуток за втраченими щасливими годинами, які могли б продовжитись у часі й просторі, але вже, напевне, проминули безжалюно. Звідси – елеґійність, мінор у ліриці Олега Князенка: «На клумбах – тюльпани, тюльпани, тюльпани... // А в серці моєму – тумани, тумани... // ... А думи мої – у неволі скорботи // І я намагаюсь журбу побороти. // І очі мої застилають тумани, тумани, / Коли я дивлюсь на тюльпани, // тюльпани, // тюльпани...» [36, с. 259]. Такими ж настроєво є і поезії «Заплаканий квітень...», «Як хочеться кохати», «Далека елеґія», «Темно в твоєму вікні...» та інші.

Поглиблюють мінорний настрій і деякі переклади та переспіви з польського поета-романтика першої половини ХІХ сторіччя Ромуальда Орловського «Весільні балади, або В годину сліз». Зацікавленість Олега Князенка саме цими забутими баладами виникла з тієї причини, що він отримав звістку – його кохана дівчина вийшла заміж за іншого. І завершується тематика нещасливого юнацького кохання циклом «Труйзілля», в якому бачимо не лише глибоку та гостру ностальгію за коханою людиною, але й надію на диво. Вірші «Надія», «Бажання», «Далека Надія», «Далека сльоза», «На забудь Далекій» відроджують душу поета, спрагу майбутнього кохання.

Ілюстрації збагачують книгу, роблять її зримішою, «документальнішою» і водночас більш інтригуючою. «Любограй» – це мовби чорно-білий альбом, збірка-альбом, своєрідні «документи серця». «Ліричними мемуаріями» їх назвати не можна тому, що це не спогади, а твори, тобто – живі ліричні переживання з минулих часів.

Поет духовно самозберігся поезією, з невлаштованості й болю він витворив красу свого слова. Може, комусь і на втіху, – собі ж на щем. Як висловились колись Ліна Костенко: «В мені, як сонце, сходили слова». Олега Князенку була завжди властива засторога – не нагнітати розор у душах, а ще – тонка обережність, щоб не комерціалізувати слово в славу. Поет не ловив буденної

кон'юнктури, щоб своїм світлим ім'ям підпирати той чи інший сумнівний політикум. Просто він «випишував» свій світ, творив, як думав і почувався, майже не культивував негативів у коханні.

Творчість Олега Князенка пронизана любов'ю – і любов'ю дуже різною: то щасливою у своєму захваті, то драматичною в нездійсненності, й водночас вірною довічно – Україні. Про подібні явища добре висловились сучасна українська письменниця Лілія Максименко в книзі «Перо Маат»: «Приходимо ми в цей світ для випробування любов'ю». Поет-юнак у своєму «Любограї» витримав це випробування гідно, по-лицарськи зберіг у своїй пам'яті юнацькі дні, а в серці – відлуння тих почуттів. Посвідкою цьому є все наступне життя та творчість митця.

Звичайно, можуть бути й деякі зауваги стосовно збірки. Вона перенасичена тематично й доволі таки об'ємна, але це той випадок, коли щедрість чи скупість автора продиктована небуденними обставинами: висока духовна нагорода – видати колись утрачену книгу. Можна було б покритикувати юнацькі неоковирності в тих рядочках, які де-не-де йдуть ніби «попаски», без особливого смислового навантаження, але це були неминучі огріхи творчого зростання. Либонь, не варто «причісувати» й переробляти першовияви поетики, адже утратиться факт істини – дана збірка народжувалась, як поштовх слова. Українського Слова. Щоб уже потім Олег Князенко постав у рівень з майстрами поезії, щоб його голос зміцнів, бо він передрікав ще колись, сімнадцятирічним: «– Смійся, о люте натхнення! –// – Орди думок підіймай!..» [36, с. 56].

Олег Князенко – мандрівний лірик, поет молодечої мужності й водночас співець жіночих сердець. Із цього народилися високосні поезії, вірші-побратими. Мрійник, який перемиг чимало спокус і принад прагматизму, заслужив почесне ім'я – Поет. О. Князенко своєю творчістю довів: крапля добра убиває зло, а крапля любові лікує найпотаємніші недуги душі. Уражена болем душа або гниє, або розцвітає. З Олегом Князенком сталось по-Божому – є цвіт поезії, є світло жити в ім'я Доброти, Любові, Обов'язку. Йому, Олегу Коломійцю, буває холодно в найспекотніший день і жарко, коли холоди витворюють айсберги на поверхні життя. Такий закон творчості. Олег Князенко – звучить, він є резонатором суспільного життя і водночас живописцем власної душі.

Як до вересневих народин, так і до осінніх літературних ужинок Олега Князенка ця присвята:

Хай вереснева лагідність прихилить небеса
І листом золотим устеле осінь кроки.
Ідїть – бо там, де Ви, ніколи не згаса
Зоря розпаленого серця в рвїйні роки.
Нїхто ще так не сумував розкішно словом,
Нїхто ще не смїявсь отак залиvisto в лице бїді.
Ви досвітили променями серця до основи
Душі, яка лебїдкою пливе на встояній водї.

Існування у плоті Олегу Коломійцю потрібне для можливості поету Олегу Князенку жити у слові. Постать його помітна в сучасній українській літературі своєрідністю поєднання творчих надбань і життєвої долі. Він приніс нам світло поетичної любові, він дарує красу слова, він втішає і підтримує людей, спраглих на добро і правду. Бо він – Поет.

ОЛЕКСАНДР МАТВІЄНКО

поет

Український Агасфер

Матвієнко Олександр Володимирович народився 23 серпня 1961 року в місті Переяславі-Хмельницькому, де й закінчив середню школу № 5. Вищу освіту здобув у Полтавському інженерно-будівельному інституті. Працював на Хмельницькому радіотехнічному заводі, секретарем Переяслав-Хмельницької міської ради, журналістом бориспільської газети «Вісті» та переяславської газети «Діловий Переяслав». Автор збірок віршів: «Перша група крові» (1998), «Extremum» (2002), «Напутнє слово» (2006), «Alter ego», «Наодинці з собою вчорашнім» (2007), «З насіння скошених віків» (2011). Член НСПУ з 2012 року.

Збірка Олександра Матвієнка вийшла у світ у час, коли трохи розвіявся ідеологічний туман, але оголилися всі суспільні негаразди пострадянської України. Найперше читаєш назву книги – «Напутнє слово». А от якраз назва нічого й не говорить, більше того, малопоетична. Натомість з'являється цікавість: а що там усередині – як у збірці, так і в інтелектуальних закомірках поета?

Ім'я О. Матвієнка відоме, його творчі можливості також – він у русі по висхідній, нарощує силу слова метафорично, має широкий тематичний діапазон.

У новій збірці поет просвічує наскрізь свою душу словом, як рентгеном, але емоційні виплески контрольовані, «заведені» в рамку поетичного вислову. Вірш «За гроші...» справді є перлинкою творчості поета, там показано життя в анамнезі, в розрізі. Але ж як тонко підмічено цінність духовного, непідвладного диктатору сьогодення – грошам! Говорячи про навколишній бруд після зими, поет проростає з рядків надією: «Може, й людина жадобу і блуд // Теж перетворить у світле й високе» [53, с. 12]. От і незвичний поворот думки, раптове вивільнення в обнадійливе майбуття.

Олександр Матвієнку поезія приходить із життєвих рубищ, а точніше з душевних двобоїв – світлого й нищого. Його вірш, як правило, сплав життєвого досвіду і мистецького прояву. Коротке резюме: «життя – постійна небезпека» – говорить про зануреність поета в буденність і неймовірні зусилля для того, щоб вирватися з неї. Тому і зринають такі рядки: «Я, зустрівшись з собою вчорашнім, // Не відразу впізнаю себе» [53, с. 18].

Споглядаючи реалії буття, поет виводить у площину моралі його антагоністичність. Поміж протиріч – душа поета, він усе-сильно намагається зібрати себе в єдине ціле, у неповторне мистецьке «Я». І тут виникає необхідність душевно оголюватися, відкриваючи свої рани перед усіма. О. Матвієнко так і вчинив. Віддавши належне поезії, поет став уразливим як людина. Але схоже він іде на це свідомо. У вірші «Поет» говорить: «Пройти крізь стрій зневаги і ганьби, // Шпіцрутенив ненависті отримать... // Та лиш того запишуть у раби, // Хто для «достатку» приневолить рими» [53, с. 83].

А от у вірші «Базар» говорить про гарячку торгашів, жадобу наживи. Резюме митець подає вже із знанням психології людини, її непомірної заангажованості: «Цей продає, а той купує, // А інший – лічить бариші. // А той, неголений, – торгує // Потертим клаптиком душі» [53, с. 33].

Особливо кладуться в рядки ліричні мотиви, а пейзажна поезія – легка, звучить витончено, пісенно: «Уже відчервоніли вишні // І ними скапали сади. // За кілька днів, на цьому тижні // Відійде липень на-

завжди» [53, с. 41]. Твори митця читаються і як наспіви, й піддаються раціональному осмисленню. Поет постійно балансує на грані: художньо вимальовує строфу і разом з тим «відкриває» карту – або резюмує сказане, або ж дидактично злегка тисне на читача. І тільки в пейзажній ліриці поет розкутий, без внутрішніх сатисфакцій, зіткнень. У душі митця – гармонія, лиш світлий смуток злегка покладе відтінок. Особливо зрідні поетовій душі осінні мотиви, він почуває себе самотнім, але вдоволеним у стихії листопаду: «Я вийшов із весняної пори // І загубився десь у листопаді» [53, с. 46]. Коли поет говорить про явища природи, то не вторгається в її володіння, а толерантно засвідчує: «Я сам при тому був» [53, с. 46].

Крізь рядки поезій проступає зіткнення особистості із суспільством, точніше, непримиренність поета з мораллю подвійних стандартів. Узагалі, Олександр Матвієнку не притаманна політична заангажованість аж до публіцистичного «боксерства», складну ситуацію він скоріше виведе в площину моралі та совісті, чим віддасть свій чесний голос поета політичним шулерам [53, с. 88].

Коли взяти книги О. Матвієнка, що вийшли друком, то зрине одна виразна тенденція його творчості – культ почуттів, висока моральність, неоромантичний вияв власного творчого і людського «Я». Провідним мотивом завжди були драматизм власної долі, надчуттєвість, але при цьому не вистачає власне літературних засобів – метафоричності. Таке враження, що поет обережний у пошуках нових словесних сплавів, епітетних пірамід. Можливо, що О. Матвієнко свідомо йде таким шляхом, щоб зберегти свій стиль, тональність поезії.

Відродно те, що активний романтизм О. Матвієнка вловлює і передає засобами поетичної майстерності незримо, але таке бажане кожній спраглий душі – віру, духовність, непримиренність зі злом. На цьому якраз і відбувся поет Олександр Матвієнко. Що зможе ще офірувати поет на благо літератури – то справа майбутнього. Його слово, настояне на чуттєвості, спроможне хвилювати, приносити естетичні дари душі небайдужому читачеві.

Чергова книга Олександра Матвієнка наречена «Alter ego». Тримаючи руку на пульсі творчості письменника, можна відчувати послідовний поштовх творчих сил – є четверта книга. Найперше – цікавість: наскільки вона художньо якісна, як «підріс» О. Матвієнко як поет, за який новий тематичний обрій зміг зазірнути митець.

Спершу треба зробити зауваги щодо зовнішнього «оформлення» поезій О. Матвієнка. Отже, назва книги не українською мовою – мінус однозначно, друга книга також була озаглавлена латиною. Чим усе це пояснити? Здається, що поет хоче десь «заховатися», бо у творчості «оголюється», відкривається з середини, зрештою – не лукавить ні з собою, ні з читачем. І ще є заувага – О. Матвієнко у віршах іноді, але не часто, висловлюється стилістично не вправно, тобто поза поетичним стилем. Можливо, це огріхи внаслідок того, що поет не має філологічної освіти. Але, з іншого боку, це і на краще, бо суто філологічні надбаня дуже часто притискують, не дають змоги природному душевному виплеску в слово. Наразі є ще критичне зауваження – невелика за обсягом збірка (якраз це добре, бо поезії не повинно бути багато) «пошматована» аж на чотири розділи. Звідси емоційні перепади в сприйнятті читача, якому не треба дати оговтатись при читанні наступного розділу, а «загребти» його відразу в емоційний струмінь, коли він у нього добровільно вже потрапив.

Поезія О. Матвієнка повчальна в хорошому розумінні цього слова, більше того, толерантна, ненав'язлива. Поет спершу ставить перед собою мету і являє її читачеві. Останній або сприймає, або ні. І ось тут від майстерності поета, точніше від тонкощів висловлювань, залежить обґрунтування словом мети так, щоб читач увібрав її без мислительних надзусиль. Наприклад: «Не претендую на роль // Вождя, пророка чи месії, // Як в землю навесні, в народ // Розумне, добре, вічне сіять» [53, с. 7]. Довершуючи думку іншими рядками, митець розкриває мету: «Щоб цей чудовий білий світ // Став ледь світлішим, кращим трохи» [51, с. 7].

Рядки віршів відкривають потаємні схрони душі поета, тому їм першими свідчити, а коментарі – у поскриптумі життя: «Нема за чим жалкувати – // У кожного свій шлях до Неба. // Ось тільки б Людиною стати – // І більше нічого не треба» [51, с. 11].

Углибаючи в поетичні пласти віршів О. Матвієнка, натрапляємо на фразу: «Іду один, завжди один» [51, с. 13]. Оце зрештою і є підтвердження висновку, що поезія – це абсолютна самотність. Дивує вміння цього поета в дуже прості вислови вкласти глибоку думку, мораль. Приглянувшись до вірша «Гризуни», бачимо, як поет алегорично виводить образ гризуна – людини-споживача, що і в церковному середовищі «не досягнув

духовної краси» [51, с. 20]. В Олександра Матвієнка спостерігається такий сплав творчості і життя, коли поезія пригортає, а потім силою вириває з буття. А поряд же обов'язки, робота, родина, друзі... Там, де Поет і Муза, присутність третього неможлива. Поезія – дуже інтимна справа.

Натрапляємо в збірці на вірш, де говориться про бомжа, упослідженого суспільством. Але поет О. Матвієнко не відвертається від такого явища, адже бачить духовну упослідженість у багатьох тих, хто зовні благополучний. А це вже сумна реальність: «Покидька можна обійти // Або не помічати. // Та є в нім частка правоти: // Таких, як він – багато» [51, с. 15]. Однозначно О. Матвієнко соціально заангажований, але є настільки порядним, що не «інфікує» поезію своєю політичною орієнтацією. Це робить честь поету, який не став римованим рядком заробляти собі ім'я в наївних і страждених людей. Ось анатомія сьогодення в одній строфі: «Якби людьми ті звірі раптом стали, // Їм би, мабуть, схотілося війни. // Та звірів, мабуть, дуже б здивувало, // Що люди значно гірші, ніж вони» [51, с. 21]. Проситься заміни одне слово – замість гірші, сказати зліші. Так правдивіше було б.

У вірші «Бджоли» зовсім не про бджіл говорить О. Матвієнко, хоча асоціативно згадав саме їх. Постає із твору заповідь людям розумним, спраглим до знань: «Збирайте, відкладайте істин мед» [51, с. 23]. Метафора «істин мед» настільки містка, що потребує широких обріїв душі, спроможності досягнути в короткій фразі глибину філософських визначень поета. Найскладніше те, що майже кожен рядок поезій О. Матвієнка таїть у собі знак, символ і потребує розпізнання. Оце і є та цінність, таємничість його поезій, які дають кожному читачеві як можливість, так і право розпізнавати, знаходити себе в рядках.

Найніжніші і найкрасивіші у творчості О. Матвієнка поезії про природу та кохання. Це та царина, де поет не підлягає прискіпливій критиці чи аналізу, адже полемізувати ніхто не стане про святість душі.

Завершений портрет свого «Я» О. Матвієнко змальовує рядками: «Іду життям на самоті, // Голодний, гордий і пропащий. // Все, що я маю на меті – // Від себе стати трохи кращим» [51, с. 68]. Як же важливо зберегти в нашому сьогоденні гідність людини, силу волі до життя!

Усотуючи поетичні струмені поезій О. Матвієнка, неможливо утриматися в бажанні сказати добре слово почасти, але треба узагальнювати. Однозначно, О. Матвієнко як поет зріс, і зріс глибиною відчуттів, думок. Природність вислову, моральна стійкість, доброта переходили від збірки до збірки. Що ж нового явив поет у четвертій збірці? Одним словом можна сказати – емоційність, але ця емоційність набула нової художньої якості, адже за емоційного штилю вітрильник поезій залишиться нерухомим. Усі поезії нової збірки мають світлу енергетику, просвітлені сонцем любові й розуміння людської душі. А сталося це тому, що О. Матвієнко як людина зберіг своє «Я», його найкращу сутність – доброту.

Наприкінці 2011 року у білоцерківському видавництві «Буква» вийшла друком шоста збірка віршів Олександра Матвієнка «З насіння скошених віків». Заспівом до збірки є балада «Український Агасфер», де автор неначе пікірує в минувшину, уособлюючи ліричного героя з міфологічним – «Я, український Агасфер» [52, с. 4], і як той «позачасовий волоцюга» [52, с. 4], від скіфських часів до Майдану спостерігає історичні видива. Тут авторизовано національну сутність іменем поета-громадянина, послідовного й цілісного у проявах своєї української сутності. Балада знакова у книзі: витримано тон героїки, як і тон самокритики – «Ми загубили шлях Свободи» [52, с. 6].

Вірш «Пекло, пекло, душило і палило...» [52, с. 8] – це почуттєва кардіограма: подаючи картину затруєних національним безпам'ятством душ та розору, автор задіює не тільки споглядальний прийом, а й пропускає емоції, як електричний струм, крізь нерви. Порив до бунту, непокори, надія на загальний спротив темним деструктивним силам і – устремління: «Попереду – політ» [52, с. 8]. Наступні рядки понижують градус чуттєвого кипіння, і зневіра притискає до землі, поет осудливо кидає: «Цей люд від спеки й духоти здурілий, // Що п'є між пограбованих святилищ, // Не вартий навіть краплі добрих слів» [52, с. 9]. А вже наступний рядок «Але... чекайте... наче заgrimіло...» [52, с. 9] стає перекидним містком до наступного вірша під назвою «Вірую», де митець реабілітує своє «апо-статство» – «Вірую в розтерзаний народ» [52, с. 9].

У наступному вірші Олександр Матвієнко цікаво художньо інтерпретує факт: український прапор зверху синій, а знизу жовтий, хоч історично має бути навпаки. Застосовуючи такий ху-

дожній прийом, як алюзія, поет питає: «Чия істота двоголова // Наводить лиховісну тінь?» [52, с. 10].

Свідомо аналізу піддано п'ять перших віршів збірки, щоб показати ланцюгову реакцію рецепції автора, виокремити непрезентабельну нині патріотику в поезії. Справедливі сили отверзли вуста обраному словом поету, який запалює краям маяк надії: «Ще трохи – й спадкоємець скіфів, // Сарматів, русів, козаків // Змете усіх могильних грифів // І кине у глибокий рів» [52, с. 11].

Патріотична тематика у творах О. Матвієнка плавно переходить у філософію буття: стержневим коренем стає притчевість, розмисли, в яких антагонізують добро та зло. Поет оптимістично налаштований до світу: зерно добра, посіяне людиною, завжди проросте, тільки треба «знанням наповнювати стільник» [52, с. 16], щоб не володіла душами «мораль горили» [52, с. 17].

У збірці сусідствують два вірші наче б то й на одну тематику – поневолення українського народу протягом багатьох століть. Вірш «Україна – не Росія» – відкрито заримований політико-публіцистичний шкіц. Братній вірш «Велике Дерево» – зразок майстерної персоніфікації: Велике Дерево – то Україна, її народ. Тут екзистенціальна філософія викристалізовується в символ, почуттєва експресія автора домінує, що виповідується сточним духом: «Рости усім смертям назло!» [52, с. 19]. Помічним у цьому буде слово, яким поет навіює собі й читачеві впевненість: «тихий поклик Слова... слабким підніме гордий дух» [52, с. 20].

Вірш «Паралельний світ» починається рядком, який дав назву збірці «З насіння скошених віків». Це архіцікавий зразок національного мрійництва, але ретроспективного: «Бо не було з давен-віків // Хохлів і малоросів!» [52, с. 24]. О. Матвієнку у збірці випало спресовано сказати те, що Ліна Костенко розгонисто явила в «Записках українського самашедшого». Обоє митців – однієї національної кровносною системою, стоїки в переконаннях. Це художнє «переливання» етичних і естетичних чинників спонукало О. Матвієнка «піти в люди» поетичним словом, відкривши тайники своєї душі, сміливо кинувши клич до єднання небайдужим: «Та прийде просвітління мить – // Почую поклик роду, // Почую золоту блакить, // В якій немеркнуче горить // Зоря мого народу» [52, с. 27]. Поет слововірує в один з тих народів, про які сказав С. Вишенський, – «народи, взяті у полон // з вільними у небі журавлями» [13, с. 132].

Не секрет, що у творчості кожного митця є твори, які миттєво виплеснуті хвилиною натхнення, а є ті, які передбачають муки творчості, образно кажучи, над якими митець потіє. Так у новій збірці О. Матвієнка проглядається подібна тенденція: натхненна поезія плавна, а філологічно напрацьована випинає «мозолями». Але найефектнішими в поета є твори, що зродились у симбіозі – напрацьоване натхнення.

У вірші «Прогрес і я. Прогресія» сконцентровано повторення голосних звуків (асонанс) і однорідних приголосних (алітерація), а обігране поєднання трьох лексем в одне слово смислово органічне, являє собою авторську цікавинку. Таке злиття посилює версифікацію, інтонує смислове навантаження і чітко карбує апломб автора: «Поковзаю по лезу я, // Поки зове поезія» [52, с. 40].

Є в книзі і вірші, де сконденсований негатив, явлений такий собі соціальний ексгібіціонізм: труна на смітнику в реальності, образно в яку неначе б то хоронимо своє майбутнє. Поет себе ідентифікує із загалом: «Тут жити випало мені – ... // Де душі пахнуть тлінню» [52, с. 27]. Від того «давня рана пореться по шву» [52, с. 47]. Без сильної волі не буде творця, і Олександр Матвієнко осонцює окілля, самовідтворюється у світлій енергетичній аурі: «Мене краса // Покликала в дорогу. // Моя стежа – // На поклик Світла йти» [52, с. 53].

Зусилля митця затримати час у плині перед зором читача увінчується успіхом, навзаєм такі зусилля вивільняють його від глибинних страждань, що оригінально подано в речитативі: «Це ти-твое-тобі-в тобі» [52, с. 46]. А ще О. Матвієнко експериментує з формою: вірш із трьох строф, кожна строфа вибудована з іменників-речень, які карбують смисл, відрубно фіксують поняття, але водночас нанизуються на емоційне сприйняття читача: «Сльози. Світанок. Очищення» [52, с. 60]. В основу побудови поетичного мовлення синтаксично письменник заклав асמידетон, тобто безсполучниковість.

Усі емоційні рухи – транзитом через серце, а буває й так, що серце поета стає генератором почуттів, які передають напругу слову. Серце зношується прямо пропорційно виробленій енергії душевного болю. «Я без серця тепер» – ще за життя писав поет Іван Коваленко. У творчості О. Матвієнка почуття – як тектонічні

зрушення, що йдуть із сердечних глибин. Який больовий синдром – як фізичний, так і поетичний в Олександра Матвієнка – спробою «діагностувати» віршованими рядками, присвяченими йому.

Доктора узнают нас в морге
По не в меру большим сердцам.

Марина Цвєтаєва

При житті у поета серце волове –
Нерозумне й велике, як смерть і любов.
У вінку листя лавра стає терновим,
Коли слави таємний спадає покров.
Поет вигорає з середини болем,
Свідчить за патологоанатома Бог:
Зліва вирва між ребер зія проломом –
Серця в поета немає – сплачено борг:
За троянди в дарунок – обвиті зміями,
За розколоті ніжністю навпіл камені,
За розхлюпану купіль душі за віями,
І за крила, як тріску, у леті зламани.

Зустрічається в поезії О. Матвієнка і таке явище, як рядок-вірш. Наприклад, дуже силовий метафорично рядок «І хрест мій перетвориться на крила» [52, с. 38] і є ... всім віршем. Інші рядки «обрастають» цей вислів, вибудовують строфи, але вони тільки галуззя навколо могутнього стовбура. Алегорично поет тягар життя, як попіл буденності, струшує з крил поезії: «А тоді зітхнути // Легко на прощання // І крилом махнути // Із небес востаннє» [52, с. 77].

Серцевинною і найдушевнішою у збірці «З насіння скошених віків» є поезія, яку можна об'єднати в цикл родинної лірики. Особисті зв'язання, сповідальність знімають тягар з душі митця, являють світу сокровенне. Олександр Матвієнко по-синівськи щемко веде розмову з батьком, який уже в засвітті, гостро переживає втрату – «останній день колишньої дружини», з благоговінням і шанобою звертається до мами, тривожно переймається долею дітей. Поет розкрився, не боячись душевної сльози чи звинувачень у сентиментальності. Таких поетів не може бути легіон, такі поети являть найпотаємніше, щоб врешті збагнути: «Літніми ранніми росами, // Душу продавши весні, // Доля, втікаючи з осені, // Мчить на баскому коні» [52, с. 96].

А ще вирізняється пейзажна лірика О. Матвієнка – пластикою, летючістю метафор, поету вдається злитися душею з кожною квіткою, краплею роси, вітерцем. Митець проникає внутрішнім зором, почуттям глибше, ніж природознавець чи психолог, бо вміє вихопити з мінливості настроїв серпанкові пейзажі і довершити їх своєю уявою. У персоніфікованих образах поезій О. Матвієнка можна побачити метафоротворення-загадки, відповіді на які вгадуються легко: «сади киплять // У білім шумовинні» [52, С. 106]; «Блискавка-перунка пробує перо» [52, с. 111]; «І пелерина зоряна // Ляга на білий світ» [52, с. 115]; «безкриліє небо // Після прощань журавлів» [52, с. 120]; «Серпень бродить по отаві, // Мов самотній кінь» [52, с. 110].

Заключним у збірці є розділ інтимної лірики «Тебе я вигдав із суму й самоти», з назви якого вгадується настроєвість поезій. Але огляду цей розділ не підлягає, так як лівова частина віршів «переселена» з попередньої збірки О. Матвієнка «Наодинці з собою вчорашнім». Це не є недоліком, нехай би відбулося тиражування. Але треба зазначити – не найсильнішим віршам віддана така честь. Допустимо, поет не зорієнтувався, бо навіть порівняно слабкий вірш йому видається найкращим, адже давався великою емоційною кров'ю, переживаннями й потрясіннями. Але ж у книги є редактор та й читачам такі хитрування помітні. Зрозуміло – кожен митець набирає творчої сили і підіймається на певний рівень у межах якогось виду мистецтва, стилю, а буває виходить за межі його, руйнує старе і створює нове. О. Матвієнко зізнається – «Моїй душі Хтось плакати звелів» [52, с. 115]. Звісно, хто добуває духовний хліб, як вугілля, той знає ціну праці в копальнях душі.

НІНА ГАВРИЛЮК
поетеса, прозаїк

Поетичний всесвіт Ніни Гаврилюк: мікровиміри й стилізація письма

Схильність до письменницької праці може проявитися по-різному, і самоусвідомлення відбувається також у різні періоди. В українській літературі, як і в літературах інших народів, є свій, умов-

но кажучи, іконостас, де імена епохальні, історично значимі, безперечно – геніальні. Українська література кін. ХІХ – поч. ХХ ст. має свою трійцю: Т. Г. Шевченко, І. Я. Франко, Леся Українка. Далі – розвій імен творчо потужних, знаних в Україні й за її межами. І не важливо, у якому закуті вони народились і творять, головне – які твори являють загалу, що проповідують своєю творчістю.

У літературу приходять двома шляхами: або це природжений інстинкт до писання, або до такої діяльності покликана ідея, спонукав обов'язок. У другому випадку особистість виконує свою місію, заспокоюється і залишає письменницьке ремесло. У першому випадку – це пожиттєве реагування словом на життя. І показовим цьому може бути приклад, коли відстежити життєвий і творчий шлях нині суцільно старійшини літературного роду Переяславщини, письменниці Гаврилюк Ніни Степанівни.

На маргінесі сучасного літературного життя залишаються митці з глибини – і не географічно, а публічною діяльністю, друком, поширенням книг. Така доля спіткала і письменницю із Переяслава-Хмельницького Н. С. Гаврилюк. У передмові «Від мене – до вас» до книги «Зоряні вітражі» вона написала: «Я завжди почувалася вчителем. Поетесою ні. Ні! Просто я засіваю барви весни, кольори веселки, зоряні розсипи у свої думки. І пишу вірші» [19, с. 3].

Здавалось би, мимовільне, невинне кокетство. А от і ні: тільки на сімдесят першому році розгонистих літ поетеса видала свою першу збірку творів. Хтозна, чи є взагалі такий прецедент у сучасній українській літературі. Хоча принагідно можна згадати факт: поет С. Вишенський, про світовий рівень якого вже заговорили, з різних причин видав свою першу збірку в 43 роки. Є на переяславському Парнасі ще одне звучне ім'я в літературі – О. Князенко, перша збірка якого побачила світ на 39-му році його життя. С. Вишенський та О. Князенко удостоїлися честі бути членами Національної спілки письменників України. Ваговитий творчий набуток Н. С. Гаврилюк, безперечно забезпечив би їй членство в НСПУ, але невміння рекламувати свої твори, природжена людська скромність, непрактичність у сучасних економічних умовах стали на заваді очевидному: необхідне офіційне визнання її творчості як професійної, високорівневої, яка «відстоялась» у часі, ним же й перевірена на художню якість. Біографічні віхи потвердять непросту життєву і творчу долю письменниці.

Ніна Степанівна Гаврилук народилася 1936 року у місті Переяславі Київської області. Закінчила Переяслав-Хмельницьку середню школу № 1 імені А. С. Макаренка, Переяслав-Хмельницьке педучилище та Київський державний педагогічний інститут ім. О. М. Горького. За фахом – філолог. Пройшла педагогічними стежками: старша піонервожата, вихователька, вчителька, 13 років працювала у Переяслав-Хмельницькому інтернаті для дітей-сиріт, учителем української мови та літератури в школах міста. З початку 90-х років працювала завкафедри теорії та методики мов Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Відмінник народної освіти, учитель-методист, заслужений учитель України, доцент. Нагороджена грамотою Академії наук України та грамотою Верховної Ради України. 55 років віддано педагогічній діяльності, 15 років керувала міською літературною студією «Журавлик».

Н. С. Гаврилук почала писати в дитинстві, друкувалась у газетах «Зірка», «Пионерская правда», у журналах «Ранок», «Вітчизна», «Аврора» у збірниках «Поезія», в альманахах «Вітрила», «Перлини дивосвіту». Лауреат літературної премії ім. Абрама Кацнельсона. Побачили світ друком книги поезій, прози, гумору: «Скрипка часу» (2007), «Симфонія життя» (2009), «Зоряні вітражі» (2011). Як і в кожного митця, у Ніни Гаврилук є у творчості баласт, але він незначний.

Для ґрунтовного огляду оберемо поетичну творчість Ніни Гаврилук, так як із творчих надбань поетеси вона становить найпоетаємніший і найглибший пласт психоемоційних візій. Світ поезії Ніни Степанівни безмірний, літературно спроможний спонукати до ейфорійних злетів. Осягнути душу поета неможливо, тому в літературознавчому аналізі обмежимося такими мікрровимірами: ідейно-художні напрямки, тематика, жанрова різновидність, естетичні критерії поетики.

Поезія Н. С. Гаврилук зорієнтована на духовно зорганізовану особистість певним чином і є універсальною з погляду поетики. Традиційне силабо-тонічне віршування вже передбачає ліричний лад, настроєвість. Тематика творів теж не претендує на новаторські новотвори, але і в таких межах традиційності поетесі вдалося інтонувати свою творчість, «приручити» словом стихію почуттів.

У час глобалізації, стандартизації окремішно може постати лише

сильна особистість. Творчість Ніни Степанівни явлена в міжчассі: за плечима радянська доба із складним, ще не переосмисленим буттям, а перед очима – реальність, яка не гарантує благополучного майбутнього. «Перехідні періоди завжди були важчими, ніж життя між ними, під час панування того чи іншого племінного чи державного устрою. У цей період ламаються старі системи, а нові ще не сформувалися належним чином. Доводиться «ламати голову» над тим, що є цінним зі старих форм життєдіяльності для того, щоб їх зберегти, а що, навпаки, варто було б замінити – або запозичити в інших системах, або виробити нові» [54, с. 149].

Н. С. Гаврилук на зламі тисячоліть рефлексивно реагує на національно-кліматичні зміни, вимагає сатисфакції, тобто поєдинку в обширі власного «Я». Як митець, вона намагається зняти з очей українців полуду, повернути кожного обличчям одне до одного. Українськість творчості Н. С. Гаврилук у латентному патріотизмі, в емоційних вібраціях слова. Її поезія не «ешафотна», поетеса не прагне статусу словесного громовержця: розвінчати, викрити, затаврувати. Письменниця оприлюднює в часових розломах свою любов до рідних – батька та матері, до милих серцю сучасників і легендарних постатей із минулого, до Батьківщини: «Моя земля – красуня полонянка, // В залитій кров'ю білій вишиванці» [19, с. 13].

Поетеса не страждає на національну амнезію, але й з минушини не хоче викликати духів розрухи і біди: бутафорність державотворення, перенасичення ідеологією призводять до усвідомлення нівеляції поняття «патріот»: «У новий день – думок хиткий політ. // Не треба повертатися у вчора, // Аби побачить, як змінився світ. // У душах – пуста, втома і покора» [19, с. 22]. Щоб уречевлене не набуло форми літературного осквернення, щоб не зіштовхнути людину нехай і з хиткого місточка віри, поетеса слідком тріумфуюче каже: «Призначення високе: я – людина» [19, с. 22].

Поетеса не ізолюється власними переживаннями, у полі її духовного зору начебто «одомашнені» об'єкти: це і ріки Альта та Трубіж, і музейні об'єкти Переяслава (Михайлівська церква, шинок, хата куркуля, Музей мирного освоєння космосу тощо). Така ретроспекція долучає слух і чуття до непроминутих вартостей етносу, вирівнює деформацію, спричинену забуттям, переорієнтацією на знеособлене й безлике.

Особистість автора з тягарем двох епох психологічно ментається між ними: «Не хаяти минулого ходу. // І на Союз – усі гріхи. Не треба!» [19, с. 24]. Поетеса зблизька бачить мінімальні проблеми сьогодення: «У власній хаті безлад розвели // І впоратись з законами нездатні» [19, с. 24]. По-мистецьки мудро письменниця осмислює героїку минулого спрощеним до наївності висловом: «Одвічна думка прадідів – тривога // За білу хату і за рідне слово» [19, с. 13].

Дещо архаїчно видається наближена до інвектив громадянська лірика Н. С. Гаврилук, але бачимо і момент очищення, звільнення. Адже, коли думки окуповані ідеологемами, тоді й поезія втрачає патріотичну чуттєвість і просто словесно «засипосовує» гасла. Поетеса добрим словом засіває ґрунт вірша, атавістично, миротворчо озивається до майбуття: «Свята Маріє, Мати матерів! // Благослови нас в нележку годину, // Щоб новий день теплом людей зігрів, // Ісусу помолись за Україну» [21, с. 60].

Хорошим рушієм творчості є такий собі краєзнавчий нарцисизм, «домашній» егоїзм: уславити історичну причетність Г. С. Сковороди, Т. Г. Шевченка до Переяславської землі, пошанувати авторитетні імена земляків – М. І. Сікорського, Шолом-Алейхема. Авторка не пропонує якихось радикальних переосмислень їхніх особистостей, а любов'ю оповиває їх світлий образ. Поетеса Т. Шевченка одним штрихом намагається майже візуально поставити перед очима, одночасно тонко передає значимість Кобзарєвої сутності в образі німба: «Його душа стоїть ось тут на чатах, // Мов німб святий над праведним чолом» [19, с. 56].

Цікавим є сюжетний, майже автобіографічний вірш: у 1941 році фашист виводив сім'ю з дітками вже на розстріл і, побачивши портрет на стіні, запитав, хто то. Коли почув відповідь – Т. Г. Шевченко, то знітився і відпустив приречених. Тематика начебто і не для лірики, але якраз консерватизм прислужився сильній еманациї почуття, мистецькому стресу.

Наскрізним у творчості Ніни Гаврилук є автобіографізм – спомини про рідний дім, друзів, батьків, учителів, епоху... Поетеса впорядковує хаос життя спокійним плином часослову: її поезія не бомбові словесні удари, а помірковані і мудрі наприви, продиктовані життям.

Як сказати про жіночу інтимну лірику, що вона лицарська? Скоріше одним словом – благородна. У Н. С. Гаврилук такі поезії складають більше половини її творчості, бо їй «зоря любові Аеліта // У небі визолочує блакить» [19, с. 113]. Переживання, мінливість миттєвих відчуттів поетеса витончено відтворює в імпресіоністичних рядках. Враження, чуттєвість ліричної героїні передано шляхетно, без надривного, неприродно гіпертрофованого внутрішнього монологу. Імпресіоністичні тенденції притаманні загалом творчості Н. Гаврилук, а в пейзажній та інтимній ліриці вияскравлюється ліризмом, музичністю, символікою вірша: «Я чекаю листа на калиновім гроні. // Хай його принесе листоноша – потік. // Подаруй мені ніч у ромашковім морі, // Я дошила сьогодні весільний рушник» [19, с. 136].

Інтимна лірика поетеси – то симфонія її життя, вияв утаємниченого серцем, найяскравіша зірка на небосхилі життя. «Душа вмирає без любові» [19, с. 122]. «Піснею вітрів на скрипці часу» [19, с. 104] – такий лейтмотив любовної поезії Н. Гаврилук. Лірична героїня не захлинається пристрастю, не доводить свій душевний стан до стогону, а граційно словом пропливає на хвилях смутку чи миттєвого щастя: «Ні! Слів про кохання не треба // Під ноги – килим зелений, // Вітрилом блакитним небо – // Від тебе до мене» [21, с. 52]. «Хай буде день, а в нім святе «люблю» [21, с. 72] – голосно каже лірична героїня, і відлунням з її душі озивається романтичне: «Вітрила щастя вигляда Ассоль» [21, с. 91].

Інтимна лірика Ніни Гаврилук напрочуд світла, не обтяжена прожитими роками, хоч подекуди звучать екзистенційні мотиви самотності, життєвої втоми. Чисто «стерильною» інтимна лірика, як правило, не буває, в її тканину вплітаються пейзажні замальовки, що віддзеркалюють душу митця, його переживання: «Упала зірка! Загубилась в травах, // Закреслила чиюсь гірку печаль» [21, с. 73].

Надалі також проглядається психологічний паралелізм, співзвучність внутрішнього світу ліричної героїні з явищем природи, яка поглиблює емоційний вияв, надає динамічності почуттям: «Шепоче щось Трубіж між берегами, // І погляда на стомлене село. // Чумацький віз – зоря між Терезами. // ...За вікном – сніги, сніги, сніги... // ... І заревів Дніпро, // І розламали кригу дужі хвилі. // Так народивсь Тарасовий Псалом – // Безсмертний «За-

повіт» Вкраїні милій» [21, с. 87]. Поетеса вдало виписала пейзажне тло, тобто пролог подій, а потім інтонувала співзвучний йому бурхливий творчий порив генія. Тут проглядається майстерний тонос (тобто опис місцевості) – Трубіж, небо, простір за вікнами, і деталізовано локус (тобто опис місця) – Дніпро.

Ніна Гаврилюк подекуди подає статичні описи пейзажу: «В кораловім намисті горобина» [21, с. 86]; «І сонце – печать сургучева – на воду» [21, с. 81]; «Осінь – замріяна дівчина» [21, с. 108]; «Сутула ніч спинилась за вікном» [21, с. 117]. Більш насичена творча палітра поетеси, де пейзаж динамічний, пульсує в такт почуттів ліричної героїні. Свого часу Горацій говорив, що тільки поганий поет описує гаї, струмки, жертвовники, бурхливий потік, веселку поза зв'язком із людиною. «Губами припаду, як до причастя, // До соняха, троянди, до калини» [21, с. 70]; «Гойдаються на водах ясні зорі // Вужем нечутно підповзає ніч» [21, с. 86]; «Я бачу сон: голубить вітер // Достигле вогнище пшениць» [21, с. 127]; «Тремтить на вітрі вогонь тюльпанів» [29, с. 84].

Словесні етюди прекрасно вдаються Н. Гаврилюк там, де вона задіює етнографічні терміни, що увиразнюють національний колорит, розкривають українську душевність її поезій. Етнографічні лексеми виплескуються спонтанно, з правічних глибин пам'яті, декоруючи текстові полотна віршів. Вони органічно кладуться в метафоричні сув'язі, забезпечуючи художній консерватизм традицій: «Уже намиста добрії // Вдягла хранителька Левад – // Калина» [19, 130]; «Вдягне квітень вишиту сорочку, // У сон-траву збере цілющі роси, // І весна, у рястовім віночку, // Пересіє сонце крізь берези» [21, с. 136]; «Ходять у долині в шароварах гайстри» [21, с. 126].

Левову частину творчого набутку Ніни Гаврилюк становлять поезії російською мовою. Таку з'яву авторка пояснює тим, що батько був військовим і розмовляв російською мовою, а вона ще дитиною вбирала її в себе. Це не ганж, важливо, який художній рівень російськомовних віршів. «Знання мов важить тільки за наявності розуму і хисту» [4, с. 7].

Оприлюднимо лише один тужавий зразок без коментарів: «Уже давно иллюзія прошла, // И потихоньку жизнь теряет смысл. // Волна мой белый парус унесла, // Противоречий оборвалась мысль. // Смешно стоят без никаких эмоций, // Не зная, чем раз-

двинуть пустоту, // Мистической фантазией незрячей // Плясать прозрачной тенью на мосту. // Сложила крылья робкая душа, // Как осень, что с зимой боится встречи. // У чёрный жемчуг тихо, не спеша, // Бразды правленья отпускает вечер» [19, с. 197].

«Доки інтелігенція не визріє у духовний клас і згуртовано не дбатиме про суспільство, нею і її народом правитиме січкаря...» [63, с. 5]. Істина незаперечна. Але митець спершу повинен стати особистістю, одухотворенню піддатись добровільно. Щодо Ніни Гаврилюк, то вона не ізолювалася від суспільної каламуті і невизначеності, а дистанціювалася у власну світоглядну келію буття, тобто у творчість.

Мистецьки поетеса постала над реаліями доби, піддала синкретичному осмисленню історичні моменти України, при цьому не оминула тонких душевних порухів людини, що так розгублено стоїть посеред всесвіту. Н. Гаврилюк знає, яка бентежна і прекрасна мить творчого осяяння: «безмовний сплеск – душа відкрита» [21, с. 77]. Її поезія нетлінна в часі якраз художніми чеснотами, поетичним одухотворенням життя в різних його проявах. «Цілим світом володіє муза» [21, с. 101] – таке переконання письменниці посвідчує її глибоку творчу чуттєвість, сприяє відчуттю себе на відстані в духовному перевтіленні: «Скошеним житом – усе пережите... // Слабкість прикрию рядками – роками» [21, с. 160]. Таким висловом поетеса завізувала своє земне тривання з усвідомленням, що її поезія – то фантазмагорія, видива у калейдоскопі душевних колообертів: «А може так і треба? Вже сьогодні // Романтиків на пальцях рахувать. // А людські душі темні та холодні, // І віршами серця їх не пройнять... // Не знаю, може хтось, (щоб не наврочить), // Пожовклі перегорне сторінки // І доторкнутись пам'яті захоче, // Почуть, про що там гомонять віки» [20, с. 66].

Навряд чи така поезія, як у Н. Гаврилюк, подарує естетико-ейфорійне задоволення тим, хто зріс на самому модерні, вихолощеному від ліризму. Треба зазначити: творчість Н. Гаврилюк не конвертована часом, вона передбачає читача витонченого душевно, з лагідним розумом і з українським серцем. Її поезії – не фортеця, яку треба брати розумом, а скоріше Божий храм, де прислухаємося до своєї душі: вишуканий «фльор» естетичності компенсований природною еластичністю слова. То не поезія, коли тільки розум, як галерник, гарує, щоб допливти-досягти реалістичної конкретики. О. Уальд заз-

начив, що естетика помирає там, де починається розум. Звичайно, в сучасності, де цинізм – правило поведінки, поезія Н. Гаврилюк стоятиме заплаканою дівчинкою, яка сахається оскверненого благим матом лексикону. Поезія Ніни Степанівни сьогодні не форматна своєю крилатістю, ліричними розливами, тихою тональністю.

Ніна Гаврилюк не подивувала світ новаторством, вона митець класичного вишколу: силабо-тонічне віршування, узвичаєні тропи й художньо-стилістичні фігури, традиційна тематика – Україна, українство, мораль, кохання... Такі надбання прислужились письменниці у стилізації письма, і відрадно (а саме це вирізняє її творчість), що добре чути авторський тембр, тембр поезії Ніни Гаврилюк.

У хоровому суголоссі літератури проглядається певне наслідування Ніною Гаврилюк, але це наслідування найвищих зразків: відчувається національна наснаженість Т. Г. Шевченка, мелодійність, метафорична прозорість Ліни Костенко, гармонійність пейзажної й інтимної лірики В. Сосюри. Дані вкраплення втаємничені і не призводять до нівеляції суто авторського письма, скоріше є показником, які орієнтири обрав митець. Такий психотип письменника, як Н. С. Гаврилюк, побачиться тільки з відстані поколінь; інтелектуальна праця офірована на порятунок зденаціоналізованої душі, що в стані загальної моральної деградації. Сильова індивідуальність Ніни Гаврилюк полягає в особливостях світовідчуття, що сконденсоване в ліризмі як у найвиразнішому зображально-виражальному засобі. «Ліризм – одна з базових ознак української душі» [80, с. 403].

У ліризмі Н. С. Гаврилюк плететься музика Ліста і присутність там Баха недоречна. Поетеса не одягає гамівну сорочку на почуття, просто в зародку її метафор, образів уже закладений позитив, апріорі місце віддане Світлу і Любові. Ліричний суб'єкт уявою витворює простір для існування власного «Я» або свого відображення й цим позиціонується як приклад для споглядання чи наслідування. Поетичні віражі Ніни Гаврилюк не стрімкі, а плавні, вивірені, мова чиста, без загатів іншомовними словами.

Поетика в особі ліризму десь видається анахронізмом, але животрепетна, пульсуюча, натхненна. Лірична героїня Ніни Гаврилюк без маски, її міміка й жести природні. В облозі ліризму поезія переяславської мисткині не закаменіла: поряд із старо-

модною формою ронделів зрідка зустрічаються і гламурні верлібри, гуморески, мала проза. І все з відчуттям міри, без словесного апломбу, що посвідчує професійний рівень письменниці, легітимність її творчості в сучасному літературному просторі. Поетичний всесвіт Ніни Гаврилюк витворений у міжчассі, її лірика більш сугестивна чим медитативна, що наштовхує на думку: доступна вона тільки обраним, з надчутливими душами. У часі така краса нетлінна, бо хтось із мудрих сказав, що поезія це те, що залишається в душі, коли забуваються слова.

АНДРІЙ БУДУГАЙ

поет

ОЛЬГА БУДУГАЙ

поетеса, прозаїк

Маєстат духовного двокрилля

На літературних теренах Переяславщини помітні дві постаті, у поезії яких струменить чисте джерело духовних віршів: Ольга Будугай та Андрій Будугай. Їхні поетичні напрацювання в контексті заданої тематики дослідження налічують три значимі книги: «Сторінки історії Запорозького козацтва» (2008), «Святковий вінок» (2009), і у співавторстві із Сергієм Литвиненком – «Слова – світи» (2010).

Будугай Ольга Дмитрівна народилася 4 лютого 1964 року в місті Гуляйполі Запорізької області. 1981 року із золотою медаллю закінчила Гуляйпільську СШ № 1, потім факультет романо-германської філології Запорізького державного університету та філологічний факультет Бердянського педагогічного інституту. Працювала вчителем іноземної мови, науковим співробітником у краєзнавчому музеї, викладачем української та зарубіжної літератури, старшим викладачем кафедри літератури і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди». Нині працює викладачем німецької мови і латини, завкафедри іноземних мов у Білоцерківському інституті економіки та управління Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Кандидат філологічних наук. Видала збірку «Скарби Приазов'я» (2001) та історико-документальну повість «У тунелях таємничої Дори» (2002).

Будугай Андрій Олександрович народився 23 вересня 1966 року в с. Московське Ізобільненського району Ставропольського краю. Закінчив філологічний факультет Бердянського державного педагогічного інституту, спеціалізацію за фахом «Болгарська мова» в Софійському університеті імені Климентія Охридського та відділення післядипломної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди». Працював викладачем, потім керівником редакційно-видавничого відділу Переяслав-Хмельницького державного університету імені Григорія Сковороди, нині працює у Білоцерківській спеціалізованій школі № 1 з поглибленим вивченням мов.

Подружжя Ольга та Андрій Будугаї в Переяславі-Хмельницькому проживали з 3 жовтня 2003 по 22 липня 2012 року, нині мешкають у м. Біла Церква.

Характерно, що спільним у творчості Ольги та Андрія Будугаїв є глибинна духовна єдність з Богом, а не просто літературно задіяна церковна термінологія. Вони – духовне двокрилля в поезії, самовідтворення й зростання, що словом несуть правдиву вість своєї відданості Богу, примножуючи любов, радість, доброту, довготерпіння. Подружжя по життю, вони знайшлися і у творчому огромі, поєднавшись просвітленістю сердець у вірі Христовій. Маєстат (лат. – велич) духовного двокрилля Ольги та Андрія Будугаїв не в позірному вивершенні десь на літературному олімпі, а у творчому сплаві духу, в єдності мети – приносити плоди слова (поезію) людям, у стоїцизмі – переносити тягар життя, нікого не очорнивши словом. Звідси – дуже світла й промениста енергетика їх творів, звідси словесна стриманість і лагідність, звідси ж і непідробна любов до людей, милосердя, співпереживання. Творчий тотем формувався не планово, а вигранювався знаменними й невідворотними подіями їхнього життя, у періоди натхнення, являючи вірші-прозоріння, вірші-одкровення.

Із підткання віршів – текстів – можна виокремити майже невидимі ознаки стилю чи, радше, усвідомлених напрацювань у формуванні віри як світогляду кожного з авторів окремо. Якщо в Ольги Будугай проступає крізь рядки віра як безкритичне прийняття істини, то в Андрія Будугая Богоявлення зринають із складних смислових, усвідомлених і світоглядно опрацьованих понять.

Свого часу поет проходив етапи самопізнання і духовного росту: читав праці О. Бердника, В. Леві, Т. Антонової, цікавився фантастикою та психологією. Душа і дух, як побудований усесвіт, що являє собою творчість – такі питання ставив сам собі А. Будугай, а відповіді шукав у Біблії. Вірші Ольги та Андрія Будугаїв пресвітлі в непроглядній темені життя: «Христос воскрес! Воістину воскрес! // Нам радість світла пролилась з небес!» – // Так все живе про Господа співа. // Дарує щедро Бог свої дива. // Розквітлу землю сонце обійма, // Радіють дітки разом з усіма. // Нехай у душах не встає руїна. // Христос воскрес – воскресне Україна!» [6, с. 10]. У двох строфах вірша О. Будугай заклала збагачену контамінацією (від лат. contaminatio – зіткнення) думку, в якій розсіяла проміння добрих помислів. Останній рядок вірша ваговитий: проведено паралель важкого шляху Ісуса на Голгофу й складного історичного поступу України. Вінчає закінчення вірша наскрізно триумфуюча віра поетеси у відродження України, і ця віра непохитна, тому й незаперечна: «Ціную вірші, як ікони, що несуть // Для душ згорьованих в безсмертя віру» [7, с. 20]. Таку місію надає своїй поезії О. Будугай. Віра у світлі й помічні сили небесні проступає в багатьох віршах поетеси – «Коли віра підніме наш дух із Руїни!» [7, с. 7].

У вірші «Нашим матерям» чуємо побажання: «Хай Господь вам кращу долю посла» [7, с. 10], «Дай змогу, Господи, батькам радіти» [7, с. 11] – тут вчувається прохання, що йде з глибин душі. У значній частині творів О. Будугай виявляє адресата своїх сердечних поривань, які кличуть на поміч силу Господню в щирих переживаннях і побажаннях поетеси: чи то посвята львів'янам, чи тихі й набожні звернення до батьків, коханого, друзів. Повсюди натхненний порив, наскрізна причетність до всього живого й стражденного, усвідомлення свого мистецького покликання: «Щоб жоден склад у віршах не посмів // Служити сірій або чорній силі... // Молитвою до Світла стане склад» [7, с. 21]. У дуже простій формі поетеса досить твердо задекларувала своє «ні» всьому демонічному. «Виникнення віри в одному натхненні відбувається під космічним гіпнозом» [13, с. 457].

Ольга Будугай розраховує на релігійно орієнтованого вітчизняного інтелектуала, коли у вірші «Шлях ученого» говорить про Сидора Кіраля, якому присвячений вірш: «І радість першовідк-

риття веде його в світах, // Де ходять поруч Авель правди й хитрий Каїн» [7, с. 22]. Нижче авторка зазначає, що сил для пошуку в такому поляризованому світі (добро (Авель) – зло (Каїн) герой просить у Творця.

Поетеса застосовує такий художньо-стилістичний прийом, як алюзія, коли у творі є натяк або вплетено посилання на певну історичну подію, образ і розраховано на ерудицію читача, який знає про що йдеться [60, с. 30]. Так у вірші «Вербова віть» говорить, як син Давида ішов у славне місто (Єрусалим), усе навколо було уквітчане зеленим гіллям (нині вербові віти).

У творчості О. Будугай є вірші, де тільки відслідковується морально-релігійна тематика, але є й зразки суто духовних віршів: «Сльозою щастя Мати Божа вмила, // Ісуса в яслах тихо сповила... // Немов всесвітня прокотилась злива, // Омила душі і дала тепла. // Прибралась Правда в сонячну сутану, // Щоб Віра у серцях горить могла, // Щоб розірвало Слово зла кайдани // Й Надія знов розкрила два крила. // До Бога на вернуло душі грішні // Величне Світло таїнства Різдва, // Щоб одягли ми Духа шати пишні, // Зірвавши плоті рубище з ества» [7, с. 14].

Є в О. Будугай і пізнавальні вірші, де в топонімах закладено християнське потрактування: «А річку Бердою назвали, // Що означає «Дав Господь», «Бердянськ! Ти справді «Дар від Бога» [7, с. 27]. Психологізм, дидактичне спрямування морально-етичних імперативів, що базуються на християнській вірі, характерні ліриці О. Будугай.

Другим крилом духовного двокрилля є творчість Андрія Будугая. Відмінною й більш «силовою» є філософічність його творів, зорієнтованих на теософське поєднання релігії і науки, а також на екзистенціалізм К. Ясперса, який не заперечує християнських догм, але надає перевагу свободі у психологічній структурі особистості. У вірші російською мовою «На Пути Дао» А. Будугай стверджує: «Дао – шире всех философем» [7, с. 63], і розгортає інвективи власного осмислення буття: ніхто не охопить безкінечність і вічність нічим; те, що можна сказати – те вміщає в себе занадто мало; той, хто ставить себе ззаду, – опиниться першим. «Мистецький твір має бути насоченим соком офір» [13, с. 432].

Вірш «Звучание полёта» – гімн душі, що злетіла у звуках, адже в цьому є таїнство пізнання Творця. Поет гуманістичних ідеалів подає

надію кожному, потверджуючи, що душа, яка впала – не безнадійна, адже в ній є промисел Творця світів: від протона – до зоряних систем; ритми духа і в серцебитті, і в роботі технічних схем. «Заволодіти правдивою істиною – то мета митця» [13, с. 452]. Сама метафорика говорить про ясне й світле полум'я, що здіймається із факела душі деміурга: «Акрополь Света», «Зон Любви», «Ариадна Небес», «Искра Вечной Любви». «Мета кожного поета – всездозволеність. З теологічного погляду це може бути лівий ритуал з каїністичним підтекстом, а може мати праве забарвлення, коли свастика рухається до Спасіння. Залежно від того, чию волю виконує поет, в якому темпераменті згорає, адже в поетових жилах тече кров того, хто послав, а відтак поет є речником болю Бога чи Сатани» [13, с. 439].

Андрій Будугай – поет світлої сили, тому прямолінійно говорить: «Душу Тьме ни за что не продай!» [7, с. 93]. Абсолютизуючи добро, закликаючи творити світло, А. Будугай навіть для протиставлення не вживає термінів з відтінком демонічності. Еманация його духовних потоків сотворяє, адже енергетика, посилюється з духовністю того, хто приймає таку поезію: «В цьому світі, де все продається, // Не купити лиш Віру й Любов: // Віра Богом за працю дається, // А Любов – то є Світла покров» [7, с. 119].

«Віра порівняно з любов'ю незрівнянно божистіша, духовніша і... не надійніша... Віра не втілюється і в цьому, як на мене, трагедія поетів, котрі покликані мирити, втішати...» [13, с. 480] – так писав С. Вишенський. А. Будугай прагне, щоб віра була наче щит, адже в житті багато спокус, що руйнують душу і тіло. У вірші «Гріх із дрібниці» звучать дидактичні мотиви: треба протистояти тим, хто може додати брехні, мов солі, ударити словом, лицемірити. Митець висловлює своє бачення природи творчої особистості: «найбільше – це сама душа, // Цінуй її – склад Божого Вірша!» [7, с. 117].

Коли наскрізно проглянути всю творчість А. Будугая, можна помітити, що майже в кожному вірші є звернення до Бога про поміч, підтримку, милосердя. Поет увірував і, просвітлений, бачить за обрії земного буття: «Господь – єдиний, // Хто не зрадить нас!» [7, с. 120]. Самі назви таких віршів, як «Ввійти у Вічність», «Ієрархи одного життя», «Скарбниця Творця», «Віра й Любов» говорять про присутність теологічної тематики, але є в поета твори чистої форми – духовні вірші. «Форма для поезії є тим самим, що для християнства – собор» [13, с. 467].

Є у творчому доробку подружжя Ольги та Андрія Будугаїв і спільні тексти пісень, але єднання митців не в зовнішніх формах творів, а у світоглядних глибинах, що озвучені А. Будугаєм у вірші «Дай, Боже!» – «Єдиним подихом Олірни // Вінчай співтворчості злиття» [7, с. 99]. Не залишилася поза увагою митців і релігійно-національна тематика.

Педагоги розробили сценарій літературно-історичних вечорів із використанням своєї збірки «Козацька літератка», де розкрили хвилюючі сторінки історії славного Війська Запорозького Низового, що боролось за рідну українську землю, за віру християнську. У вірші «Незалежність» говориться, що козаки йшли на плаху: «Щоб звести до Неба храм держави, // Де Любов Господня розіллється // На Славу, степ, козацькі лави» [8, с. 31].

Сценарій поділений на сторінки, тож друга сторінка зветься «Віра запорожців» і структурована віршами, назви яких промовляють, як січове братство боронило християнські душі від побусурманення: «Євангеліє», «Віра», «Молитва», «Церква Покрови», «Архангел-архістратиг», «Хрест». Віра в козацькому серці – хранителька й порадиця, адже «без віри вмерла б Україна» [8, с. 33]. Ольга та Андрій Будугаї зазначають, що душа козацького лицаря постійно в молитві – розмові з Богом, де оживає дух, множаться сили і міцніє віра. Церква Покрови – то святиня козацька, там дух, а не камінь був головним, там Матір Ісуса «вкрила народ свій Руном Світловим» [8, с. 34].

Художньо обігрують митці і факт: на козацьких хоругвах вишивали зображення архістратига Михаїла – «Звитяжний отаман Небесних Сил» [8, с. 35]. Кожен козак мав натільний хрест, символічне значення якого автори розкривають у вірші «Хрест»: це – доля-хрест; хрест-прийом із гопака; хрест, що могилу вінча; хрест, яким козак нечисть відганяв.

У психології творчості Ольги та Андрія Будугаїв спільним між релігією і поезією є духовні прозріння та вознесіння, де натхнення в поезії є тим самим, що екстаз у молитві. Тож має стат духовного двокрилля митців сягає висот, яких дозволяє сягнути виміру трансцендентного – який перебуває поза досвідом, неприступний для людського пізнання [59, с. 562].

Подружжя відбулося у творчій гармонії якраз на духовно-релігійних теренах. Вони стверджувались у пошуках абсолю-

ту, долаючи світоглядне трансцендентне безмежжя, витримуючи екзистенцію буття: у бажанні позбутися відчаю приймали зв'язок із суспільством, відхиливши як самотність, так і бунт, і на основі християнського гуманізму досягли індивідуальної свободи слововиявлення поезією. У їхній творчості релігійний світогляд став оплотом і аж ніяк не авторитаризмом моральних норм, адже в мистецтві почуттєвість протилежна раціональним переконанням. Досягненням Ольги та Андрія Будугаїв є емоційні вияви самозаглиблень, які розширили їх творче «Я» і водночас відкрили горизонти пізнання божественного через слово. «Воістину «спочатку було Слово», як воістину й те, що «по всьому залишиться Слово» [13, с. 439].

ОЛЬГА БУДУГАЙ
поетеса, прозаїк

АНДРІЙ БУДУГАЙ
поет

СЕРГІЙ ЛИТВИНЕНКО
поет

Пілігрими в пошуках істини

Наприкінці 2010 року вийшла друком збірка поезій і прози творчої «трійці» – Ольги Будугай, Андрія Будугая та Сергія Литвиненка. Цікавість до книги виникає відразу по прочитанню назви: «Слова – світи», яку можна інтерпретувати по-різному: слова-світи (всесвіти) або ж слова – світи (як спонукальне речення). Будь-яка варіація назви відображає духовну сутність творчих імперативів авторів. Трьох поетів в одній книзі поєднало «Братерство Духа», надчутливість до бід і звитяг як окремої особистості, так і всього українського народу.

Першою в книзі презентувала свій доробок Ольга Будугай. Поетеса складає величальну Україні, коханому, першій учительці... і всьому суццюму й животрепетному в цьому світі. Батьківщина – то родина для поетеси, пером якої водить сумління: «Лиш той, хто крила духу не складає, // Як сивий голуб, здійметься увись!» [7, с. 15]. Віршованим рядком Ольги Будугай володіє просвітленість, віра в Бога не позірна, а глибинна, по-

ставлена в земному житті на паперть совісті. У вірші слово вбачається як рятівне коло, як усвідомлення ваги сказано: «Вчасно сказане слово – // Як влучений в ворога спис, // Як рука допомоги // Тому, хто над прірвою звис» [7, с. 20] .

Поетеса розпросторюється словом, ним же розсіває проміння любові й довіри до цього таки складного й часто жорстокого світу. Крізь товщу рядків проступає залюбленість у людей, звідси багато посвят конкретним людям. О. Будугай усвідомлює високу місію слова: «У вірші – промінь неба, вища суть, // І тільки вгору прагне кликати ліра» [7, с. 20].

Поетеса віддала дань любому серцю Приазов'ю в циклі віршів, де звито у слові любов і прихильність до історії краю, його чарівної природи. У циклі гуморесок авторці притаманне почуття м'якої, лагідної іронії, адже то замальовки здебільшого на родинно-побутові теми. Осібно ютяться прозові твори О. Будугай, вони потребують окремого розгляду.

У книзі «Слова–світи» образно найпотужніший Андрій Будугай, і пояснюється це тим, що він поезію виливає в авторську пісню під супровід гітари. Відповідно посилюється емоційність, адже мелодія і музика відкривають канали глибинного проникнення в душу слухача. Бардівська наснаженість поєднується з філософською заглибленістю, ускладненістю тем. При виконанні пісень А. Будугай висікає слова з душі, які ще довго вібрують і тривожать слухача. Тематичне осердя співаних поезій А. Будугая – дружба, героїка військових, слов'янська єдність.

Твори пронизані драматизмом, тонально експресивні, ритмічні, а при виконанні збагачені авторською сповіддю бентежної душі з просвітком надії й віри у Світло Господнє. Це – болісно-правдиві діалоги ліричного героя з навколишнім світом. Відрадно, що А. Будугай ніколи не культивує демонічних тем, хоч людська душа таїть їх у своїх закутках. Поет протистоїть темним силам, відганяє їх світлоносною мелодикою. Образ Орлиці – то вимріяна надія на оновлення, перемогу добра: «В її словах – вогонь надії // На те, що буде кращим світ, // Її душа жадає дії, // Нас надихнувши на політ» [7, с. 85].

Свій поетичний голос вигранює і Сергій Литвиненко. Просто, легким складом митець збирає з поверхні життя події, дати, імена і римусь. Треба віддати належне – це вже не літе-

ратурні вправи, а осмислене й чуттєво збагачене віршування, що в зародку багато обіцяє на майбутнє. Підсилений співаторством А. Будугая Сергій «сильнішає», постає врівень старшого й досвідченішого побратима.

У спільній творчості А. Будугая й С. Литвиненка проглядається закономірність: майже всі їхні вірші мають присвяту і беруть свої витоки з конкретики чиєїсь долі, але примітно, що автори підіймають буденність до філософського осмислення, літературно вправно одухотворюють буття і людину в ньому. Крізь рядки просочується авторська любов і повага до тих, кому офіровані поезії: Григорій Верба, Марія Кияшко, Тарас Нагайко, Сергій Вовкодав і багато інших. І це не якийсь прагматичний розрахунок завоювати прихильність, а вияв глибокої моральної чистоти – бачити у людях духовну красу, цінувати чесноти ближнього. Це – християнська, всеохопна любов, поезія без будь-яких меркантильних задумів. Дивовижно, але А. Будугай і С. Литвиненко здатні бачити харизму не у зовнішності, а виписують образ внутрішній, незримий при спогляданні. І не важливо для авторів – то археолог, учений чи просто робітник.

Мистецький дует А. Будугая та С. Литвиненка гармонійний спільними моральними переконаннями, творчою дружбою. Обидва автори – духовні провідники у поезії, їхнім же рядком можна означити художню вартість і дієвість поезії, що «розлогим духом огортає нас» [7, с. 122]. Вони не просто видрукувалися під спільною обкладинкою, вони увійшли в духовну спільноту, знайшлися в життєвому огромі.

Книга «Слова – світи» важлива і потрібна насамперед прихованою, а вірніше вміло художньо оформленою дидактикою, де виховання душі витончене, немовби відсторонене повчання доброти, повазі, справедливості, самопожертві. Декларувати духовність уміло – то почесно й дано достойним.

Творчій «трійці» вдалося багато: привідкрити світи слова не сахаючись життєвих бід та негараздів, записати в літопис серця й часу імена дорогих і достойних людей, подарувати читачам утіху поетичного спілкування. Щось у книзі нерівномірне, «урозсип» вірші українською і російською мовою, нагромадження тем, але все це пересилує явлена міць духу, нелукава одкровенність авторів.

Пересіклись шляхи трьох пілігримів, що шукають істину, їх лірика притишена, але талановита майже безпорадною відвертістю, прихильністю до друзів, родини, співгромадян. Проглядається оте внутрішнє співавторство, що зветься – честь. Поезія трьох здружених словом митців пливе під світлими образними вітрилами, не затінюється таємничістю ускладнених метафор. Спільною рисою їх поезії є негроміздкі, добрі й енергетично світлі вірші. Свята простота вислову притаманна кожному віршованому вияву: чи то йдеться про козацьку славу, чи матір – святу, як ікона, чи про друга, що плече підставить у біді.

Авторам збірки «Слова – світи» підйомні серйозні теми, але трапляються й «утечі» в лагідні, елегійні напівтони: спів душі про кохання, природу, творчість. «Співтворчості злиття» [7, с. 99] – вислів із вірша А. Будугая, і це найточніше означення досліджуваного видання.

ОЛЕКСАНДР ПОТАПЕНКО
поет-пісняр

«Любов, яка превище неба»

(Житіє висвяченого слова Олександра Потапенка)

Потапенко Олександр Іванович народився 5 вересня 1953 року в селі Вища Дубечна на Київщині. Закінчив Київський державний педагогічний інститут ім. О. М. Горького. У 1982 році захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук. З 1986 року – завідувач кафедри та декан філологічного факультету Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім. Г. С. Сковороди. У 39 років Олександр Потапенко отримав звання професора.

Своє поетичне реноме О. Потапенко підтверджує єдиною поетичною збіркою «Дві Матері!» (2005). Помітний своєрідний тембр голосу якраз у розвитку тематики – любов як атавістичний порух до світу й людини у ньому. Саме за Божим покликанням цей поет відкрив душу у слові для сповіді й причастя. Треба відсікти одну потаємну думку, що виникає в кожного сучасного критика, якому її імплантовано ходом новітньої історії: а з якого ж політичного по-

стаменту споглядає митець на суспільні баталії і які він хоче мати девіденти від того, що словом заточить чиїсь ідейні списи?

Олександру Потапенку вдалося відмежуватись на етичному рівні від барикадних політичних зіткнень, не привносити такий розор у творчість. І це робить честь поету, що як продуцент художнього слова не експлуатує його на догоду певному догмату. Більше того, поет знає, що в такому контексті слово «раціоналізується», тому не опускається до рівня – хоч холостими, а постріляю, аби лиш був розголос і запам'ятали ім'я.

Збірка «Дві Матері» структурована не однорідно: перший розділ – вірші українською мовою, другий – «Російські романси та пісні», третій – «Переклади». Вірш «Дві Матері» – це ода святості самого вияву материнства. Матір Божу і матір земну поет бачить, як сонце у зеніті, схиляє голову перед мамою рідною й образом Божої матері на іконі, що зливаються в єдину захисну силу проти земних скорбот. Коли читаєш вірш «Дві Матері», то зримо постає видиво – мати стоїть на порозі, як ікона у божниці. Природно, що цей твір став піснею, яка викликає очисні сльози в людей різного статусу та положення. А сльози – то купіль душі.

Монолог спокути ліричного героя – авторизоване просвітлення, що витікає сльозою із поетового серця, при цьому уособлює синівське, вселюдське благання материнського й Божого прощення: «Простіть мене, небесна і земна, // За болі, за гріхи отого сина, // Який до покуті застільного вікна // Стає в молитві тихо на коліна...» [66, с. 17]. Медитація поетичним словом, у якому оживає тепло материнської любові й турботи, заспокоює героя, дає прихисток стомленій життєвими негараздами душі.

До вірша «Мамі» О. Потапенко подає таку присвяту – «Моїй рідній матусі зі світлою любов'ю» [66, с. 26], а в самому творі безпосередньо і широко, як хлоп'я, просить маму – «освіти й освяти» [66, с. 26]. О. Потапенко, як свого часу і Б. Олійник, низенько вклонився словом пресвітлому образу матері. Зворушує те, що це порухи чоловічої душі, де сентимент свідчить про надчутливість, неосяжну любов.

Олександр Потапенко «виминає» й інші теми: побратимство, творчість, Україна, матеріальна зашореність і гроші, Чорнобиль, жінки-повії та покинуті діти тощо. Паралельно темі материнства розроблена художньо якісно і тема кохання. І ось тут О. Пота-

пенко відкриває всі заборони своєї душі. Блиск неонових вогнів цивілізації поет з легкістю поміняв на щасливий зблиск у коханих очах. Крізь стрій рядків проступає сум'яття ліричного героя: кохання до чужої дружини шалом затягує в почуттєвий вир, а благочестива натура вірного чоловіка зупиняє від неправедних вчинків. Старе, як світ, зіткнення – почуття й обов'язку. Синдром Ромео проти синдрому Дон Жуана. «Йому земне кохання подаруй – // Та збережи Любов мою нетлінну!» [66, с. 53].

Поет не зрікається «двосічної» любові, лиш ремствує на солодку стражденність – кохану жінку: «Мій хрест – це ти» [66, с. 52]. Свій келих гіркою тронку життя ліричний герой О. Потапенка не відмовляється пити, лише в життєвій містерії оприлюднює в запитанні зізнання: «Та чом же я таємно в самоті // Її стражденно, проклято кохаю?» [66, с. 52]. Жінка-незабудка для поета – як вияв одухотвореної любові, з якої леготом-закликом чуються слова: «І в безнадії – все одно любіть!» [66, с. 58]. Першим цвітом, лілеєю, мальвою, вишнею вводить поет жінку в образ, гравірує в метафоричних сполуках. Вірші, присвячені дружині, можна було б зібрати в цикл під назвою «Сиве кохання».

У строфічному міжрядді віршів вичитувати нема чого, мелодика розлита по самому текстовому полотну, тому понад сімдесят віршів О. Потапенка і стали піснями. У пісенній творчості душа поета, як еолова арфа, звучить ніжно й витончено. Творче побратимство з переяславським композитором В. Тузиком – щасливі злети «музикою в небо». Від такої лірики й каміння заспіває...

У збірці «Дві Матері» наявні два твори, які хапають за серце, у них присяга любові – оприявлена як творча особність, і як кровна вірність. «Ліні Костенко з синівською вдячністю за світлу Чураївну» [66, с. 36] – така присвята вже передбачає посилену художню потенцію, розмову на рівних. Відзначимо, що метафорика цього твору згущена, стильово наближена до Ліниної, тому вірш у збірці є художньо найсильнішим, «височить» над рівномірно розливою лірикою творів з оточення.

Золотими словозлитками можна назвати авторські знахідки: «закучугурило», «полукіпки замело», «мороз козацький зальодив вікно», «кужеле ліхо», «О, зборони!», «Бо починаю думу, як дитя» [66, с. 36]. Щемлива ніжність прохоплюється у вірші «Без-

смертячко моє», який присвячений кровиночці роду – онучку. Така чоловіча чуттєвість учить життю в любові й милосерді, вірності родовій групі крові: «Тобі лишаю в спадок, світе мій, // І ясні зорі, і пречисті води» [66, с. 73].

У поезіях О. Потапенка часто зустрічається образ летючого: «Моя душа, як білий лебідь, лине» [66, с. 74]; «Я до храму лечу, як на сповідь останню лечу» [66, с. 24]; «Раз у долю лебідь прилітає» [66, с. 48]; «Я до тебе лечу – і немає землі, // Наче лебідь, до сонця злітаю» [66, с. 71]; «Як дві світлі зорі через темні світи // Ми злітаєм: кохаю! кохаю!» [66, с. 59]. Звідтам – уособлення, що споглядаємо у вірші «Люди лебедині»: лет – як вивільнення, як духовне тривання в позачасі. Слово «лебідь» і похідні від нього найчастіше зустрічаються у віршованій лексиці поета.

Творчий горн О. Потапенка схожий на багаття: у душу вкидається усякий життєвий хмиз, а звідти виділяється тепло, іноді з іскрами чи й з гірчавим димом. Проглядається – притомився митець на висхідному шляху, але прагне жити, як людина, – набіло. Сонцю також важко дивитися в очі, хоч воно світле й життєдайне. Коли душа інфікована агресією, потрібен антисептик – любов. Яраз до неї наvertsає митець, кличе до храму з вірою в серці, а не демонструвати позірне набожництво: «Заповнюються храми і церкви, // Ідуть на сповідь бідні і заможні, // Але себе обманюємо ми, // Бо храми повні, а серця порожні» [66, с. 18]. Віриш сказаному, бо така поезія, як вівтарна промова, де не можна криводушничати. Поет на всю широчінь своєї душі добрим словом осінив цей сладний і гріховний світ.

Збірка «Дві Матері» тільки пробиває річище поезії, але вже засвідчила – води її цілющі любов'ю, світлі в сяйві Божого слова. Примітно, що багато хто із сьогоднішніх митців «вихоплюється», «виринає» з екзистенційних суперечностей, а Олександр Потапенко утримується, щоб не потонути в них. Творче самонавіювання любов'ю, добротою, усепощенням приводить до запліднення душі світлою енергією, спонукає до відрощення крил слову.

Творчість О. Потапенка повчальна, але не нав'язлива, тобто не дисциплінарний батальйон, де виправляють мислення й почуття, вона – співдружність духових хвиль-хвилювань поета й читача. У творі часто помітно, як «випинали жили» на руках у письменника, а в О. Потапенка слід відмітити легкість письма: образи як образи – доступні і погляду, і серцю.

Поету вдалося оминати візіонерство, що створює поліфонічний ефект, але здебільшого не приховує схололу душу у мармурі слова. Поезія О. Потапенка має світлу ауру, любов – як німб над душею митця – осонцює життєвий морок. Його духовна лірика – як антидепресант, прихисток для натомленого болями серця. Поетичними апокрифами можна назвати вірші цього поета. Знавець кореневої системи мови, О. Потапенко кладе рядки пласкими, тим витворює лагідну мовну гладь тексту. Проситься назвати твори О. Потапенка самшитовою лірикою, адже хороша поезія, як переливання крові, цілюща для духовного організму.

Із прочитаного може скластися враження, що О. Потапенко дуже набожна людина, але говорити треба про інше. Найінтимніше місце в людини – душа, а найсакраментальніше – віра. Імітувати розумом духовну поезію О. Потапенка не можна, а щоб сягнути його одкровення, треба мати на те Божу благодать. Творче ім'я Олександра Потапенка синонімічне вислову – «благородна поезія», бо хто ще так високосно вознісся словом й увірував у святість грішної людини, що достойна бачити перед собою Бога на колінах? «Вірю в чистих людей і любов пресвяту лебедину, // Знаю: смерті нема, всі воскреснем у сяєві ми... // І Всевишній стає на пречисті довіку коліна // Перед нами, Людьми, лебединими в душах Людьми» [66, с. 24]. Воістину – доровано поету Олександру Потапенку «від Духа дар вогнистий» [66, с. 40].

МИКОЛА ЛУГОВИК-СЕНИЦЯ
поет, публіцист, поезографік

Літературне неофіцтво Миколи Луговика-Сениці

Луговик-Сениця Микола Миколайович народився 10 січня 1946 року в с. Дем'янці Переяслав-Хмельницького району, закінчив Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М. В. Гоголя, працював науковим співробітником у Музеї народної архітектури та побуту в місті Переяслав-Хмельницькому, згодом – у редакціях газет, журналів та на радіо, видавництві «Молодь», обіймав посаду головного спеціаліста в Державному комітеті у справах національностей та міграції, був відповідальним секретарем журналу «Основа», трудився в журналі «Слово і час» Інституту літе-

ратури НАН України. Член НСПУ з 1989 року.

Автор поетичних книжок: «Відблиски на сурмах» (1982), «Вічне перо» (1986), «Скрипка для Орфея» (1991), «Вірші, які не годують» (1-а книга вибраного, 2010), «Сова у вітряку» (2011); збірок зорової поезії – «Графіті та фрески мого храму» (укр. – 2003, англ. – 2004), «Танець дельфінів» (укр. та англ. мовами – 2004); збірок для дітей: «Заболів у зубра зуб» (1992), «Врятоване пташенятко» (1996), «Дирижабль» (2001). М. Луговик-Сениця – переможець кількох вітчизняних і міжнародних конкурсів конфігураційної поезії та поезомалярства.

Студював малярство та візуальну поезію в Гарвардському, Альбертському і Льєжському університетах, у Чикаго й Едмонтоні. Створив новий вид поезомалярства – малювання літерами. Майстер літературного паліндрому. М. Луговик-Сениця належить до авангардного гурту «Геракліт» та до Міжнародної асоціації зорових мов. Візуальна поезія митця була представлена на численних виставках: в Едмонтоні, у Коламбусі (США), у Лондоні (університет ім. св. Климентія), в Угорщині. Зразки зорової поезії М. Луговика-Сениці є в експозиції Музею візуальної поезії Маямі-Біч колекціонера Мальвіна Сак Нера. Своєрідність творчості М. Луговика-Сениці гідно оцінили М. Сорока, Т. Назаренко (Канада), академік Іван Дзюба, відомі зарубіжні майстри зорової поезії Боб Кобінг, Аделі Гафт (США).

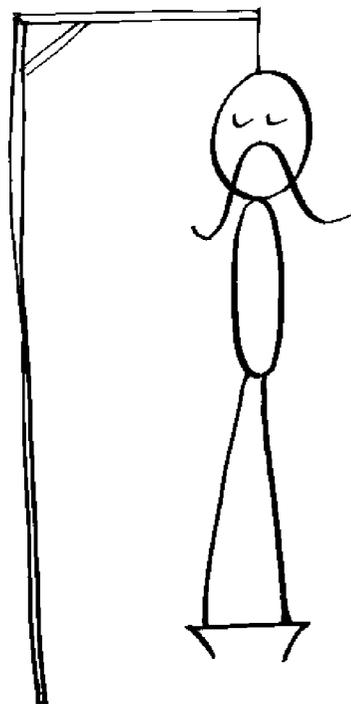
Творчість М. Луговика-Сениці – це поєднання лірики й експерименту у формі. Збірка «Відблиски на сурмах» наскрізь пронизана народницькими мотивами. У мелодійних рядках передано авторську прихильність до славних земляків – художниці із села Ковалин Марії Буряк, патріарха музейної справи, Героя України Михайла Сікорського.

М. Луговик «володіє не таким уже й поширеним на сьогодні даром поетичного самовираження через яскраву, об'ємну у своїй предметності художню деталь. Вдало користуючись цим даром, поет уміє малювати наново відкритий ним світ барвисто, часом дещо химерно, але його «малюнки» мають цілком реальне підґрунтя, в них є відчуття простору, кольору і звуку» [48, с. 5]. Метафори у його віршах підпорядковуються стрижневій думці і розвивають її до викінченості задуму. Ці рядки – приклад того, як сказано просто і поетично: «Бабусю, ластівка // з ваших років // ліпить гніздо // для своїх дітей // і, налітавши

за день, // вішає крила // під крокви» [48, с. 49]. Відлуння Вітчизняної війни 1941 року, пейзажні етюди, порухи власної душі – такі маршрути поетового «туризму» митця.

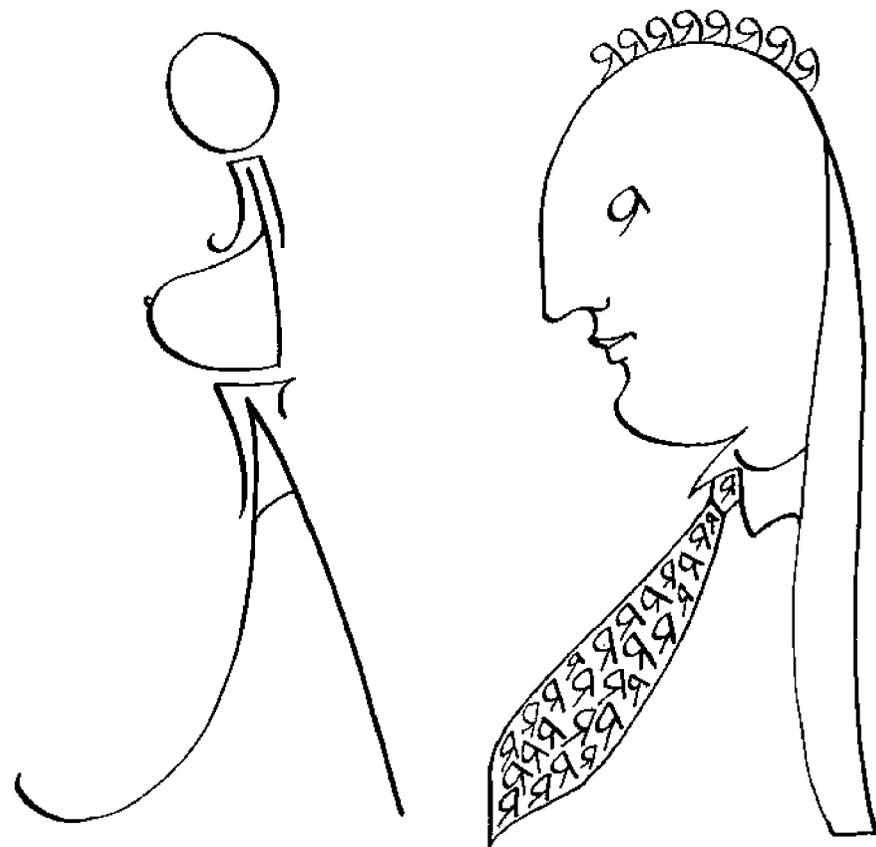
Збірка «Графіті та фрески мого храму» – це перше повне видання зорової поезії. Споглядаючи неофіцтво М. Луговика-Сениці в поезії, доходимо висновку, що форма твору – то «приманка» для зору, а домінує у сприйнятті все-таки смисл висловленого. Збірка наповнена здебільшого творами, де візуальна подача – не головне, а в ілюстрацію «вмурований» зміст, що вріс і прижився.

церквицю живо вігнуту в ріку
 немов налігачем у
 колгосп теличку
 з кремля всміхавсь
 вусач може прислать
 тягач на шию прив'я-
 зали камінець пудів
 на двісті ось тобі
 кінець отут на місці
 кум підійшов хлебснув з гранчака
 вхопив і потягнув налігача
 не тільки ходить по воді Христос
 поклигав по воді один барбос
 і церкву чоботярою притис
 був то один колгоспний блюдолиз
 він через десять років у поліції
 ходити буде при німецькій амуніції
 дядько мого висліджувать у глиниці
 дядько боявсь його він церкву винищив
 церквиця тільки булькнула на дно
 вода так і накрила мов рядно
 та факт один запам'ятайте вакурат
 десь Бог дістав для себе акваланг
 і грішників набралось їх до ста
 перестріляв без жалю із хреста
 а згодом а пройшов не рік а цілий вік
 добрецький в цих краях знайшовся чоловік
 церкву дістав з води в музей привіз
 ікони що колись покрали в церкву зніс
 о знаймо чоловік той не заморський
 МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ СІКОРСЬКИЙ

1. Козацька церква в Переяславі

10. Голод

36. Ольга

М. Луговик. Автопортрет

Цитати-ілюстрації potwierджують стану, рідкісно зрощену художню модифікацію твору: Козацька церква в Перереяславі – [50, с. 19], Голод – [49, с. 17], М. Луговик. Автопортрет – [49, с. 5], Ольга – [49, с. 47].

Якраз творча специфіка дала можливість переяславському модерністові Миколі Луговикову-Сениці стати відомим у світових об-

ширах, а таким чином й уславити Україну, дати їй більшу відомість у світі, адже на генеалогічному дереві ім'я поета поєднується ще й з ім'ям великого композитора-переяславця Павла Сениці.

ВІКТОР ШАКУЛА

поет

«В прощанні є зустрічі слід»

14 березня 1993 року в Києві був підступно вбитий ударом ножа поет Віктор Шакула. Чому доля була такою жорстокою до нього? Це – таємниця смерті, а найбільшою таємницею Вікторівого життя була поезія. Земля стала важчою ще на одну могилу, яка є свідченням і виною нашого покрученого життя – йдуть у небуття найталановитіші, йдуть найкращі. У невтішному горі мати Віктора, як поминальна свіча, щоденно спливала в тузі гарячими слізьми, та занебесся мовчало...

Шакула Віктор Федорович народився 3 липня 1960 року в с. Хоцьки, в паспорті записана дата 13 липня 1960 року. Уточнення потрібне, адже в довідці про автора у збірці подається помилково дата народження – 1961 рік. Біля Вікторівого могили бувають люди – хто запалить свічку, хто квіти покладе... Яким же був Віктор Шакула, що й до його могили тягне людей? Приводять спомини, нев'януча пам'ять живих про нього живого.

Земляки кажуть – Віктор був хорошою людиною. У дитинстві зачитувався книгами: традиційний дитячий непослух – тихцем уночі читав під ковдрою при ліхтарику. Закінчив Київський інженерно-будівельний інститут, очевидно з відзнакою, адже відразу поступив до аспірантури. Мав захищати кандидатську дисертацію. Ще в студентські роки одружився, має сина.

У школі та й в інституті Віктор віршів не писав. Кажуть, десь по бібліотеках у Києві спізнався з Петром Галичем, Григорієм Штонем, Іваном Драчем. Можливо, вони й сколихнули в ньому природжену поетичну натуру, адже Віктор вивчав тільки технічні дисципліни. Вочевидь, що під впливом когось він не міг стати таким поетом, яким став. Потрібен Божий дар. І він був у Віктора, тільки десь глибоко затаєний. За життя Віктору Шакулі вдалося видати єдину збірку поезій із пекучою у своїй прозірливості назві «Присутність» (1989).

Віктор Шакула «тихий» у поезії, без галасливого, суєтного оприлюднення політичних баталій доби. Але в кожному його вірші – поетика тривоги, якоїсь невизначеної напруги. Слово поета не «замулене» філологічною вишуканістю, де здебільшого переважає словесна вправність, ніж природний ритм. Після прочитання кожного вірша Віктора Шакули залишається загадка чогось не сказаного. І це ознака всього його поетичного стилю.

Безперечно, це талановитий поет, із своєрідною манерою письма, отого внутрішнього письма, що зветься психологічною пружністю. Здатність Віктора бачити і відчувати світ реалій переливалась у поетичний зміст вірша, але при цьому створювалася гармонія того й іншого – бачити і відчувати. Тому в його поезіях немає голої натури – чи то картин природи, чи послідовного опису подій. І все-таки чуттєве в поезії В. Шакули вглибало до міри підсвідомого, що тільки могло вловити слово.

Важко визначити тематику творчості цього поета. Назва віршів наче промовиста: «Переможець», «Фінал балету». Але це вірші не про спорт чи балет. У них є якийсь символічний знак життєвого досвіду. «У ліричному творі відсутній сюжет як розвиток подій, проте рух, розвиток є. Це – перебіг думок та емоцій. У вірші-настрої рух відбувається за принципом кола – навкруги одного психічного стану, що можна розглядати як модус перебігу емоцій у ліриці. Спостерігаємо поглиблення чи розсіювання настрою... художні асоціації креслять лінію в просторі ірреального світу мистецтва» [24, с. 13].

«Із уст не впаде, не сміє упасти невміле слово» [76, с. 37] – так писав в одному з віршів поет. І справді він не поспішав у поезію, як не поспішає сівач кинути зерно в ще не прогріту землю. Віктору Шакулі не марилися поетичні литаври і літературні олімпи, бо жоден із його віршів не позначений отією поспішністю – аби лиш був факт орфографічного оформлення вірша, вдалі рими та кілька хороших метафор. Вірш його виростав від кореня до крони. Поезії Віктора Шакули, перш ніж прийти до читача, напевне, довго стояли перед очима його сумління.

Художня якість поезій рівномірна від вірша до вірша тому, що ця поезія була незалежна від якихось стандартів, кон'юнктурних флюгерів доби. Розкутість духовного начала, психологізм, зваженість у формальних засобах – такі визначальні риси поетики В. Шакули.

Відродно те, що В. Шакула зумів примирити у своєму вірші якісь порухи модерності і традиційні класичні ознаки – рима, ритм, строфа. До викінченості промовиста назва одної-єдиної збірки поезій В. Шакули – «Присутність». Він ніколи не абстрагувався в якихось формальних ознаках, він у кожному рядку: то прорветься щемлива нотка самотності, то запечуть рядки кровної спорідненості з рідною землею.

Віктор Шакула – поет надзвичайно чутливий і тонкий, ніколи не брав на себе роль судді когось чи чогось у цьому світі. Він ніс у поезії свічу своєї душі, дбав про її життєвий вогник. Це дає право йому належати кожному, хто прагне чистого слова. «Світила доля! – // для себе бути згустком тьми» [76, с. 5]. Чи не по власній долі пройшовся цими рядками Віктор Шакула, коли ще був живим... Вірш «З відрядження» – це наче по-філософськи осмислений плін буття вже після... Після відбулої земної долі. «Робота завершена. // В дорогу треба збиратися. // І коли зберусь, // і вже надіну картуз, // неодмінно захочеться // вірити, як собаці, – // у що? – може, у те, що вернусь» [76, с. 12].

А викінчується вірш оптимістичним поглядом на вічне – безкінечний розвиток. Помітимо, що розмова у вірші почалася про звичайне відрядження, а закінчилась інвективою філософії буття. «А потім, як дощ, // тільки у зворотному напрямку // піде шуміти жито // і пшениця також» [76, с. 13]. І вичитуєш між цих рядків – буде просто продовжуватися життя. Може, це, зрештою, суб'єктивне враження від вірша чи намагання прочитати земну долю поета, знайти його трагічне передчуття. Хтозна... Підсвідомий, інтуїтивний виплеск відбувається незалежно від усвідомлення предмета чи події, про яку пише поет. І хіба не про це писав Віктор у поезії «Геодезист», про якого як особу у вірші й мова не ведеться – це лише опора, від якої відштовхується думка на асоціативний крутіж. «Помічаючи себе, не повернешся, // навіть мрії залежні» [76, с. 16].

Душа поета, як метеоролог, сповіща передбачуване, але не оприявлене як факт. Не приручений загальниками, Віктор у вірші вив асоціативну нитку – іноді рвано, пунктиром, до невловимого закінчення. Ця таїна його поетичного світіння й притягує читача, єднає у співіснуванні слово і душу.

Якщо повернутися до розмови про потрібність поезії та чийогось слова про поета, то цей силогізм вирішував Віктор

поетичним рядком: «Сьогодні сталося так, що я комусь не треба» [76, с. 25]. І далі: «О боже неправий, душі не треба тіла, // а щоб знайшлась душа, спроможна зрозуміть» [76, с. 25]. Вчувається перегук з Ліною Костенко, яка колись писала: «Мені не треба слави, ані грошей, // ані щоб сильний світу похвалив, – // аби хто-небудь, мислю возросший, // до мене часом слух свій прихилив» [45, с. 139]. Ясно проглядається внутрішня духовна опозиція реаліям доби. Тож можна тільки передбачити, до яких поетичних висот міг піднятися Віктор, коли в пошуках естетичних джерел приходив туди ж, куди прийшла Ліна Костенко.

Високо цінував В. Шакула у собі безпредметну, але нуртуючу силу – писати вірші: «валує тихий дух мій» [76, с. 25]. Поет пізнає світ чуттями, які, наче гілля, на стовбурі вірша розстеляє, дає можливість пізнати на дотик, але на дотик також чуттями. Такий складний внутрішній розвиток вірша засвідчує високу інтелектуальну спроможність Віктора Шакули як поета. Монолог власного «Я» Віктора розкрив більші простори пізнання, ніж би поет вів діалог зі світом. Ця замкненість не є відстороненням, а лиш позиція чесного вибору – писати так, як велить духовний натиск із глибин єства. Словесна палітра митця притишена, але внутрішня напруга шумує в кожному рядку.

Віктор Шакула повертається, а вірніше залишається, засвідчуючи свою присутність віршами, спогадами тих, хто знав його чи вдихнув свіжий повітря його поезії. «Матері» – так звався вірш Віктора Шакули, де останній рядок звучить містично-пророче: «Я так ще не вертався» [76, с. 10]. Рідному мені по слову поету Віктору Шакулі присвячую:

Спливає свіча сльозами прощання,
Розірвану важко єднати струну.
Вертання до слова – болюче вертання.
І книжку розкрию, як чорну труну:
Там тремко на дні, там дні й роковини –
Рокований спазм на паперті слів.
А на пустому покутті родини
Лиш ліс величальну поету шумів....

Творчість Віктора Шакули – зблиск, непередбачуваний спалах, «ібо путь комет – / Поэтов путь» [74, с. 162].

МАРІЯ КАРП'ЮК
поетеса

«І забуття душа моя не хоче»

1992 року у видавництві «Український письменник» вийшов збірник перших поетичних книг під назвою «Хвиля». У ньому є збірка поезій Марії Карп'юк «Сталь сльози». Карп'юк Марія Денисівна народилася 1942 року на Херсонщині, у 1960 році закінчила Новосемінівську середню школу, потім – Херсонський педагогічний інститут. Кандидат філологічних наук, доцент. З 1987 року Марія Карп'юк живе і працює в Переяславі-Хмельницькому.

Збірка «Сталь сльози» відкривається поезіями про минуле українського народу, які будять національну пам'ять сучасника. У них заговорила непогамовна, бунтівлива природа українки – жінки, що колиса тривогу за свій рід майбутній, патріотки, що оберігає духовний скарб у високому слові. У пронизливому звуковияві свого болю за потоптану і спалювану землю поетеса вдається майже до відчайного речення-заклику: «Не зігнись! Не схились! Не продай!» [33, с. 7]. Чи втрачає від цього поетика твору? Мабуть, ні. Зрозуміє той, хто здатний своєю уявою в рядках Марії Карп'юк зримо побачити жест благання – підняті в молінні руки. Така емоційна словесна жестикуляція у поезії Марії Денисівни пояснюється її своєрідним темпераментом слова, наснаженою чуттєвістю. Вистраждана любов до України є тонально близькою до Шевченкового голосу.

Створюючи душевну напругу в художній інтерпретації національного героя, поетеса неначе «просвічує» власне «Я», його якісну сутність. Ліричний герой у поезіях Марії Карп'юк уболіває за потолочені духовні хліби – українську мову, історичну пам'ять, ще кволу державність. Устремління поезії Марії Денисівни – хоч на мить зупинити духовну розруху, звести людські гріхопадіння до спокут. Вірші поетеси забарвлені відблиском політичних пожеж, але це не імідж сучасного суперпатріота, а зроджена із внутрішніх сум'ятя національна гідність, що стала співзвуччям звичайної людської гідності.

Поезія Марії Денисівни викресалась не з офіційно дозволеної любові до України, декларацій і постанов, а розвинула своє коріння слова в духовному підґрунті Колими, Соловків, у трагічних

долях близьких і рідних людей. Зробити художній «монтаж» історичного минулого в поетичний рядок удається через психологічний мініпортрет: «Мов Колими червона мерзлота – // Німих очей розстріляний протест» [33, с. 8].

Полум'я слова випалює в душі поетеси сухостій сумнівів, і тоді вільно розвиваються міцні пагони честі, порядності, вірності. Та, на жаль, «на білім рушнику доріг» чорно цвіли й квіти страждання – втрата дорогих людей, гоніння, глумливий регіт «комунізованого» духовно «начхальства», даруйте обмову, – начальства. І доводилось нести хрест любові до України тернистими життєвими дорогами, згораючи і знову відроджуючись у слові.

Коли читаєш рядки сторозтерзаної душі, звернені до рідної землі: «Притулись! Прихились! Онови!» [33, с. 10], то мимоволі ловиш себе на думці, що це вже не поезія, а якісь душевні крововиливи, магічне звукове дійство. Каменепади слів – така характерна ознака громадянської лірики Марії Карп'юк. На противагу їй, інтимна і пейзажна лірика устелена м'яким, ніжним світловідчуттям, хоч і не позбавленим драматичних відголосків: «Конвалії – жакура. Спогад. Згадка. // Струна душі, омита в тихий щем. // Немов надії мерехтлива кладка // Чи біль, що сплив зачасним плачем» [33, с. 46].

Поетесі вдається знайти сьайливі метафори, що, як коштовності, освічують увесь твір. Вони побудовані на мелодійності словотворення – «берізок білокоре зорювання», «осінь одяга нову сутану», на смисловій антитезі – «чорний сніг», «святі іуди».

Марія Денисівна не спокушена модерним свавіллям у поезії, тому і вірна класичній, традиційній формі вірша: точна рима, доладна строфа, виповнений ваговитими, ясними думками образ. Колорит слова вміщує чуттєву гаму двох полюсів – любові і ненависті, що означають амплітуду коливання маятника під назвою «життя».

2001 року Марія Карп'юк видрукувала самвидавівську збірочку-метелика, яку присвятила світлій пам'яті чоловіка Василя Івановича Гончарука. Тут – долання болю від втрати коханого вінцею любов'ю: «Мій коханий! Мій ладо! Мій сон! // Хай Господь й через Небо єднає! // П'ю чуттів твоїх теплий озон // І твоя мене ніжність проймає» [32, с. 13].

Слово невичерпне, тому хотеться вірити, що світання перших збірок Марії Карп'юк розіллється у сьайво високої поезії, адже: «поезії, як і любові, // Немає віку, суду, меж» [33, с. 54].

МИКОЛА ДУБОВИЧ*поет, прозаїк***Митуса Поліського краю**

Дубович Микола Іванович народився в с. Буда-Варовичі Поліського району Київської області. Закінчив профтехучилище в Казахстані, працював трактористом, завклубом, лісником, був ліквідатором пожежі на Чорнобильській атомній електростанції 26 квітня 1986 року, пізніше боровся з вогнищем на 2-му енергоблоці. Після відселення з радіаційної зони із серпня 1996 року проживає в Переяславі-Хмельницькому. М. Дубович автор книг: «Осінь пісня» (1998), «Чорнобильська зона» (1998), «Мелодії землі і серця» (2000), «Яблуна життя» (2002), «Свічка віри» (2004), «Сторона моя Поліська» (2004), «Голгофа і Едем» (2012), «Рідна сторона» (2012), «Небо отчої землі» (2013).

«Чорнобильська зона» – це друга книга М. Дубовича, куди увійшли сонети, лірика, новели та оповідання. Радує, що письменник експериментує у жанрах – у книзі є рідкісні за формою на сьогодні вірші: сонети, рубаї (чотиривірші філософського змісту, де основна думка підкреслена в останньому рядку строфи), акронограми, тобто акровірші (поетичний твір, у якому початкові літери кожного віршового рядка, прочитані зверху вниз, розкодовують слово чи фразу, присвячену певній особі чи події) [60, с. 23].

Із поетичним доробком цього поета читачі вже знайомі, а в цій книзі його лірика заграла новими барвами. Замилують вірші для дітей. У них світ наївний і красивий, а герої – добрі друзі дітей: гуска, котик, бусол. Поет є вправним пейзажистом, що проглядається у вірші «Світанок»: «Різцем рожевим сонця схід огрань, // Озвися раннім жайвором у полі... // Втікає ніч квапливо, ніби лань – // Настав кінець її нічній сваволі» [27, с. 9]. Та більш присутньою розмова буде про прозові твори цього письменника. Є одна особливість у творчості М. Дубовича: поетичне мовлення випереджає оповідальний тон, фоніка звучання прози у внутрішньому ритмі тексту (позасловесному, психоемоційному) збігається з ліричним апломбом вірша. Простіше кажучи, новели і оповідання М. Дубовича – це своєрідний ліричний жанр, поезія у великих форматах.

Жартома можна сказати, що Микола Дубович у геніальності не підозрюється, а коли серйозно – то має справді глибинне по-

етичне чуття, дар благородного й добротного слововияву. Цього письменника обійшла участь бути літературно «окультуреним», тобто зорієнтованим перш за все на якісно зроблений текст, адже відомо, що текстологічно вишукана поезія втрачає вияв первісного поруху душі, лірико-емоційну тональність. Подекуди М. Дубович має текстову аритмію, тобто зужиті тропи-епітети, метафори, але компенсує це рідкісною здатністю піднести чуттєвість читача до романтичного сприйняття, поданого у творі.

Рідко в огляді чиїхось творчих набутоків торкаємося теми входження митця в однорідне середовище, у даному випадку в літературу. Реальний погляд на літературну сьогоднішню ситуацію підкаже, що таким, як М. Дубович, не зійти на пік відомості з різних причин. По-перше, його поезія є дисонансною до нині культивованих модерних зразків. В орієнтації на Захід губимо своє як у моральному, так і в матеріальному сенсі. Але то інша розмова. По-друге, книга М. Дубовича є периферійним виданням, і щоб її помітили, треба хоча б тиражувати її у тому середовищі, де до нових голосів прислухаються. По-третє (і це дуже суттєво), видаючи книгу, автор (а це справа також і редактора), поспіхом увібгав якомога більше творів в одне видання. Вийшла різножанрова еkleктика.

Зрозуміло, можливість видати книгу чи не єдина, і хочеться, щоб поза друком не залишилося написане. Але біда в тім, що слабші твори нівелюють, дещо знецінюють художньо витримані. Не спрацьовано на вражаючий ефект. А даремно. Окрема книга новел Миколи Дубовича «прозвучала» б, похитнула б непробивні редути літературної критики, адже цей жанр із часів В. Стефаніка та М. Коцюбинського в українській літературі дещо стишив свій голос.

М. Дубович – новеліст, що сформувався творчо, «виписавшись» із поезії. Його проза містка за вкладеним фактажем, означеним життєвим досвідом, й економно раціональна у вислові та формі. А це вже ознаки майстерності у прозі. Зокрема в оповіданні «Випадкова зустріч» реальна життєва ситуація виштовхується митцем на поверхню, та тільки фінал – правдоподібний один на мільйон. Можливо, що алкаш під впливом чуйності стороннього став «правильним». Буває. Але спершу буває надія в письменника, сколихує небайдужу душу. Якщо був один реальний факт, ілюзорно він продукувався у майже ірреальну дійсність, можливість такого фіналу.

Оповідання «Довгий-довгий дощ» – це одкровення душі чистої, розцвіченої небесним почуттям кохання. Відбулося спонтанне освідчення в коханні Сергія і заміжньої жінки, в якій двоє дітей та чоловік-п'яниця. Мудрість автора в тому, що він не дає розгортки подальших подій. Письменник неначе тріумфує – є воно, кохання, на цій грішній землі! Серце героїв – то геральдика сонця, що вивільня своє проміння крізь життєву похмурість і хмаровисся проблем.

Зачаровує новела «Танець журавлів», це – своєрідна поетична перлина. Автор натхненно оповідає про ритуальний танець журавлів перед вильотом у вирій, і коли читаєш твір, то реально бачиш витончені рухи цих птахів, відчуваєш їх горду поставу і красу.

Новели М. Дубовича зберігають глибинні праоснови української сутності, хоч і позначеної штрихами сьогодення. Йому вдається виписати характер героїв, розкрити психологію їх вчинків. Враження від прозових творів М. Дубовича якнайкраще. Йому посьильне слово правдиве, здатне на високий порив. По прочитанню творів Миколи Дубовича подумалося, що він вніс цілющу мелодію неоромантизму в літературу і зробив набагато більше, ніж крикуни-політики, які просто пережовують словесну жуйку, сіючи зневіру і злобу. У новелах і оповіданнях письмо М. Дубовича тужаве, економне. Цього вимагає жанр, але й помітна вправність письменника, його робота над витонченням фрази та образу.

У цього митця є хороший творчий потенціал, що підтвердилось 2012 року виходом двох книг. Повість «Голгофа і Едем» – щемлива оповідь про самітника, що лишився у Чорнобильській зоні після відселення людей, знайшов своє кохання й сили для життя. Повість не «заформалінена» фотографічним описом місцевості та відомих подій. М. Дубович потрагував так: Голгофа – це образ четвертого енергоблоку, Едем – символ рідної землі. Кохання Мирона та Надії у цьому «занедбаному раї» – тріумф життя над смертю, величальна вінценосній любові, яка, як двокрила птаха, здійнялася в піднебесся омріяного щастя.

Книга «Рідна сторона» – звід десяти поем під склепінням душі митця. Тут М. Дубович у розгортці подає і своє життя, і жалі та турботи милих серцю краян, і стривоженість за некорінену державність України. Ці поеми – фоліанти душі поета, журлива пісня

над Поліссям, де закопана пуповина його любові й туги. Попри поспішну літературну обробку творів, Микола Дубович – Митуса Поліського краю, адже, мабуть, ніхто стільки не написав про Чорнобильську біду й ніхто так не уславословив рідний край, як він.

ЛЮДМИЛА ВІКТАСОВА

поетеса

«Так хочеться торкнутися небес»

Поезія, як і все суще, має стати споглядальною у сенсі оцінки й осмислення. Перше запитання – звідки вона береться? Першооснова поезії – душа. І коли митець осінить свою душу трійцею, зведеною воєдино – почуття, образ, думка, то народжується диво. Тобто, поетичний твір.

Сьогодні поезія, як і поети, нікому не потрібні. Це однозначно. Ну, не ходовий товар – поезія, що поробиш. Гешефту не зробиш... І все ж. Виробнича фірма «Пальміра» видала поетичну збірку переяславської поетеси Людмили Віктасової «Запах любистку» (1997). Відкрив цей острів у житейському морі журналіст Микола Михняк, з легкої руки якого вже не один поет-переяславець піднявся на літературні котурни. Віктасова Людмила Олексіївна народилася 6 листопада 1970 року в Переяславі-Хмельницькому, тут же закінчила середню школу № 2. Друкувалася в періодиці Уралу, Києва та місцевій пресі.

Манера письма Л. Віктасової помітно вирізняється з потоку сучасної молоді української поезії, бо там знову «взяли курс», тільки на Захід. Потік модерну заповнив пустоти, але це наповнення не є життєдайним. Суспільство хворе, деградований індивід. Соціально-економічна ситуація «вибиває» з психологічної рівноваги. Звідси – розхитаність у слові, публічний епатаж, а верлібр (вірш, що не зв'язаний постійною римою чи розміром) став узагалі засобом, «аби щось тільки написати». Тож поезія Л. Віктасової самоцінна якраз рівномірною наповненістю думки, переживання та ліричним насиченням рядка.

У світобаченні Л. Віктасової головне не вражаючий образ, не розгалужена метафора, а пластика слова чи фрази, що урівноважує емоціональне й раціональне. І все ж лірична ейфорія присутня, але

це в поезії – риса позитивна. Романтика у поетів – невиліковна. Не будемо стандартно висловлюватись, що поезія Л. Віктасової – щира, натхненна. Це вже загальники, які ні про що не говорять. «Я – за щастям, воно – із кручі. // Я – в кохання, воно – колюче. // Як троянда, підступне, зрадливе, // Гірке, як полин, нещасливе» [16, с. 28]. В одній строфі розкрита панорама життя, вчувається переклик долі і віршованого рядка. Важко щось конкретизувати в ліричних віршах про кохання. Воно завжди пишеться, як любить. У міркуваннях про чиєсь твори треба виходити з позиції: добротне, красиве увіллється в розкриті для поезії душу, а все інше піде собі в небуття.

Найсильнішими у збірці є твори четвертого розділу «На струнах сьогодення». Тут – першість і у силі вислову, і в актуальності піднятих проблем. Штрихи сьогодення у віршах поетеси вже не «шкрябають», а «б'ють» потворністю реалій – жінка риється на смітнику, покинуті діти в дитбудинках, загальна моральна задуха. І нікому до всього цього немає діла. Лише чутлива душа поетеси вбирає ці важкі випари буденності й болісно реагує на них. Тим і висока душа поета, що їй болить і чуже горе. У совісті Людмили Віктасової прижилося оте тичинівське – «За всіх скажу, за всіх переболію».

Відрадно те, що Людмила Віктасова не створює якихось філософських концепцій, а ще відрадніше, що не бере на віру якихось ідеологічних догм із закінченням на «...ізм» і вже під них «підганяє» вірші. У неї пріоритет віддано людському і до болючого живому. Сила поезій Л. Віктасової якраз у вірі. І ця віра цілюща, хоч і наївна, тобто без критичного осмислення істини. Бо «глибококопання» приведе обов'язково до обвалу на власну голову.

Головне для поетеси обізватись голосом, який би почули. Її творчий почерк органічний – це справжнє люстро нелукавого, чистого, людинолюбивого характеру. Віддано данину пошани і любові найсвятішому – матері і дитині. Але добре, що в голосі поетеси є і громадянський тембр, який засвідчує широкий тематичний діапазон творчості, причетність до пульсуючої в часі дійсності.

Іноді поетеса не втримується у словесному потоці, буває йде «не завантажене» наповнення рядків, але це недоліки росту, поетичні «вибоїни». Не варто звинувачувати дорогу, а треба шукати, як би з меншими втратами обійти. Тож у Людмили Віктасової попереду – дорога поетична і життєва, і дай Боже їй розглядіти маяки-орієнтири в мороці життя.

ОЛЕНА ЄВТЄЄВА
поетеса

Поетичні первоцвіти Олени Євтєєвої

Поетеса Олена Євтєєва – з тієї малочисельної спільноти неоромантиків, що в сьогоденному глумі над словом і глумі словом над людською душею стали свіжим повівом, озоном у просторі української душі. Народилася Євтєєва Олена Миколаївна 22 серпня 1975 року в місті Переяславі-Хмельницькому. 1992 року закінчила загальноосвітню школу № 1, 1998 року – історичний факультет ДПІ ім. Г. С. Сковороди, а 1999 року – факультет післядипломної освіти Українського транспортного університету. Нині мешкає в Києві, працює прес-секретарем народного депутата. Попередньо працювала журналістом.

Почала віршувати Олена вже після закінчення школи. Уперше вірші побачили світ у збірці творів переяславських поетів «Перлини дивосвіту». 2007 року вийшла друком перша книга поетеси «Дух дощової симфонії», презентація якої відбулася в Будинку письменників у Києві.

Книга-первісток побачила світ, коли поетесі було вже за тридцять. Що це може означати? Найперше – неспіх «у поети», духовне визрівання, обережне поводження зі словом. Такі висновки напрошуються по прочитанні збірки. Принаймні, ніхто не скаже, що це аматорська творчість, бо є зразки лірики, які рівно-сильні творам відомих майстрів пера. Наприклад, вірш «Стояв колись на покуті узвар» – необхідність для шкільної програми, на таких зразках треба вчити дітей любити Україну, прищеплювати почуття гордості й пошани до духовно рідного, кровного.

У цьому творі слово – то пензлик, яким змальовано картину української минувшини. Увесь вірш насичений духом патріархальності, з нього можна навіть вибудувати маленький етнографічний глосарій, тобто словничок забутих чи маловживаних слів. Поетеса не марнує довіру слова на пошуки «формовиявів ошатних» [28, с. 40], а легкістю пера виводить поки що контури власного мистецького силуету.

Родову причетність Олени Євтєєвої до всього українського помітила письменниця Галина Тарасюк, яка крізь призму мистецького самовияву поетеси прозирнула її творчу і людську

сутність: «Вишукуючи метафори у народнописенних глибинах, авторка стверджує неперервність тої золотої духовної ниті, що прядеться кожним і в'яже його до пам'яті поколінь, до рідної історії – як пуповиною» [28, с. 4].

У вірші «Мої сни» – авторизовано, по суті, тугу кожного урбанізованого українця. Поетеса, що явила видава словом, обирає форму сну, бо реальність інша – «забетонувана», спотворена цивілізацією. Читаючи вірші О. Євтеєвої, відчуваєш рух живих соків прарідного, незнищеного. Письменниця значуще, символізуюче багато про що говорить: «Відзорили зірничі щасливі, // що упали з Чумацького воза» [28, с. 13], і в цьому ж вірші рятується вірою: «та залишились в мене на шиї // прабабусині диво-корали» [28, с. 13].

Про поезію Олени Євтеєвої можна сказати одним словом – світла, звідси – енергетика позитиву. Витончений ліризм, голосові тони без надриву, плавний слововилив душевності, миролюбивий порух до світу й людини – такі пріоритетні ознаки творчості Олени Євтеєвої. Душа поетеси – як посвіт, як лебедина легкість польоту.

Українська поезія настільки розпросторилася в естетико-тематичних вимірах, що її новобранцям, якщо вони не генії, стилізації не уникнути. О. Євтеєва підтримує традицію. Вона виробляє свою світоглядно-естетичну рису творчості. Етичні орієнтири поетеси також не піддаються впливові часу. Поетичні первоцвіти Олени Євтеєвої тішать легким, плавним метафоротворенням. Особливо впадає в очі відсутність словесних «веж», вибухових емоцій навіть тоді, коли авторка в зіткненні з реальністю: «Нанизую метання і тривоги // на шворку повсякденного життя» [28, с. 54].

Письменниця відчуває, як непросто приходиться справжність в її поезію, як колобродить чуттєвість, нуртує думка, щоб висвятитись у поетичне слово: «Все важче до краю, // Все важче глибинно... // Все важче спинитись, // Все важче відчути» [28, с. 42]. Про такий стан колись Марина Цвєтаєва сказала, що нема «времени для чувств».

Безперечно, як маленькі діти не мають певних навиків, так перші твори Олени Євтеєвої ще не відшліфовані філологічно, неповно силі образно, але що «колисковий» період минув – це однозначно. А період учнівства – нескінченний, якщо підійматися увись.

Підтвердженням мистецької цінності віршів Олени Євтеєвої є

факт, що художнє оформлення книжки зробив відомий в Україні й за її межами художник Микола Стратілат. Недостойній поезії відомий художник своє ім'я на підтримку не дав би. Вдячне слово ворухнулося в серці поетеси, вона присвятила митцеві такі рядки: «Я спокою муз не порушу // у тихій майстерні митця. // Я тільки візьму його душу, // що впала штрихом з-під різця» [28, с. 77].

У книзі «Дух дощової симфонії» наявний розділ віршів російською мовою. Поблажливо оминати їх не треба, адже вони мають свій рівень художності. Такий факт треба сприймати як етапний, пошуковий, зрештою, як тренування на іншомовному матеріалі. Розумні й талановиті речі можна являти будь-якою мовою. Коли нам скажуть – «Я тебе люблю» і «Я тебе ненавиджу», то ми спершу сприймаємо те, що нам кажуть, а вже потім – якою мовою.

Щодо вибору мови, показовим є випадок у сучасній українській літературі, коли поетеса Лілія Золотоноша видала дві об'ємні російськомовні збірки поезій, її відразу ж стали порівнювати з Анною Ахматовою та Мариною Цвєтаєвою. Наступні три книги Лілії Золотоноші були вже українською мовою написані. «Революція в межах власного «Я», – сказав про це професор Анатолій Погрібний. І поетесу вже ні з ким не порівнювали, адже її україномовні вірші – феномен, рідкісне явлення в поезії. Отже, за зламом – злет. Такий шлях можливий і для Олени Євтеєвої. Тим більше, що поетеса не так ближньому, як собі, уже кинула заклик: «Стань спраглим до неба поривом» [28, с. 32].

СВІТЛАНА МІРОШНИЧЕНКО

поетеса

Творчий первопуток Світлани Мірошніченко

У літературу, як і на світ Божий, приходять по-різному: хто з голосним криком, хто із шепотом, а когось треба й підштовхнути, щоб відкрилося дихання і прорізався голос.

Література Переяславщини поповнилася ще однією книгою – «Рубиновая пыль», а відповідно й новим іменем – Світлана Мірошніченко. Народилася поетеса 1974 року в місті Омську (Росія), у 1976 році сім'я переїхала жити в с. Мала Каратуль Пе-

реяслав-Хмельницького району. С. Мірошниченко закінчила Яготинське СПТУ-11, 16 років працювала листоношею, нині живе й працює в Переяславі-Хмельницькому.

Перша книга С. Мірошниченко не має редактора, і це дуже збіднює її. Світлана самотужки попрямувала в літературне вирування, не усвідомлюючи, що там перемагає не тільки сила таланту, а й філологічне опрацювання творів. У розмові з поетесою вловила нюанс – вона свої вірші вже комусь показувала, але не заручилася підтримкою. А жаль... Душа, яка поривається до поезії, вже не буденна, та й література – не засолочні склади для слова, тому важливо побачити, як через рецептори душі світу явлене слово.

Збірка «Рубиновая пыль» – російськомовна. Як до цього ставитися? Однозначно. Колись Марина Цвєтаєва у вірші «Тоска по родине! Давно...» сказала: «Не обольщусь и языком // Родным, его призывом млечным. // Мне безразлично, на каком // Не понимаемой быть встречным!». І читачу по великому рахунку однаково, якою мовою написано, важливо, що і якої якості. Хоча є нюанс – в українському середовищі важко поширити книгу взагалі, а російською мовою написану й поготів. Але то вже інша розмова.

Треба зазначити, що книга «Рубиновая пыль» видана в хорошій поліграфії, художнє оформлення відсвічує назву і суть самої книги. Відштовхуючись від назви «Рубиновая пыль», треба констатувати: є в книзі вірші – «рубины» і є вірші – «пыль». Сталось так, що Світлана Мірошниченко не у спроможі стримати потік чуттєвості, емоційно виплескує її в рядки, при цьому їй не вистачає лексичного запасу, щоб огранити словесно почуття–«рубины»: «Душа моя, душа моя безбрежна, // И нет у сердца, // нет у сердца берегов» [56, с. 65].

Простіше кажучи, емоції сильніші від художньої вправності поетеси. Але в цьому є й хороша ознака. Уявімо собі: кожен може взяти тлумачний словник, приміром, на двісті тисяч слів, і скласти вірші. А от без поетичної душі нічого не вийде. «Есть Божий дар – любить и сердцем видеть» [56, с. 63] – у цих словах прозріння й усвідомлення Світлани, що поезія – не просто сув'язь слів, а, насамперед, високосність душі. Тож упевнюємося, що в Світлани відчуття поезії є, більше того, їй удається резонувати словом найвитонченіше почуття – кохан-

ня. Єдиною темою збірки є тема кохання, це не є недоліком. Світлани Мірошниченко на першопутку своєї творчості вдається зберігати оту наївність, що непомітно «підкупляє» читача, не особливо «прирученого» філологічно.

Чистий потік енергії любові із серпанком смутку відчувається в рядках-сповідях поетеси: «Высокий водопад моя душа» [56, с. 33]; «В дали веков // Услышь мое имя» [56, с. 52]; «Разноцветное осенни платье // В переливах янтарных дождя» [56, с. 49]; «Ты – белых два крыла, // Запрет мой на розлуку» [56, с. 31]. Світлана Мірошниченко до зухвалості на весь голос заявляє: «Горит моя душа звездой в поднебесье. // Я путь свой освечу без лжи, без лести» [56, с. 85]. Якби ж так... Творчість – це омана, міраж, непередбачуване кермування слова. Яка природа душевних спонук до творчості можна прояснити рядками самої поетеси: «Болью своей закалилась» [56, с. 94], і потому, як Ікар до сонця, без остраху, виголошує: «Любить хочу – до остановки сердца» [56, с. 87].

Підсумовуючи, треба сказати: вірші С. Мірошниченко світлі (хіба десь ледь відтінені смутком), не мають надривно-агресивного окрику, безпосередні у своїй щирості й простоті. Справжня поезія – це сплав гарячої душі, володіння словом і... звичайна рутинна робота: писання, переписування, пошук гармонійності лексем у метафорі. С. Мірошниченко попереду має час, у душі – вогонь, тож буде спроможна реалізувати своє обдаровання, аби тільки тінь амбіцій не заступила шлях при сходженні на вершину, щоб не сталось так, що «искала свет – где быть его не может» [56, с. 13], а «в ответ – лишь голос правды злобной» [56, с. 37].

Поетеса спочатку має знайти себе у творчому амплуа, пам'ятаючи, що в поезії протоптаних стежок немає, треба самій торувати шлях. А у С. Мірошниченко є творчі сили: насажена чуттєвістю душа, спрага світити яскраво, обдаровувати красою слова. Це може посвідчити строфа як запевнення: творчість С. Мірошниченко почалась з любові і вестиме по лабіринтах життя її також любов: «Но любя, всеравно любя, // Сколько душ, сколько душ спасалось. // Видит Бог, не любит – не по мне. // Спрячу тихо свою усталость» [56, с. 47]. Взятю розгін словом, тож С. Мірошниченко самій доведеться знаходити душевні сили, щоб втриматися на крутих життєвих віражах.

Альманах "Ворота в небо": час зав'язі

Літературне життя на Переяславщині час від часу озивається до світу поодинокими голосами – виходять збірки творів місцевих поетів, відбуваються презентації, авторські вечори. До 1100-ліття першої літописної згадки про Переяслав вийшов альманах «Ворота в Небо» літературної студії «Дитинець» та рубрики «Літературні сторінки» університетської газети «Педагогічні обрії». Він постав осібно хоча б тим, що представляє творчість переважно починаючих, а то й зовсім юних митців – молодих саджанців літератури. Це видання відбулося завдяки зусиллям одержимих людей, при фінансовій підтримці державних організацій та окремих підприємців.

Основне навантаження – збирання матеріалів, упорядкування та редагування лягло на плечі подружжя Ольги Будугай (керівник літстудії) та Андрія Будугая (редактора газети «Педагогічні обрії»), а також співробітників зазначеної газети – Сергія Литвиненка й Світлани Косюхно. Благословили видання в дорогу до читача вступними статтями ректор ПХДПУ імені Григорія Сковороди, професор Віктор Коцур та директор інституту мови і літератури цього ж університету, професор Ганна Токмань.

Альманах «Ворота в Небо» відзначається своєрідністю. Альманах – «неперіодичний збірник досить широкого змісту, упорядкований часто за певною тематикою, жанровою чи стильовою ознакою. Так спочатку називався календар» [60, с. 30]. Виданий збірник під це визначення підпадає не повністю, адже він досить таки різноматематичний і багатожанровий. Але об'єднуючим є те, що до альманаху увійшли перші проби пера молодих авторів – 29 членів літстудії «Дитинець» та 11 авторів, які наважилися надрукувати свої твори в газеті «Педагогічні обрії».

Жанрове різноманіття збірника тільки збагачує його, розкриває широкий спектр творчих проявів авторів. Поезія, проза, публіцистика насичені перш за все переживаннями, творчими рефлексіями на дійсність. Наукова стаття Андрія та Ольги Будугай «Езотеричний аспект поезії» є своєрідним провідником у розумінні та усвідомленні творчого прояву особистості, аналітичним дослідженням природи творчого процесу, його резонансних впливів на читача, на Всесвіт та на самого автора. Безперечно, співав-

торство досвідчених науковців дало молодим творчий орієнтир. А вміщені на наступних сторінках художні твори подружжя підтвердили силу таланту авторів цієї наукової розвідки.

По-хорошому дивує творчість молодих обдаровань літстудії «Дитинець». Альманах у майбутньому стане свідченням найперших друкованих творів тих, хто розпочав свій шлях у літературу, публіцистику. Хтось піде цим шляхом далі й вище, а комусь і ці перші публікації зігриватимуть душу, стануть світлими спогадами про юність.

Треба зазначити, що видання насичене фотографіями, малюнками, дуже компактне, друк ущільнений – максимально використано кожен квадратний сантиметр сторінки. Це продиктовано тим, що упорядники й верстальники спромоглися втиснути якнайбільше імен, адже гідних було достатньо. Правомірність такого видання підтверджується ще й тим, що автори доторкнулися надчутливої струни душі – слова. І нехай юні митці роблять це спершу наївно, по-дитячому красиво граючись словом. Є в альманасі й твори, упорядковані літературно, зрілі ідейно-тематично. Майстерно озвучила вплив слова на людську душу Ольга Будугай: «Вчасно сказане слово – // Твій щит-оберіг у бою: Захищає добрі справи // І душу рятує твою» [18, с. 32].

Значну частину збірника відведено публіцистиці, де автори щиріосердно, оригінально, а дехто й з елементами гумору подають свої біографії, відкривають сторінки історії тих міст і сіл, звідки вони родом. Це не тільки інформативно цікаво, а й збагачує самих кореспондентів, адже в кожному рядку відчувається любов до рідного краю, невідомі повага до свого родоvodu, наставників та вчителів.

Поміж прозаїків особливий тембр голосу має Юлія Дядюсь. Помітна робота над текстом – рівномірно «заселений» образами, порівняннями, епітетами. Рядки ущільнені, без зайвого словесного баласту, стильово рівнонавантажені. Хоч прозу цитують зрідка, гадаю, що кілька речень із твору «Лист до мами» будуть доречними: «Лютневий день водив мене містом, зима голубила в своїх обіймах. Вона дарувала то тепло білих сніжинок, то пустоці шибеника вітру» [18, с. 94]. Помітно – у прозі ожила поезія.

Примітною є творчість Аліни Шкіри (Ільницької), впадають в око притчеві вірші Євгенії Шамудило (Борсук). Чуттєвістю позначені поезії Анни Шевченко, про це свідчить такий рядок із її твору: «Моя

душа кричить протяжно» [18, с. 106]. Із-поміж багатьох авторів можна виокремити ім'я Катерини Кабанець. При сприятливих життєвих вітрах вітрильник її поезії має вийти у відкрите море літератури. Пластика вислову, розмаїта тематика, власні образні знахідки – це все її надбання. Помітна філософічність віршів Юлії Заїки. Густа, досить оригінальна проза в Оксани Шеремети.

До альманаху включені й поодинокі твори. Невідомо, якою буде літературна доля Віталія Ганженка, але його єдиний опублікований вірш «Мрія» – обіцяючий, свідчить про неабиякий ліричний хист: «Я хотів стать птахом, // Вільним, наче вітер, // І над твоїм дахом // Смутком пролетіти. // Промайнути піснею // У твоєму домі, // Нагадати звісткою, // Що були знайомі. // Розпуститись квіткою // У твоїй руці, // І є зорі свідками – // Щирі мрії ці» [18, с. 153].

Творча естафета прямує до дитячих сердець. Наприклад, Оксана Поденко, маючи у своєму доробку цікаві вірші, відновила в Переяславі-Хмельницькому при ЗОШ № 2 літстудію «Муза». В альманасі є твори її чотирьох учениць – Віри Левченко, Римми Масляної, Карини Різник та Сніжани Поздєєвої. Окремий розділ видання присвячений творчим пошукам бібліотекарів університету. Безперечно, поміж них помітна Алла Богуш – поетеса із творчим родоводом, її мама Ніна Борисівна Ігнатенко є знаною поетесою на Бориспільщині. А Людмила Левченко можна вручити приз за художність, щиро виплекані громадянські мотиви, колоритну пейзажну лірику. У цьому ж виданні є рецензії, інтерв'ю, пейзажні замальовки, автобіографічні есе.

Отже, альманах «Ворота в Небо» – це збірка різножанрової творчості, проте він цілісний прагненням увіковічнити мить першотворення, непідвладного прагматичному аналізу. Сама назва засвідчує, що ворота в Небо є символом, отим рубіконом, перейшовши який, митець пізнає таїну творення. Альманах «Ворота в Небо» необхідний для майбутнього, щоб засвідчити літературні першопоруки молодих. Час покаже, якими будуть плоди із ранньої мистецької зав'язі.

2.3. Гумор та сатира переяславських сміхословів як розважальний жанр і суспільний резонатор

Цікавою видалася б картина, якби цілісно дослідити історіографію гумору й сатири в Україні. У «Літературній Україні»

від 5 квітня 2012 року (№ 14 (5443) видрукувана стаття Миколи Савчука «Кілька питань про наш гумор», де є спроба дати відповідь на питання – чому, попри важку історію, українці люблять жартувати. С. Кримський відзначав, що сміх як національна риса це – і зневажливе ставлення до ворогів, і захист від страху перед небезпекою. Своєрідним різновидом гумору є український гумор. Його відмінною рисою, наприклад, від витончено-інтелегентського англійського чи прямолінійного німецького є наявність «перчинок», сороміцьких проявів, але він позбавлений чорного сарказму. Натомість, більшою мірою присутні самоіронія, добродушність, оптимістична спрямованість. Іван Франко зазначав, що гумор великороса понурий та терпкий, помітно гнів, а гумор українця – погідний, більш гуманний.

В Україні виходять гумористичні журнали: «Перець», російськомовні «Крокодил в Україні», «15 суток», «Фонтан»; у Канаді – «Всесміх». Підтримують сміхову культуру в тонусі фестивалі гумору й сатири «Лауреат Нобельської премії» (с. Нобель Заріченського р-ну Рівненської обл.), фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини» (м. Чернівці), діє Всеукраїнський конкурс виконавців і авторів гумору й сатири ім. А. Соєва в м. Одеса. 1995 року в Запоріжжі засновано Міжнародну асоціацію українських гумористів і сатириків «Весела Січ», яка видає літературно-художній альманах «Весела Січ», є співзасновником літературної премії імені П. Сагайдачного.

Стимулюють веселе мистецтво українськими преміями ім. Остапа Вишні, ім. Степана Олійника, ім. Степана Руданського, ім. Микити Годованця. Клоунада, комікси, анекдоти, карикатури, комедійні телешоу підтримують і розвивають традиції показу притаманної людині риси – сміятися, є своєрідним проявом свободи слова. Щоб «експонувати» своє усміхнене національне обличчя, існують музеї гумору в Коломиї («Весела оселя»), у містах: Габрово (Болгарія), Фене (Іспанія), Монреалі (Канада), Сан-Антоніо (Куба), Москва (Росія).

Піднявши часову завісу, бачимо – гумористика на Переяславщині якщо й не процвітає, то, принаймні, й не зав'яла: є люди, які товаришують із гумором і сатирою, і коли б їх було більше на душу населення, то життя сприймалося б в інших кольорах та ракурсах. «Боездатними» на довгі літа стали твори переяславсь-

ких гумористів-сатириків: С. Петрашенка, П. Красюка, М. Шкурпели, О. Матвієнка, М. Артюха, А. Житника, В. Краснюка, І. Коваленка, В. Вернигори, Н. Гаврилюк, О. Будугай. Оригінальний серед сміхословів А. Житник, який розвинув рідкісний жанр – драматичні п'єси на одну дію, вибрав форму вислову – «І так, і в риму».

Вагомий творчий набуток має Микола Артюх. Народився поет-гуморист 1 січня 1929 року в с. Помоклі, що на Переяславщині. 1952 року закінчив Ніжинський педагогічний інститут ім. М. В. Гоголя. Протягом 21 року був директором Пристрімської загальноосвітньої школи. Писав байки, вірші та поеми, друкувався в періодиці, сатиричному журналі «Перець». Відсміялося серце гумориста 16 травня 2000 року. Посмертно у 2008 році упорядниками М. В. Ігнатенко та Н. В. Ігнатенко видано збірку творів Миколи Артюха «Симфонія душі», де вміщено дві поеми російською мовою і розділ «Разноцветные этюды» (908 чотирирядкових гумористичних віршів), українською мовою – байки.

Видання «Веселі картини з переяславської днини» є своєрідним архівом дійсності, де розглянуто під мікроскопом ока веселуна-сатирика суспільно карикатурні явища. Гуморески і байки, які свого часу були надруковані у газеті «Діловий Переяслав», склали збірку, де зазначено, що автори цих творів – переяславці, які з певних причин поки що не хочуть відкривати свої прізвища і використовують псевдоніми. Дійсно, сатира в книзі уїдливо-кусюча, злободенна, упізнавана в іменах і посадах.

На сьогодні імена авторів відомі: усі твори, крім однієї гуморески (Валентина Капась), написані О. Матвієнком. Автор вихоплював потворно-сміхотворні ситуації із життя переяславців і колоритно зубоскалив, а подеколи й «передбачав»: «Є такий тип людей і у нашому Переяславі. Для них є і своя назва: крутий новий українець регіональний (себто місцевий). Скорочено – КНУР» [9, с. 38]. Писано 2003 року, а виходить узагальнювалося майбутнє.

Прикросці життєві автор заувалює у промовистих псевдонімах – Стецько Стресько, Ізя Обдурман, Мишко Виборець, Микита Сексоман тощо. Уміло автор перелицьовує казки на новий лад: з Ріпки братва «зелень» хоче мати; сестричка Оленка просить братика Іванка не пити горілки з копитця, бо телятком стане. О. Матвієнко усвідомлено використав мовний сленг

кінця 90-х років ХХ століття, щоб сказати типово про постпребудовчу добу, про культурний рівень народу, про соціальне розшарування суспільства, про моральне каліцтво пролаз та дурисвітів. Основні теми на прицілі критичного вістря О. Матвієнка – походеньки чоловічі й жіночі, вибороманія, пиятика, побутовий негативізм тощо.

Віддав данину сміхотворному в цьому житті й Іван Коваленко у книзі «Перлини», де вміщено розділ «Жартівливі та сатиричні вірші», який обмежений двома темами: особистісні ситуації з життя та політична сатира. Автор з хитринкою оповідає, як мила словом проганяла, а очима повертала; ліричний герой знає, що слава – це біда, приготувався мужньо її зустріти, «а слава не прийшла!...» [41, с. 395]. Самоіронічно оповідає автор, як гепнув з драбини й радіє, бо буде тепер коли писати вірші, тільки вийде сумне, адже все болить, тому й звертається за роз'ясненням до Бога – нащо з даху пхнув: «А Господь йому говорить: «Сину, // В тебе вдача вже така: // Не зіпхнеш тебе з драбини, // Не напишеш і рядка!» [41, с. 399].

У сатирі «Сто чортів» письменник виводить на чисту воду чинуш із політичного бомонду сьогодення: героя послали до чорта, який послав його далі – під три чорти, а ті – до ста чортів. Усіх знайшов «посланий»: другий чорт у КДБ, шостий у церкві, «восьмий чорт – то справжній біс, // В Верховну Раду вже проліз», «дев'ятий чорт – у МВД, // Людей до розстрілу веде», «І от вийшов інцидент, // Сказали: сотий – президент» [41, с. 401–402].

Сравжній сміхотворний вертеп бачимо у вірші-сатирі «Сучасні колядки» із промовистим зазначенням у дужках – «виконує хор бюрократів-апаратчиків»: «Вам – колядки і щедрівки, // Нам – курорти у Криму. // Ну а вам дамо путівки // У Сибір і Колиму» [41, с. 404].

Гостроінвективною є сатира «За київським часом», де показано, як керівні «вершки» отримують за київським часом ікру, осетрину, коньяк. За тим же київським часом людей «Лупцюють кийками, // Отруюють газом» [41, с. 408]. Промовисто осміяно владців, яких Іван Коваленко в усі часи тримав на прицілі свого снайперського слова. Політична сатира переяславського Гомера по-осиному жалюча, «б'є» прямо під дих. Чітко показано, як ерозія моралі руйнує душу, призводить до суспільних катаклізмів. Сміх І. Коваленка – катализатор серйозних роздумів, попутний

вітер дисидентським поезіям. Задіюючи таку стилістичну фігуру, як апострофа (звернення до відсутньої особи, як до присутньої), письменник із тюремних застінків звертається до тільки йому відомої людини: «Ти справжній раб борщу і сала» [41, с. 260]. Узагальнивши образ комуніста-злочинця, поет шле йому заключне послання: «До тебе звідси шлю я вісті, // Що на твоїм сиджу я місці, // Його для тебе бережу!» [41, с. 260].

Отже, основна тематична канва переяславських сміхословів – сімейні перепетії, побутові сварки й конфлікти. Вдало змальовано й панораму українського суспільного життя, але слід відмітити, що зовсім не розроблені жанри комедії, водевілю, карикатури, шаржу, пародії, травестії, макаронічного вірша тощо.

ПЕТРО КРАСЮК
гуморист, байкар

Еліксир молодості Петра Красюка

Рідкісним жанром на сьогодні є байка. З переяславських сміхословів визнаним класиком в українській літературі є Петро Красюк, що засвідчує доктор філологічних наук Ю. Ковалів та Р. Гром'як у літературознавчому словнику-довіднику «Nota bene». Красюк Петро Харитонович народився 1 січня 1924 року в с. Трахтемирів Канівського району Черкаської області в селянській родині. 1946 року закінчив Переяслав-Хмельницьке педучилище, а в 1958 році – Рівненський педінститут. До 1984 року працював учителем Висоцької середньої школи на Рівненщині. 1957 року нагороджений значком «Відмінник народної освіти», а 1984 – значком «Відмінник освіти СРСР».

Автор збірок «Байки та гуморески» (1957), «Яке коріння, таке й насіння» (1963), «Премійований Кіт» (1964), «Виграш програшем» (1966), «Поголений їжак» (1969), «Сміття і Мітла» (1971), «Пасивний Бобер» (1973), «Ворона на естраді» (1976), «Непідкупний Ведмідь» (1977), «Обережний Півень» (1983), «Хід Конем» (1989), «Ретельний Терпуг» (1992), «Самостійний син» (1993), «Регламент для Зайця» (1997), «З вогню та в полум'я» (1998), «Дипломатична розмова» (2001), «Двоюрідний чоловік» (2003).

П. Красюк лауреат обласної комсомольської премії ім. Мико-

ли Максися (1967), літературної премії ім. Валер'яна Поліщука (1983), літературної премії ім. Микити Годованця, Нобельської премії Першого Всеукраїнського фестивалю гумору. Член НСПУ з 1962 року та член Спілки журналістів України. Помер П. Х. Красюк 8 січня 2008 року.

У 1957 році першим у літературну путь Петра Красюка благословив сам Павло Тичина, підтримали Максим Рильський, Микита Годованець, Олександр Ковінька, Степан Крижанівський та інші. Промовистим є факт, що збірка «Непідкупний Ведмідь» вийшла двадцятитисячним тиражем, а збірка «Премійований Кіт» сягнула стотисячного накладу. Поет-сатирик має у своєму арсеналі рідкісне жанрове видання – байківницю (збірка байок одного автора) «Регламент для зайця».

Байка – переважно віршована, алегорична оповідь, кінцівку якої вінчає повчальний висновок. Героями є рослини, птахи, звірі як персонажі, в яких висміюються негативні риси характеру людини. Найголовніше в байці – основна думка прихована в підтексті, яку часто називають езопівською мовою (похідне від імені засновника байки – Езопа (VI–V ст. до н. е.). Різновидом байки є баєчка – невеличкий, здебільшого віршований гумористичний чи сатиричний вірш. У новітній українській літературі поширились міні-байки: баєчки-притчі, баєчки-агітки, баєчки-фейлетони, баєчки-епіграми, баєчки-жарти [60, с. 75]. Байка – це сатира, де передбачено саркастично-їдке, непримиренне ставлення до об'єкта висміювання, гумореска – легка, добродушно-доброзичлива іронія, що викликає гумор, здоровий сміх.

Гумористичний «виводок» Петра Красюка обліковується сімнадцятьма книгами, і треба визнати – весела штука йому вдалася. Завзятець-гуморист видав на-гора й «усміхнені» книги, і ті, які «показують зуби». Точним словом сатиричним П. Красюк добирається до людських пороків, щоб вивести їх на чисту воду, поставити до стовпа ганьби. Усі приховані чи явні нечестиві помисли та наміри дурних і злостивих людей П. Красюк уособлює в поведінці рослин та тварин. Тематично авторські байки можна умовно класифікувати: про хапугу-керівника й підлабузника-підлеглого, про п'яниць, про талановитих і заздрісників, про пихатих людців, про подружню зраду, про хабарництво, про злодійство тощо. Автор таврує перодряпів, ставить руба питання про роль «са-

нації» суспільної моралі за допомогою сатири: «Он між дорослих так буває, // Що на сатиру, котра вимітає // Всіляку нечисть у саду життя, // Ще каменюку не один жбурля» [46, с. 173].

Коли поглянути на всі творчі надбання П. Красюка, то видно, як височіє «сатирикон», регіт людський, як грім, вилунює із слів-блискавиць. Байкар дає прочухана різним халамидникам та філістерам без оглядки. Тонкий знавець психології людини, П. Красюк запускає провокативний метод: в основній частині байки веде оповідь, залучаючи читача йти за ним слід у слід, відстежуючи слова і вчинки героїв, а на фініші – сам виносить присуд у фіналі фабули. Висновок-повчання стає присудом, безперечним моральним вердиктом.

Кріпосницька доба соцреалізму минула, але парадокс – сатира стала ризикованим жанром: сьогодні напишеш фейлетон із зазначенням конкретного імені чи установи – завтра потягнуть до суду. Тому байка й стала за допомогою езопівської мови чистити «агієві стайні» суспільства.

П. Красюк ставить сценки, як правило, із життя звірів, виставляючи на арену змагань габаритні антиподи: Лев і Заїць, Горобець і Шуліка, Вовк і Козенята та інших, що вже передбачає зіткнення сильного й слабшого, де перемога належить або сильному, але злому, або слабшому, але розумнішому. Навіть у самій назві творів проглядається закладений динаміт бичування, алегорична інтрига розв'язки: «Культурна Свиня», «Закон і Слон», «Гачок і Сом», «Троянда і Тля», «Добра Кобра» тощо. Щоб показати тупість людську, працівник пера змальовує, як Змія обурюється, що Бджола теж із жалом, а всі тільки її й вихваляють; Гусак проводить інструктаж, як Журавлям летіти у вирій. Сміх Петра Красюка – еліксир молодості його душі, можливість непомітно проникнути у святая святих – людську душу, не зламуючи замків свідомості прямолінійністю та насадженням власної думки.

Автор озброївся непримиренністю до лицемірства, насильства, брехні, зрадництва, які чужі естетиці його душі. Така метода байкарського позиціонування говорить про моральні імперативи самого автора: непримиренність до зла, співчутливість до пригнобленого, розуміння цінності духовного. Художньо гіперболізуючи, митець виводить упізнавані народом типажі, культивує ламання подвійного дна людської душі.

Особливо вдається П. Красюку портретистика морально великого Януса: Лисиця при свідках приносить мед Ведмедю, той відмовляється брати хабаря, а наодинці каже: «Без свідків треба // Даруночки давати, голубко мила!» [46, с. 80]; Вовк Козенят, що тікають, запевняє – не буде їх чіпати, і він не брехав, бо щойно з'їв їхню матір.

Треба відмітити вміння П. Красюка робити заключення в байці: його повчання, як плomba на зуб, що закриває розтривожений нерв совісті, вимагає робити вибір і займати чітку моральну позицію. Митець зірким оком бачить усі червоточини людської душі, її вузачу натуру й сатирично висміює таку «данину природи» людині. Митець зубоскалить, а подеколи й випускає пазурі, щоб покарати зло: Лисиця підбила їжачка поголитись, щоб був красенем, а потім «схрумала сірому»; Вовк з'їв Зайчатко, Ягня, Вівцю й апетит направив на Коня та Візника, який прикінчив Вовка вилами (тож вовковим братам історію собрата доцільно пам'ятати); Блощиця міркує – у людей не водиця, а кров, щоб нею можна живиться.

Байки П. Красюка базуються на дотехах, афористично обіграних живим словом, тому й передбачають читача тямущого, морально розвиненого. Наприклад, байка «Лопух» не передбачає лексично й натяку на лопуха, але вгадується всяка «криша» – чи то в начальника ЖЕКа, чи в депутата Верховної Ради: під Лопухом туляться Павук, черва, Жуки-гноювики: «Від смороду хоч носа затуляй... // А нечисті під Лопухом, звичайно, рай!» [46, с. 116]. Розрядився громовим реготом сатирик і над пихатими людцями: Блоха хвалиться тим, що далеко стрибає, на що Блощиця вихваляється – пахне вона, як коньяк. Мораль: «Як бачимо, усяка гидь // Себе уміє високо цінить» [46, с. 186]. Талановитий сміх – ворогу нещастя.

«Байкомет» П. Красюка далеко мета ядра моралі, і така «підривна» діяльність не сезонна, а довготривала, адже моральні злочини не мають терміну давності. Цей спотворений світ треба якось рятувати – звірине в людині знищувати, а звірів «олюднювати». Сатириками стають не від веселого життя.

«Здобними» вийшли в Петра Красюка й гуморески, вони – як полегшений варіант байки, в якій розмова серйозна й про серйозні речі. Сам автор назвав гуморески «дробинками-веселинками». Гумор переяславського пересмішника – комічна про-

екція на дійсність, слово «з перчинкою», але без глуму. Твори Петра Харитоновича викликають добродушну посмішку, вони – солодкі ліки, активізація гормону радості. Митець вибрав жартівливий тон оповіді для підняття читачеві настрою, поліпшення його гумористичного самопочуття. Легкі кпини розраховані на схильність людини до жарту, що дає позитивний емоційний заряд, схиляє до легкості спілкування.

П. Красюк своїм гумором потвердив: сміх – це гормон радості, що допомагає тримати в тонусі позитивні емоції. Поет-сатирик картинку із життя «припудрив», «підсолодив» смішком: чоловіка, що напився, жінка зве двоюрідним чоловіком; чоловіком-застійником виявився той, що одружився ще при Хрущові й досі живе з одною жінкою; чоловіка-старигана молода дружина переконує, що то його дитина народилася, бо на нього схожа: і без зубів, і лисе, і ходити не вміє. Сварку двох чоловіків названо – хамодіяльність; сміхотворно викрито чинушу, що перед підлеглими стає знаком оклику, перед начальником – знаком питання, а насправді є крапкою, яку муха посадила. Прошовся «добрим» словом гуморист і по бюрократах та депутатах: Іван Хомич не хоче крісло покидати, бо забрати його планує на той світ; депутат дотримав обіцянки – забезпечив машиною, дачею, квартирою, але своїх дітей та дружину. На сцені сьогодні правдиво звучить монолог політичного хамелеона: «– Був я бендерівцем, був щирим комуністом, // А якщо треба – стану й анархістом» [46, с. 220].

Видно, що гумор і сатира Петра Красюка, як брат і сестра. Хоч різницю між ними сміхотворець Олександр Ковінька бачив таку: «Коли ланкова дає бригадирові дулю в своїй кишені, то це гумор. А коли вона оту ж саму дулю тиче бригадирові під самінький ніс – то це вже сатира» [68, с. 22].

Байкар із Сумщини Павло Ключина, обігруючи слова О. Пушкіна, сказані про Петра I, дотепно висловився в епіграмі на збірку П. Красюка «Байки та гуморески»: «Люблю тебе, Петра творіння!» [68, с. 6].

На цьому й підсумуємо, тобто трішки суму – Петра Красюка немає у цьому з найкращих світів, але він писав так, щоб іншим довше жилося. Сміх подовжує життя, а життя – породжує сміх, тож їм треба дружити, щоб вижити.

МИКОЛА НЕВЕРТІЙ
гуморист, новеліст

Трохи гумору, а все інше – правда

Дійсність блазнює перед людиною, тому, щоб її нейтралізувати, на світ Божий появляються гумористи. Один з них – Микола Миколайович Невертій, який народився 17 грудня 1954 року в селі Пологи-Яненки, що на Переяславщині, там же закінчив середню школу. Культпрацівник. Друкувався в республіканській пресі, пише пісні на свої вірші. Видав книги: «Освідчення в коханні» (1998), «Першоквітневі жарти» (2002), «Пісня доли» (2004).

Шанувальники красного письменства отримали в дарунок гарну книжку «Освідчення в коханні». Впадає в очі на обкладинці визначення жанрів видання – гуморески, етюди, новели. Ці написи зроблені у стовпчик, тож, коли зверху вниз прочитати перші літери слів за принципом акровірша, вийде – ГЕН. Виникає зацікавлення – які ж генетичні витоки творчості цього автора?

Загальне враження від прочитаного приємне тим, що гумор цього письменника м'який, не злостивий. І це треба поцінувати належно, бо навколишня дійність аж пашить злобою, нетерпимістю. Миколі Невертію вдається відобразити смішне в життєвих явищах і людських характерах, але автор тільки доходить до межі сатири, висміює, але не бичує, не заперечує об'єкта змалювання. Його добродушному осміянню підлягають здебільшого часткові недоліки загалом «не чорних» явищ.

Жартівлива тональність творів є бальзамом на душу, тим розслабленням, яке дарує втіху. Сміх у творах М. Невертія постає у вигляді доброзичливого, емоційно забарвленого дотепу. Морально-етичні критерії творчості цього письменника такі, що унеможливають цинізм, масні вислови та вульгаризми.

М. Невертій вправно «зрізає» соціальний пласт і кладе його в гумористичну канву. От хоча би гумореска «Кандидат Валянок». У невеликому за обсягом творі висміяно великі негаразди сьогодні: зросійщений командир страшнючим суржилом говорить із солдатами, повчає їх, хоч сам тупий та обмежений. А фінал гуморески правдиво вбивчий: Валянок висувається кандидатом у депутати. Ну хіба не оригінал дійсності в мініатюрі?!

Тож можна сказати, що в кожній гуморесці Миколи Невертія є

трохи гумору, а все інше – правда. І правда з гірчинкою, адже реальність засмучує. Тому твори М. Невертія не настільки поверхові, як може на перший погляд видатися. У них автор прозирнув далеко вглиб суспільних явищ, але подав це у легкій формі, не нагнітаючи невдоволення, не роблячи гнівних випадів. Твір «Нікудишня стратегія» навіть не підлягає такому визначенню, як гумореска. Тут – згусток думок сусіда-простака, який задумався над причинами всіх негараздів простого селянина. Іронія дещо рятує серйозність поставленої проблеми – «бо ж у ресторанах починають вводити у меню «Український борщ з горобцем» [58, с. 63].

М. Невертій «розкручує» теми чоловічих випивок і їх наслідки, колгоспних махінацій, побутових сварок та непорозумінь у громадських місцях. А тема жіночої емансипації на рівні сімейних баталій є козирною картою гумориста. Сміхослов Микола Невертій ховає посмішку в довгий козачий вус і з хитринкою веде оком у бік вередливого жіноцтва: тут і жінка-любителька всяких прикрас та обнов, і жінка-екзекутор підпилого чоловіка, і жінка-звabниця, що не дає спокою чоловікам.

Письменник вихоплює з буденного життя незвичне, з відтінком комічного і, як вправний ремісничий своєї справи, наводить літературний глянець – облагороджує словесно й подає у вигляді гуморески. Мистецьке око автора завжди дивиться на світ крізь оптичний приціл легкої іронії. От хоча б відслідковані побутові дрібниці, а скільки в них здорового сміху: дружина збирається в гості, а сусідські кури виклювали золоті прикраси із скриньки; мале поросся тихцем висмоктувало молоко в корови, а господарі думали, що то відьма таке робить.

У деяких творах бачимо схильність автора до кпину, але в такій мірі, коли хочеться тільки поблажливо посміхнутись. Претензії М. Невертія як гумориста до вад людського характеру на рівні емоційної рефлексії, а не моралізаторства. Це наводить на думку, що у творах цього автора наявна сміхова культура, яка завжди була притаманна ментальним нахилам українства. Бо ж відомо, що ознакою душевного здоров'я людини є сміх. І герої М. Невертія сміються щиро, на всю широчінь української душі.

У доробку автора є твори, які стоять трохи осібно. Це гуморески, написані від першої особи. Власне «Я» тут виступає об'єктом самоіронії, яка виражає глузливо-критичне ставлен-

ня до своєї персони. Але ця насмішка замаскована зовнішньо благопристойною фразою. «Авторизований» герой постає в мініатюрах, як переконливий фактор, що все відбувалося насправді і саме так, як про це оповідає учасник подій. Зокрема така манера осміяння притаманна гуморескам «Далеко нам до жебраків», «Приїхали гості», «Нерозливвода» та ін.

Незвична справа говорити про гумор серйозно. Сам же М. Невертій в авторському рецепті любителям гумору виклав своє побажання: обов'язково пройти всім якийсь рентген, флюорографію, щоб кожний знав, чи є в нього почуття гумору, бо через гени воно передається не всім... Жарти бувають не тільки гарні, а й погані. Автор зичить читачам, щоб на їхніх обличчях зморшки з'являлися тільки від сміху й наводить слова ментально далекого українця Віссаріона Белінського, що українці обдаровані незрівнянним гумором.

У книзі «Освідчення в коханні» є й новели та етюди, але про них розмову треба вести в іншій тональності, тож цей «окраєць» творчості лишиться для іншого критика, який пригланється до творчих надбань М. Невертія.

МИКОЛА ШКУРПЕЛА
гуморист

Гумор – весела штука на всі випадки життя

Шкурпела Микола Маркович народився в 1943 році в с. Шкурпели на Полтавщині, закінчив Полтавський сільськогосподарський інститут та заочно Полтавський педінститут. Понад три десятиліття живе на Переяславщині. Працював викладачем Переяслав-Хмельницького ПТУ-22. Поетичні твори спершу друкував у періодичній пресі.

Розрядив сміхом свого дробовика гуморист у збірці «Гуморески та приколи Шкурпели Миколи», яка вперше «посміхнулася» до читача 2002 року. На великих «радощах» веде розповідь сміхослов про життя-побиття тещею зятя: за порадою кума Павла Микола проявив характер – гупнув кулаком по столу, а теща гепнула зятя, що опинився аж під столом. Коли кум спитав, чого той під столом, теща відповіла: «Він хазяїн у цій хаті // І ляга, де

хоче» [77, с. 7]. У радісному збудженні перебуває зять з іншої гуморески: має губи в сажі, бо, як посадив у поїзд тещу, то з радощів поцілував трубу паровоза.

М. Шкурпела запускає сміхотрон і щодо чоловічого побратимства: малий синок Дімка пита в тата – чом богиня перемоги не мужик, а жінка. Тато відповів: «Ось виростеш, будеш мати // Тещу та дружину, // І тобі відразу ясно // Усе стане, сину» [77, с. 24]. Або ж інші відвертості чоловіка, який оповідає дружині про свої «перевтілення»: «Дубом був, як тебе сватав, // Ослом, як женився, // А зайчиком – як у тещі // В приймах залишився» [77, с. 11].

Гумористичні оповідки М. Шкурпели «живцем» узяті з буднів простої людини, і гуморист так обставляє ситуацію словом, що сміх довго клекотить у душі читача. Наприклад, амурна історія: чоловік посварився з жінкою, спати розійшлись у різні кімнати. Серед ночі чоловік стукає, мов ломом чи дрюком. Жінка зауважує, що так вивалити й двері можна, на що чоловік відповідає: « – Давай, люба помиримось, // Пробач, що не слухав, // Краще вийди подивися // Чим ото я стукав...» [77, с. 12].

Не вимисел і наступна житейська пригода, яку гуморист, як живописець (від писати живо, нешаблонно) прикрашає барвою смішинок-іскринок: п'яний чоловік вертається з базару, а щоб жінка не сварила, гукає, що купив їй щось на пальчик кругленьке з жовтого металу. Жінка розчулилася, мовляв, навіщо стільки грошей потратив. Чоловік їй на те: « – Раз купив, то на вже міряй, // Може, ще й велике? // Муж узяв її долоню, // Чмокнув, як піп хрестик: // – А поглянь, чи до вподоби // Тобі цей наперсток?» [77, с. 14].

Про зіркість М. Шкурпели як гумориста свідчать твори, у яких немає надуманих ситуацій, розповідь ведеться плавно, підводна течія смішного підпливає до фіналу і «фонтанить» сміхом. От хоча б цитата з твору, де жінка скаржиться сексопатологу, що чоловіка водила й до шептухи, й примусила обливатись холодною водою, покинути пити й курити, а він всеодно до неї байдужий. Лікар питає, а чим вона годує чоловіка, на що та зізналася: « – Крім картоплі, більш нічого // Він не їсть у мене. // – Ото в тому ваші й біди, // В цьому всі секрети, // Від крохмалю стоять тільки // Комірці й манжети» [77, с. 89].

Гумористичні мініатюри – то запальні танці слова-веселуна, посмішка на всі зуби. А буває автор пропечатає (читай – «припе-

чатає») героя так, що змушений сміятись «на кутні». Гуморист на всю «шкурпелить» депутатів-мордоворотів, показує їхню брехливу личину (похідне від личка), зніма стружку із соціальних пороків на прикладах побутових випадків. Прийшов чоловік у податкову інспекцію, пильним оком роздивився й мовчки виходить. Навздогінці: « – Ви, напевне, щось хотіли? // – Хтось його питає. // – Чи ви, може, глухонімий? // – Ні, говорю й чую. // – Просто прийшов подивитись, // На кого працюю» [77, с. 34-35].

Точний знімок із сьогоднішньої дійсності подає творець у гуморесці «Щільні ряди»: три народні депутати сидять у ресторані й споживають калорійні напитки-наїдки. Один зауважує іншому, що в того жирна пика, тому у голодних виборців він може втратити імідж. «Той узяв шматочок шинки // І промовив з'ївши: // – Чим товстіші наші пики, // Тим ряди щільніші» [77, с. 132].

Розповідаючи чудасію із життя простого селянина, гуморист ставить точний політичний «діагноз» дійсності: селянину виділили земельний пай, обробляти його нема чим – ростуть лиш бур'яни, в яких господар і зловив зайця. Приніс додому й просить жінку засмажити, а та йому – нема ні сала, ні олії, ні маргарину, й світло та газ за несплату відключили. «Муж як схопить того зайця, // Та в віконну раму // Як жбурнув, аж закуріло // Десь поза парканом. // Заєць скочив мов печений, // Збив сміття на спині, // Та як крикне: «Незалежній // Слава Україні!» [77, с. 136]. Фінал твору салютує сміхом, але з віддаленою канонадою гіркости від правдивості реалій.

Умілий подразнювач сміхового рефлексу, М. Шкурпела примруженим оком підгледів і дитячі витівки, і кмітливість малечі, і безпосередність її суджень. Батькові синок дохідливо пояснює, що гуля в нього на лобі велика, бо по мусі, яка туди сіла, Микола вдарив черевиком. Інша «кмітлива» дитина знає, як із честю вийти з ситуації: бабі Горпині, яка погрожує розказати батьку про те, що хлопець краде груші, відповідає: « – Кажіть йому хоч і зараз, // Нащо йти додому, // Он він груші на гілляці // Струшує додолу» [77, с. 110–111].

Із відтінком моралі твір, де сивочолий дідусь питає в учителя, як там у школі його онучок, і чує відповідь – «вчора відпросився на похорон вашій...» [77, с. 106]. Не клади пальця в рота й іншому малолітньому кмітливцю: на запитання, де хова

Андрійко щоденник із двійками, малий «мудрець» відповів, що не хова, а дав Грицькові батьків полякати. У гуморесці «Виховна година» показано, звідки беруться «виховані» діти, як відбувається сам виховний захід: учителька питає дітей, хто вдома допомагає батькам. І Коля розказав, як він допомагав мамі: « – Із сусідом вчора мама // Гризлась за індика. // Так вона тільки кричала, // А я – дулі тикав!» [77, с. 99].

Тематика творів переяславського сміхослова М. Шкурпели, вдало підглянута в анекдотах, свідчить про прискіпливий погляд митця: бачимо комічні мисливські «улови», з мудрих – наймудріших євреїв, «справедливих» автоінспекторів, «безвинне» (без вина, тільки горілка) чоловіче пияцтво, курортні одиссеї тощо. Сміх переяславського дотепника веселкою вигинає душа, окроплює сонячним дощиком жартів.

У зболеностях життя сміх заживляє душевні рани, облагороджує неблаговидні вчинки та помисли, тому він не має протипоказань для вжитку.

Висновки до розділу II

Художня література – це екранізація духовного життя у слові. Літературна історія переяславського краю у хронописі не обмежується активним друком книг, популярністю авторів та критичним оглядом. Наповнення літературного краєзнавства відбулось і за рахунок імен, які віддзеркалилися в сучасності й потенційно становлять можливість градації у художньому сенсі: С. Литвиненко, В. Краснюк, А. Ковальська, К. Раковський, Н. Арапіна, О. Мікула та інші.

Віддзеркалені в сучасності й імена митців Переяславщини, які відійшли у вічність. Їхня творчість не стала об'єктом детального аналізу так, як ними здебільшого завершено творче продукування до періоду, який обмежено в рамки дослідження – 90-і роки ХХ – початок ХХІ століття: А. Житник, І. Кирій, С. Петрашенко, О. Розовик, П. Ярмоленко та інші. Художня площина їхніх творів уміщає хронотоп минулого (індивідуально суб'єктивована історія), сучасного (рефлексії, суголосся з прижиттєвими подіями) і майбутнього (мрії, прагнення, заповіти).

Творчість особистостей, імена яких сумарно заявлені в темі, становить художні пласти, що передбачає як реставрацію духов-

ного образу (пошук архетипу), так і формування образу сучасності (часопросторові композиції сьогодення).

Літераторами Переяславщини відбулося діяхронне входження у літературні напрями, обумовлено це проблематикою й ідейно-художньою мотивацією структурування творів. Змінність таких чинників, як світоглядна переорієнтація, суспільно-культуральна стимуляція, відкритість жанрових форм стали підставою для розвитку в межах творчості одного письменника ознак кількох літературних напрямів. Розмитість стильових тенденцій у творчості переяславських письменників дає підставу говорити більш про літературні течії, що моделюються за сукупністю філософсько-естетичних ідеалів. Зазначимо, що рецептивна естетика творів переяславських митців передбачає «імплітичного читача», відкритість твору для герменевтичного розкодування, але вже з позиції хронотопу майбутнього дослідника. Окрім того, творчість переяславських письменників нарощується в часі, розширюючи жанрово-стильові тенденції. Така модифікація може змінити термінологічні вектори визначення належності творчості того чи іншого літератора Переяславщини до якогось ключового літературного напрямку.

Репрезентативність літературних напрямів у творчості одних письменників крайової літератури показана чітко, в інших проглядається лише за сукупністю упорядкованих ознак, що синхронні домінуючим тенденціям сучасного літературного процесу.

Єдино визначальним у творчості С. Вишенського є герметизм: мистецький ізоляціонізм зумовлений ідейно-естетичним толітаризмом 60–80-х років ХХ століття. Відділившись в окрему художню субстанцію, творчо – в екзистенцію у трансцендентних вимірах, митець уберіг душу від мілітаризації. Треба зазначити, що рання творчість С. Вишенського коренево була заглиблена в модерність, виявляючи національні архетипи у принципово модернізованій поетиці. Поет звільнився від етнографічно забарвленого традиціоналізму заради експериментального пізнання моливостей художнього свавілля слова.

Концептуально дводільною є творчість М. Луговика-Сениці: розпочинав з етнокультурних традицій у межах імпресіонізму, а постав як модерніст, осібно культивуючи поезографіку в сучасній українській літературі.

Рельєфно проглядаються риси символізму у творчості В. Шакули: начерки реальності кордоцентрично локалізуються у знаках, натяках, передчуттях.

Переяславські письменники найчисельніше вписалися в канву імпресіонізму: Н. Гаврилук, О. Будугай та А. Будугай, О. Потапенко, М. Дубович, О. Євтеєва, Л. Віктасова, ранній О. Матвієнко. Естетика висловлення витончених особистісних переживань є домінуючою в авторській рецепції.

Експресіонізм як стильова тенденція авангардизму проявився у творчості: В. Шовкошитного, В. Коломійця, частково І. Коваленка, М. Карп'юк, дещо у О. Князенка, пізнього О. Матвієнка. Напруга переживань та емоцій вивільнялась у бурхливу реакцію на суспільні катаклизми, нівелювання особистості, виродження духовності. В особі ліричного героя авторське «Я» гіпертрофувалося, суб'єктивне світобачення загострилося, що виразилося в експресивному інтонуванні образу та метафоричному вислові. Експресіонізм переяславських поетів не переходив межі, де співіснувала полюсність: пафос – вульгарність, революційність – пацифізм і т. п.

Нечітким, розлитим по творчості переяславських письменників є неоромантизм, що зумовлений національним мрійництвом як реакцією на жорську реальність сьогодення. Утопічні, міфотворчі, естетико-вібраційні новації притаманні деяким творам О. Князенка, І. Коваленка, В. Коломійця.

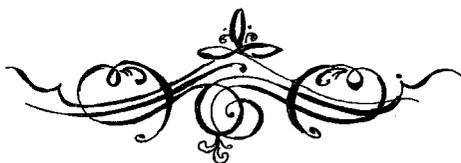
Мотиви проаналізованих у монографії творів типологічно близькі, що дає підстави говорити про провідні лейтмотиви творчості переяславських літераторів: вірність та жертвність в ім'я України, пошуки єдності Душі і Бога, моральна сопричетність до Чорнобильської трагедії, мінливість кохання, естетична колористика пейзажу, творчість як зіткнення екзистенції й трансцендентних пошуків. Мотивація дала рух формуванню провідних ідейно-тематичних тенденцій: ретропатріотика, антагонізм індивіда і соціуму, творча невтоленність особистості тощо. Проявами тенденційності у творчості переяславських літераторів кін. ХХ – поч. ХХІ століття є соціальна та національна заангажованість, які спонукали до продукування хронотипу, у якому авторське «Я» суб'єктивоване в художнє функціонування ліричного героя – колись і тепер.

У ліриці переяславських поетів мотив і тема часто перетинаються, що обумовлює жанрове структурування і вибір засобів стилетворення. Вертикальний зріз сукупного творчого набуtku письменників крайової літератури показав жанрово-родову різноманітність: епос представлений романами, оповіданнями, новелами, дещо збіднено виглядає драма – наявні три гумористичні п'єси А. Житника і п'єса-поема В. Коломійця, хронологія створення яких не вписуються в досліджуваний період. Лірика є серцевиною репрезентованих творів означеного дослідженням періоду: ода, гімн, романс, послання, сонет тощо. Ліро-епічні жанри представлені поемами, баладами, байками.

Ідейно-тематичні вектори творчості переяславських літераторів горизонтально розгорнули проблематику: викорінення бездуховності, стимуляція морально-етичних імперативів, формування сильного національного характеру на основі глибинного етноментального самоусвідомлення. Хронотип героя, що ідейно базований на регоризмі, став ідеалом, духотворчим стимулом до громадянської активності. Тут стає вагомою відповідальність письменника: рішучість думок і рішучість оприявлення цих думок – різні речі, тому втрата часових координат неможлива. Є підстави говорити про новітній хронотип ліричного героя – героя періоду внутрішньо перманентної незалежності України. Виголос історіософських, культуральних, політико-опозиційних, етично радикальних постулатів номінує такого героя на визнання як новітнього аполгета національного героїзму, але із застереженням не зійти до пуризму, тобто чисто позірного культивування чистоти моралі, мови тощо. Обумовлено це тим, що рецептивна поетика переяславських письменників передбачає проектування всіх зображально-виражальних засобів на естетичне засвоєння з метою диміналізації уваги, емоцій, позиційного вибору читачів. Так за допомогою художніх засобів витворюється концепт особистості, постулюється її кордоцентричність в історії.

Сміхологія переяславських літераторів складає значну частину творчого набуtku крайової літератури. Веселомовство жанрово обліковується байками, гуморесками, гумористичними п'єсами, віршованою політичною сатирою. Тематично словесні сміхораї торкаються соціально-побутових, сімейних, морально-етичних проблем, резонують на політикум доби. Література Переяс-

лавщини гумористичних жанрів виконує соціальну функцію: тонке дидактичне спрямування висновків-повчань у байках, легке шліфування характеру висміюванням у гуморесках, бичування різким осудом у сатирі. Гумористика нашого часу розкольоровує сьогодення, прочитує зрізи сучасності, акцентуючись на смішному. В останні роки помітне «усихання» гумористичного пагону в літературі Переяславщини: 2012 року останньою вийшла збірка гумору Бориса Геруса «Сміх від душі».

ВИСНОВКИ

Винесене в заголовок монографії «Література Переяславщини. Сучасність» означення розкрило не тематично-ідейну орієнтацію в літературному потоці, а окреслило скоріше регіональні похідні – той чи інший митець у свій час жив, працював чи навчався на Переяславщині або має родове коріння в цій землі. Тож, повівши мову про літературу Переяславщини 90-х років ХХ – початку ХХІ століття, можна говорити про спорідненість у творчості особистостей, імена яких зазвучали в цей період. Критерієм оцінки творчості того чи іншого автора вибрано тільки художній, у співставленні, а не протиставленні на якихось ідейних рубежах. Тобто, помічені естетично якісні твори і світлі, яскраві грані творчості виведені на передній план. Активізація цитат допомогла витворити інтертекстуальну площину на основі іманентних чинників творчості переяславських митців та дослідника, виклад зроблено переважно в науково-популярному стилі.

Презентуючи художньо різнопланові твори, митці Переяславщини зробили виклик недосконалості людства: зняли суспільні декорації і розкрили духовні глибини особистості як найбільшій цінності живої природи. З огрому крайової літератури вдалося відмежувати твори, де помітні ознаки лубкової літератури, яка (за твердженням доктора філологічних наук Ю. Коваліва) мала певні дидактичні функції, залучала простолюд до читання, однак відзначалася невисоким художнім рівнем, орієнтувалася на нерозвинені естетичні смаки.

Отже, література Переяславщини кін. ХХ–поч. ХХІ століття потвердила, що естетичні цінності зберігаються в часовому плині, що справді високохудожні твори мають живуче коріння. Наприклад, літературні «три літа» (1997–1999 роки) засвідчили – у мистецьке гроно Переяславщини зав'язалося п'ятнадцять різножанрових збірок. Можна тільки зробити припущення, яким було б наповнення літератури, коли б кожне місто України вплило в літературу таку кількість видань. У своєму географічному ареалі книги розійшлися, як кола по воді, охопивши видноколи в межах можливостей накладу видань, при цьому покривши духовністю неосяжні простори людської душі. Хтось із мудрих підмітив: коли б у душі кожної людини звучав хоча б один вірш, то наша культура була б зовсім іншою.

Про переяславських літераторів варто говорити в тій тональності, у якій вони спромоглися метафорично вигравірувати неповторний образ. Визначати їх стабільне місце в літературі рано, туди також є стовпотворіння. І тільки час і неповторність мистецької особистості вкажуть ім'я, яке згадуватимуть. Можна константувати – на мистецькому небосхилі є сузір'я літературних імен Переяславщини.

Література Переяславщини кін. ХХ – поч. ХХІ століття заповнила свій простір у культурно-мистецькому житті краю, виконуючи призначення – протистояти духовній кризі, виводити із занепаду моральні цінності. Із простудійованих літературних видань чітко видно, що книги – живі, у них пульсує час, посівна духовних хлібів триває. Світоглядні редути переяславських літераторів монолітні, бачиться, що їхнє слово не коване, а еластичне, спроможне художньо конкурувати. Літературна портретистика підвела до результату: одні постаті розглянуті у профіль (представники прозового цеху), інші – в анфас (поети). Дослідження-міркування про літературне краєзнавство – це ватерлінія видимого, а духовне наповнення переяславських митців – незглибиме. Література Переяславщини кін. ХХ – поч. ХХІ ст. – це духовні капіталовкладення в майбутнє.

З усього явленого літературного масиву найбільш об'ємною є історико-біографічна проза, що дає уявлення про суспільно-політичні події, допомагає зробити історичний екскурс у минуле, дізнатися про долю людей, яким випало жити в переломні часи.

Збірники, альманахи, антології, де надруковано твори переяславських літераторів, дали їм можливість заявити про себе в обширах України, виокремити із творчості найкращі твори.

Переклади та переспіви переяславських митців засвідчили широкий діапазон літературних зацікавлень наших краян, знання мов, бажання донести до читача кращі зразки світової лірики. Найбільше перекладено творів російських письменників.

Наявність у літературному огромі автономно й контекстуально існуючої літератури для дітей свідчить про благородну місію переяславських митців – задовольнити естетичні запити дітей. Проглядається дбайливе і чуйне ставлення до інтелектуальних потреб молоді, усвідомлене виховання на кращих літературних зразках. Повісті, оповідання, вірші для дітей

представлені більше, наявні казки, кілька пісень. На жаль, мало скоромовок, акровіршів, загадок тощо.

Періодичне і локальне поживлення літературного життя Переяславщини свідчить, що про функціонування такого виду мистецтва дбають як адміністративно, так і за велінням сумління. Циклічна активність обумовлена багатьма чинниками: наявністю приміщень для зібрань, фахово підготовлених керівників, зміною суспільних відносин та політичних орієнтирів тощо.

Література Переяславщини кін. ХХ – поч. ХХІ ст. досить об'ємна для повного й детального розгляду в рамках монографії. Тому довідковий реєстр частини літературних імен Переяславщини поданий як відзеркалення їх у сучасності. Напрацьований фактаж стане базою для літературознавчих досліджень у майбутньому.

Слід відмітити, що література Переяславщини широко представлена жанрово. Прозова частина порівняно з лірикою менша. Окрім письменників, які працювали виключно в жанрі історико-біографічної прози, усі митці писали поезії. На три романи спромігся тільки В. Шовкошитний та на один – С. Петрашенко. Новели, оповідання, повісті видалися по силі В. Коломійцю, М. Дубовичу, С. Петрашенку, І. Шпиталю, Н. Гаврилюк, І. Кирію, В. Шовкошитному. Найбільше опанував жанр новели, етюду та гуморески М. Невертій; К. Раковський, В. Шовкошитний, О. Будугай – сценарії. Відродити на теренах Переяславщини жанри драматургії були спроби у В. Коломійця, К. Раковського та А. Житника, есе, хроніки – у С. Вишенського. Віддав данину мемуаристиці (листи, спогади) І. Коваленко, О. Іващенко, Д. Хмельницький; до жанру казки зверталися: І. Шпиталь, О. Будугай, К. Раковський, В. Коломієць. У царині літературної критики вільно почувалися О. Князенко, В. Коломієць, І. Коваленко, С. Вишенський, А. Шпиталь.

Поезія Переяславщини більш розмаїта: сонети (І. Коваленко, М. Дубович, О. Князенко), верлібри (С. Вишенський, М. Луговик-Сениця), поеми (В. Коломієць, М. Дубович, М. Артюх), байки та гуморески (П. Красюк, М. Шкурпела, С. Петрашенко, М. Артюх). Осібно постало як ім'я, так і новаторська поетика поезографіка М. Луговика-Сениці.

Виломлюється з літературного ряду як тематично, так і настроєво гумор та сатира переяславських сміхословів. Їх гумори-

на, як окомірний прилад, дала можливість розглянути життя в усіх його проявах. Найбільш чисельними й освоєними є гуморески та байки, наявні кілька пісень з іскорками сміху. Обмаль дитячих творів гумористичного жанру. За радянських часів у школах, як метод виховання, випускали сатирично-карикатурні газети: «Комсомольський прожектор», «Колючка» та інші.

Література Переяславщини на помежів'ї тисячоліть займає експозиційне місце в порушенні суспільних проблем, словом роблячи розкольорування життя, естетизуючи натуралізм. Константою є факт кількісного членства переяславських літераторів у НСПУ, належність до якої, перш за все, свідчить про професійний рівень письменника.

Спілка письменників Радянського Союзу як об'єднання професійних літераторів була створена в 1934 році на Першому Всесоюзному з'їзді радянських письменників у Москві. У тому ж році була створена і Спілка радянських письменників України, яка об'єднала сто двадцять членів та сімдесят три кандидати у члени Спілки письменників. Нині Національна спілка письменників України налічує більше двох тисяч членів. За всю історію існування організації до її лав увіходило вісімнадцять осіб, життя й творча доля яких пов'язана з Переяславщиною.

Членами НСПУ є чотири літератори, які сьогодні живуть і творять на Переяславщині: Олег Коломієць (літ. псевдонім – Олег Князенко), Іван Шпиталь, Олександр Матвієнко, Наталія Павлик. Уродженцями Переяславщини є: Володимир Коломієць, Олег Бабишкін, Станіслав Вишенський, Микола Луговик-Сениця, Ольга Розовик.

Назвати треба й прізвища митців, які певний період проживали на Переяславщині, або народилися в тих місцях, що за адміністративно-територіальним поділом колись уходили до Переяславщини: Олександр Шарварок, Василь Цілий, Олександр Сорока, Семен Склярєнко, Петро Красюк, Петро Колесник, Іван Кирий, Станіслав Тельнюк, Володимир Дарда. Докторами філологічних наук були Олег Бабишкін та Петро Колесник.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у філологічному першопрочитанні значної частини художніх текстів, позиціонуванні їх щодо місця і значення в літературі, жанровій систематизації та виявленні історико-біографічного фактажу, фіксації художніх новоявлень, виробленні методологічних засад дослід-

ження. Монографія «Література Переяславщини. Сучасність» є першим комплексним дослідженням, де зроблено довідковий реєстр і систематизацію літературних явищ сучасної Переяславщини, що надасть орієнтири дослідникам у майбутньому, допоможе увести виявлені нові імена в історію літератури України.

Сучасне життя замішане на грошах, сексі та крові, і цією гримучою сумішшю наскрізь просякнуте сьогоденне мистецтво. До честі переяславських літераторів, попри наявність художньо не витриманих творів, вони ім'я собі не заробляли на безчесті, більше того – ставили захист етично зрілими творами. Митцям удалося оминати два небезпечні рифи егалітаризму: художньо піднятися над маскультурним валом і не стати виконавцем утилітарних завдань якоїсь ідеологічної доктрини. Сучасна література Переяславщини – це література високого, благородного чину, цим і обумовлена компліментарність критичних етюдів.

У дослідженій темі «Література Переяславщини. Сучасність» розглянуто короткий період літературного процесу, фактично найновіші здобутки переяславських літераторів. Для повної літературознавчої картографії з метою створення музею літератури Переяславщини необхідно заповнити наукові прогалини й пустоти. Доцільно скрупульозно вивчити козацьке літописання Переяславщини, крайовий фольклор, творчий спадок майстрів художнього слова XVIII–XX ст., імена яких призабуті або й взагалі перебувають у забутті. Більше того, на благодатних історичних ґрунтах Переяславщини підростає нове покоління талановитих митців, тому майбутнє потребує експозиції, яка поповнюватиметься й уособлюватиме добу, вік, епоху...

ПІСЛЯМОВА

Створене духовно не має зворотного процесу: твір – це щось раніше нікому невідоме, але до своєї появи існуюче як можливість. Творчість не може прийняти на себе догматичну роль – давати відповіді на всі життєві питання, вона може тільки розвивати пошуковий інстинкт прекрасного. Головним у мистецтві є охопити всю мінливість чуттєвого.

Професор Олександр Потапенко в книзі «Дух. Любов. Творчість» зазначав: «Кожне наукове відкриття долало три стадії: 1. Це – повний абсурд! 2. У цьому щось є. 3. Це – геніально!» [67, с. 5]. Про якесь ноу-хау чи геніальність у монографії не йшлося, зроблено лише спробу біографічну хроніку деяких митців подати як художній літопис душі. Марина Цветаєва вважала, що право судити поета має тільки поет або велика особистість, мудра людина, яка знає творчість поета усю цілком. Не має права судити поета той, хто не читав кожного його рядка. Літературна критика є живе слово – про живе – до живого. Справжнього поета, за переконаннями М. Цветаєвої, визначає «равенство дара души и глагола» [75, с. 472].

Запрограмоване словом здійснюється у тій мірі, в якій прикладено сил та дієвості для досягнення результату. Монографія «Література Переяславщини. Сучасність» – перша реальна сходинка до створення музею літератури Переяславщини, про який ідеться в нижче поданому вірші – згустку емоцій та віри.

Музею літератури Переяславщини – бути!

Моя заповідь

Знаю гонителів своїх поіменно.
 Спаситель один – Господь.
 Дух збунтований непримиренно,
 Трима оборону всетлінна плоть.
 Споглядаю – в людський заповідник
 Нагнали мутованого звір'я.
 Кинуто кістку, кишить розплідник,
 А на волі – ніким не приручена – я.
 Так, орли по одинці літають,
 В зграї збирається лиш вороння.
 Кажуть, ворон ворону око... Виймають!

Навіть чорному, Боже боронь, я.
 Рани в музеї душі експоную –
 Обітований на згарищі рідних піль.
 України осоння! Доколінкую –
 Собор височітиме, де кублилась цвіль!

«Так, Господи! – И мой обол // Прими на утверждение храма. // Не свой любовный произвол // Пою – своей отчизны рану» [74, с. 115].

Музей літератури Переяславщини стане пам'ятним знаком, посвідкою духовного сподвижництва літераторів-краян. Час, зупинений у слові, потребує пантеону, адже письменник – це зодчий душі, який офірує свою творчість на благо людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріяшик О. Література нон-фікшин / Літературна Україна. – 2011. – 3 лютого.
2. Арапіна Н. Осіння пісня: Лірика, гумор / Н. Арапіна. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2008. – 56 с.
3. Артюх М. Симфонія душі: Збірка творів / М. Артюх. – Тернопіль: Астон, 2008. – 256 с.
4. Базилевський В. Замах на Бога / Літературна Україна. – 2011. – 6 жовтня.
5. Біблія. – К.: Об'єднання біблійних товариств, 1980. – 960 с.
6. Будугай А. Святковий вінок / О. Будугай, А. Будугай. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – 64 с.
7. Будугай А. Слова – світи: Збірка поезій та прози / О. Будугай, А. Будугай, С. Литвиненко. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2010. – 144 с.
8. Будугай А. Сторінки історії Запорозького козацтва: Навчально-методичний посібник / О. Будугай, А. Будугай. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2008. – 92 с.
9. Веселі картини з переяславської днини / Під редакцією О. Помойницького, О. Матвієнка. – Переяслав-Хмельницький: Світа, 2003. – 48 с.
10. Вишенський С. О. Альпініст на міражі: Поезії / С. О. Вишенський. – К.: Українсько-польське СП «Київ-ІМРЕКС ЛТД», 1993. – 122 с.
11. Вишенський С. О. Альта: Вірші / С. О. Вишенський. – К.: Радянський письменник. 1989. – 117 с.
12. Вишенський С. О. Колекція снігів: Поезії / С. О. Вишенський. – К.: Молодь, 1991. – 96 с.
13. Вишенський С. О. Полювання на мисливця: Вірші. Хроніки. Есеї / С. О. Вишенський. – К.: МАУП, 2007. – 672 с.
14. Вишенський С. О. Світотвір: Вірші / С. О. Вишенський. – К.: Молодь, 1987. – 76 с.
15. Вишенський С. О. Синус покутя: Вірші / С. О. Вишенський. – К.: Юніверс, 1999. – 128 с.
16. Віктасова Л. Запах любистку / Л. Віктасова. – Переяслав-Хмельницький: Пальміра, 1997. – 47 с.
17. Вітрила: Молоді поети Київщини. – К.: Хрещатик, 1993. – 167 с.

18. Ворота в Небо: Альманах / Упорядн. О. Д. Будугай, А. О. Будугай, С. В. Литвиненко, С. С. Косюхно. – Переяслав-Хмельницький: ТОВ «Мухомор», 2007. – 180 с.
19. Гаврилук Н. С. Зоряні вітражі: Поезія, проза / Н. Гаврилук. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2011. – 488 с.
20. Гаврилук Н. С. Симфонія життя: Поезії / Н. Гаврилук. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009. – 287 с.
21. Гаврилук Н. С. Скрипка часу: Поезія, проза / Н. Гаврилук. – Тернопіль: Астон, 2007. – 136 с.
22. Генаціно В. Непередбачуваність слів / Всесвіт. – 2009. – № 3–4. – С. 187–189.
23. Громадянська освіта / Бюлетень Харківської правозахисної групи. Стенограма інтерв'ю Івана Юхимовича Коваленка та Ірини Павлівни Коваленко, № 2 (421). – 2006. – 12 с.
24. Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди: Науково-теоретичний збірник / Г. Токмань // Діалог між лірикою та екзистенціальною філософією: теоретичні засади, типологія. – Переяслав-Хмельницький, 2004. – С. 3–14.
25. Дроздовський Д. Пізнати свідомість через літературу: поради Девіда Лоджа / Всесвіт. – № 11–12. – 2009. – С. 170–174.
26. Дубович М. Рідна сторона: Поеми / М. Дубович. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 115 с.
27. Дубович М. Чорнобильська зона: Поезія, проза / М. Дубович. – Переяслав-Хмельницький, 1998. – 115 с.
28. Євтеєва О. М. Дух дощової симфонії. Вірші / О. М. Євтеєва. – К.: Видавництво Дім Дмитра Бураго, 2007. – 119 с.
29. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
30. Ігнатенко Н. В., Гаврилук Н. С. Літературні імена Переяславщини: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів [видання друге, доповнене] / Н. В. Ігнатенко, Н. С. Гаврилук. – Тернопіль: Астон, 2007. – 448 с.
31. Камю А. Вибрані твори / А. Камю. – К.: Дніпро, 1991. – 654 с.
32. Карп'юк М. Д. Слово пам'яті / М. Д. Карп'юк, 2001. – 15 с.
33. Карп'юк М. Д. Сталь сльози / М. Д. Карп'юк, І. Козаченко, В. Лашук, В. Остапчук, М. Рочинь, І. Стефурак // Хвиля. – К.: Український письменник, 1992. – 276 с.

34. Князенко О. Вогонь Леля: Збірка поезій / О. Князенко. – Переяслав-Хмельницький, 2001. – 142 с.
35. Князенко О. Кросно: Вірші / О. Князенко. – К.: Радянський письменник, 1989. – 127 с.
36. Князенко О. Любоград: Поезії / О. Князенко. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2010. – 142 с.
37. Князенко О. Переяславна: Поезії / О. Князенко. – Переяслав-Хмельницький, 2007. – 200 с.
38. Князенко О. Трубежіві оркестри: Книга громадянської лірики / О. Князенко. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – 195 с.
39. Коваленко І. Ю. Джерело: Поезії / І. Ю. Коваленко. – К.: Освіта, 1999. – 271 с.
40. Коваленко І. Ю. Недокошений луг: Вірші / І. Ю. Коваленко. – К., 1995. – 128 с.
41. Коваленко І. Ю. Перлини / Передм. Р. Кокодзєя, М. Кириленко / І. Ю. Коваленко. – К.: Логос, 2006. – 472 с.
42. Коваленко І. Ю. Учитель: Вибране / І. Ю. Коваленко. – К.: Логос, 2009. – 204 с.
43. Коломієць В. Р. Золотосинь: Вірші та поеми / В. Р. Коломієць. – К.: Радянський письменник, 1992. – 231 с.
44. Корпанюк М. Слово. Хрест. Шабля (українське монастирсько-церковне, світське крайове літописання XVI–XVIII ст., компіляції козацького літописання XVIII ст. як історико-літературне явище) / М. Корпанюк. – К.: Смолоскип, 2005. – 904 с.
45. Костенко Л. Маруся Чурай: Історичний роман / Л. Костенко. – К.: Радянський письменник, 1979. – 189 с.
46. Красюк П. Х. Двоюрідний чоловік / П. Х. Красюк. – Рівне: Волинські обереги, 2003. – 268 с.
47. Кришталеві роси. Поетична антологія Київщини: Поетично-науковий довідник / Бібліографи-уклад.: О. Шкира та ін. – К.: Міленіум, 2007. – 544 с.
48. Луговик М. Відблиски на сурмах: Поезії / М. Луговик. – К.: Радянський письменник, 1982. – 94 с.
49. Луговик М. Графіті та фрески мого храму: Перша книга зорової поезії / М. Луговик. – Львів: Каменяр, 2003. – 51 с.: іл.
50. Луговик М. Скрипка для Орфея: Поезії / М. Луговик. – К.: Радянський письменник, 1991. – 110 с.
51. Матвієнко О. В. ALTER EGO: Поезії / О. В. Матвієнко. –

- Переяслав-Хмельницький: СПД Кузьмичова Р. Ю., 2007. – 83 с.
52. Матвієнко О. В. З насіння скошених віків. Поезії / О. В. Матвієнко. – Біла Церква: Буква, 2011. – 175 с.
  53. Матвієнко О. В. Напутнє слово. Поезії / О. В. Матвієнко. – Переяслав-Хмельницький: СПД Карпук С. В., 2006. – 96 с.
  54. Матеріали фондової інвентарної книги «Тканини» / Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», 1993. – 122 с.
  55. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції на тему: «Українознавство як феномен історичного розвитку та державотворення України», присвяченої 135-річчю від дня народження Петра Верни / [Упор. В. Литвин, Л. Мозгова, Л. Пасенко, Т. Черноиван; За ред. Л. Мозгової]. – Бориспіль: ФО-П Шевц, 2011. – 276 с.
  56. Мирошніченко С. Рубинова пыль / С. Мирошніченко. – Переяслав-Хмельницький: ЧП «СКД», 2011. – 108 с.
  57. Наєнко М. Про помежів'я літератури і паралітератури / Літературна Україна. – 2011. – 10 лютого.
  58. Невертій М. Освідчення в коханні / М. Невертій. – Переяслав-Хмельницький, 1998. – 95 с.
  59. Новий тлумачний словник української мови. – В 3-х т. / Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко: Вид. друге, доп. – К.: Аконті, 2008.
  60. Nota Bene! Літературознавчий словник-довідник / Редакційна колегія: Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
  61. ... Ота стежина в нашім краю: Антологія поетів Київщини / Упорядник: А. І. Гай. – Біла Церква: "Буква", 2007. – 721 с.
  62. Парандовський Я. Алхімія слова / Я. Парандовський: переклад з польської Ю. Понсуєнко. – К.: Дніпро, 1991. – 373 с.
  63. Пашковський Є. Сповиті смертю / Українська літературна газета. – 2011. – 4 листопада.
  64. Перлини дивосвіту: Збірник поезій / Вісник Переяславщини, Спілка жінок Переяславщини. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – 137 с.
  65. Письменники Радянської України. 1917–1987: Біобібліографічний довідник / Упорядники В. К. Коваль, В. П. Павловська. – К.: Радянський письменник, 1988. – 719 с.

66. Потапенко О. І. Дві Матері / О. І. Потапенко. – К.: Міленіум, 2005. – 160 с.
67. Потапенко О. І. Дух. Любов. Творчість: Друге перевидання / О. І. Потапенко. – К.: Міленіум, 2009. – 354 с.
68. Сербін Г. Петро Красюк: Літературний портрет / Г. Сербін. – Рівне: Азалія, 2001. – 32 с.
69. Сучасні письменники України: Біобібліографічний довідник / Упорядник А. Гай. – Біла Церква, «Буква», 2011. – 488 с.
70. Тарадайко С. Методом «тику» / Всесвіт, 2010, № 1–2. – С.189–195.
71. Теоретична і дидактична філологія: Збірник наукових праць / За заг. ред. Г. Л. Токмань. – Випуск 10. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – 572 с.
72. Україна в словах: Мовокраїнознавчий слов.-довід.: Навч. посіб. для учнів загальноосвіт. шкіл, ліцеїв, гімназій, студентів, усіх, хто вивчає укр. мову / Упоряд. і кер. авт. кол. Н. Данилюк. – К.: ЦЦ «Просвіта», 2004. – 704 с.
73. Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. Вип. 7. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – 542 с.
74. Цветаева М. Молитва: Стихотворення / М. Цветаева. – Харків: «Фолио», 2009. – 222 с.
75. Цветаева М. Сочинення в двух томах. – Том второй: Проза. – Москва: Художественная литература. – 543 с.
76. Шакула В. Ф. Присутність: Поезії / В. Ф. Шакула. – К.: Молодь, 1989. – 38 с.
77. Шкурпела М. М. Гуморески та приколи Шкурпели Миколи / М. М. Шкурпела. – Переяслав-Хмельницький: ТОВ Видавничий дім «Переяслав», 2002. – 140 с.
78. Шовкошитний В. Ф. Эхо апреля: Стихотворення, поэмы / В. Ф. Шовкошитний. – К.: Молодь, 1987. – 45 с.
79. Шовкошитний В. Ф. Торкнутися небес / В. Ф. Шовкошитний. – К.: Ярославів Вал, 2010. – 220 с.
80. Ярмоленко П. Я. Переяславський патерик / П. Я. Ярмоленко. – Переяслав-Хмельницький: МПП «Буклет», 1999. – 165 с.
81. Ясперс К. Психологія світоглядів / 3 нім. пер. О. Кислюк, Р. Осадчук. – К.: Юніверс, 2009. – 464 с.

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗАПОВІДНИК
“ПЕРЕЯСЛАВ”
08400 Київська область, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Шевченка, 8
тел./факс (04567) 5-41-03. e-mail: museum_administry@ukr.net

від 10.06. 2013 р. № 271

І. І. Шибанов:
спрашу підготувати
авторський вступ.
27.06.13 І. Шибанов

Директору
інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України
Жулицькому М.Г.
вул. Михайла Грушевського, 4
Київ-1, Україна, 01001

Шановний Миколо Григоровичу!

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» звертається до Вас з проханням підготувати, згідно вимог ВАК України, рецензію на книгу старшого наукового співробітника ІНІЗ «Переяслав» Павлик Наталії Миколаївни «Література Переяславщини. Сучасність. Монографія».

З повагою та надією на співпрацю
в.о. генерального директора

Г. А. Ступак

Виконавець: Кошляк Ю.В. (04567) 5-35-27

Науково-краєзнавче видання

Наталія Павлик

«Література Переяславщини. Сучасність»

Редактор – Л. П. КОЖУХОВСЬКА
Літературний консультант – О. Р. КОЛОМІЄЦЬ
Художник – І. В. КУЗЬМИЦЬКА
Фотознімок картини М. К. МИХНЯКА
Верстка С. В. ЛИТВИНЕНКА
Обгортка Л. А. ЧЕРНЕНКО
Графічний малюнок Л. Д. ПОСУХ

Друк: «Видавництво КСВ»
Адреса видавництва: вул. Шкільна, 45
Підписано до друку 26.06.2013 р. Зам. № 152
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Arial Сур.
Умовн. друк аркушів 8,5
Наклад 300 прим.

Автор уклінно дякує спонсорам видання:

ПИРОГОВСЬКОМУ ЮРІЮ ОЛЕКСАНДРОВИЧУ –
депутату Київської обласної ради,
ЛИСЮЧЕНКУ ВОЛОДИМИРУ МИХАЙЛОВИЧУ –
директору ТОВ «Партнер–ТВ»
ПАЛАТНОМУ АРТУРУ ЛЕОНІДОВИЧУ –
депутату Верховної Ради України.

Частково видання здійснене коштом автора.